

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

**AİLE YOKSULLUĞUNUN ÇOCUĞA YANSIMALARI:
SULTANBEYLİ ÖRNEĞİ**

NAGİHAN BAYÇÖL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. ABDULLAH TOPCUOĞLU

KONYA-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	NAGİHAN BAYÇÖL	
	Numarası	124211001017	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tezin Adı	AİLE YOKSULLUĞUNUN ÇOCUĞA YANSIMALARI: SULTANBEYLİ ÖRNEĞİ	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(imza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	NAGİHAN BAYÇÖL
	Numarası	124211001017
	Ana Bilim / Bilim Dalı	AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	PROF. DR. ABDULLAH TOPCUOĞLU
Tezin Adı	AİLE YOKSULLUĞUNUN ÇOCUĞA YANSIMALARI: SULTANBEYLİ ÖRNEĞİ	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan AİLE YOKSULLUĞUNUN ÇOCUĞA YANSIMALARI: SULTANBEYLİ ÖRNEĞİ başlıklı bu çalışma 21/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı,	Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler
Prof. Dr.	Abdullah Topcuoğlu	Danışman
Dr. Öğr. Üye.	Gamze Aksan	Üye
Doç. Dr.	Ferhat Tekin	Üye

İmza

ÖNSÖZ

Yoksulluk tüm zamanlar boyunca var olmuş gerek bir olgu gerekse bir sorun olarak sosyal bilimler tarafından her daim dikkate alınmıştır. Yoksul hanelerde yaşayan çocukların durumunun önemi ise güncel çalışmalarda giderek artmaktadır. Toplumların geleceği olan çocukların yoksulluk ve yoksulluğa bağlı diğer sorunlar ile baş etmek durumunda kalışlarının yalnızca çocukların değil aynı zamanda içinde yaşayıp bir üyesi oldukları toplumların da ciddi bir sorunu olduğu açıktır. Bu çalışma yoksulluğu ele almak ve hane halkı yoksulluğunun çocuklara olan olumsuz etkilerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmayı gerçekleştirmem sırasında ve tüm eğitim hayatım boyunca her daim bana olan güvenleri ile destekçim olan anne ve babama, çalışmamı olması gerektiği gibi tamamlayabilmem için benden desteğini ve birikimini esirgemeyen, kendisinden sayısız şey öğrendiğim değerli danışmanım Abdullah Topcuoğlu'na, yoğun programına rağmen değerli vaktini bana ayıran ve çalışmamın daha iyi olabilmesi için fikirlerinden yararlanmama müsaade eden kıymetli hocam Gamze Aksan'a, çalışmamı zamanında tamamlayabilmem için her daim yanımda olan kardeşim Esmâ İrem Şahin'e, ailemden uzak olduğum lisans hayatım boyunca kardeşliğini benden esirgemeyen, tezi tamamlama süreci boyunca da yetişemediğim her işte katkısı bulunan sevgili arkadaşım Hatice Karipçin'e, çalışma sürecim boyunca yardımını esirgemeyen ve tüm anlayışını cömertçe sunan hayat arkadaşım Ali Bayçöl'e yürekten teşekkür etmek isterim. Kısa bir süre için de olsa çalışmalarım gereği kendimden mahrum bırakmak durumunda kaldığım canım oğlum Sina'ma ise bir özrü borç bilirim.

Nagihan BAYÇÖL

Konya 2019

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nagihan BAYÇÖL		
	Numarası	124211001017		
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Aile Danışmanlığı ve Eğitimi/Aile Danışmanlığı ve Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abdullah TOPCUOĞLU		
	Tezin Adı	Aile Yoksulluğunun Çocuğa Yansımaları: Sultanbeyli Örneği		

ÖZET

Yoksulluk ve annelerin gözünden çocuk yoksulluğu konusunda yapılmış olan bu çalışma teorik ve uygulamalı olmak üzere, genel olarak iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde yoksulluk kavramının önemi, farklı tanım ve türleri, sosyolojik literatürde ele alınış biçimleri ile psikolojik olarak nasıl değerlendirildiği tartışılmıştır. Ardından çocuk yoksulluğu ve yoksulluğun çocuklar üzerindeki çok boyutlu etkileri incelenmiştir. Ayrıca çocuk yoksulluğunun toplumsal görünümleri ele alınmış, son olarak ise yoksulluğun aile kurumuna etkileri değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın metodolojik kısmında ise çocuk yoksulluğunun etkilerini ortaya çıkarmak adına alan araştırmasına yer verilmiştir. Uygulama süreci sonrasında 404 görüşme cetvelinden elde edilen veriler istatistikî testler kullanılarak yorumlanmıştır. Bu bölümde Sultanbeyli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan yardım alan yoksullara ilişkin önemli bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Çocuk Yoksulluğu, Çocuk Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Yoksulluk Psikolojisi.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Nagihan BAYÇÖL		
Numarası	124211001017		
Ana Bilim/Bilim Dalı	Aile Danışmanlığı ve Eğitimi/Aile Danışmanlığı ve Eğitimi		
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abdullah TOPCUOĞLU		
Tezin Adı	Reflections of Family Poverty on Child: Case of Sultanbeyli		

SUMMARY

The present study, which was conducted on poverty and child poverty, is as a whole comprised of two parts, as theoretical and practical. In the first part of the study, the importance, different definitions and types of the concept of poverty, the ways it is addressed in the sociological and psychological literature were discussed. The child poverty and the multidimensional impact of poverty on children were explained. Also the social aspects of child poverty was evaluated. Finally the impact of poverty on family were explained.

In the second part of the study, a field research which aims to describe the impact of child poverty was presented. Following the implementation process, the data obtained from 404 interview scales were interpreted by using statistical tests. In this section, significant findings were obtained regarding the poor who receive support Sultanbeyli Social Aid and Solidarity Foundation.

Key Words: Poverty, Child Poverty, Social Aspects of Child Poverty, Psychology of Poverty.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.1.Yoksulluk Nedir?.....	3
1.2.Yoksulluk Sınırı	5
1.3.Yoksulluk Türleri.....	6
1.3.1.Mutlak Yoksulluk.....	6
1.3.2.Nispi (Görelî) Yoksulluk.....	7
1.3.3.Kırsal-Kentsel Yoksulluk.....	8
1.3.4.İnsani Yoksulluk-Çok Boyutlu Yoksulluk.....	10
1.3.5.Yeni Yoksulluk	12
1.4.Sosyolojik Bakış Açısında Yoksulluğun Ele Alınışı	13
1.4.1.Marxist Yaklaşımında Yoksulluk.....	14
1.4.2.Weberci Yaklaşımında Yoksulluk.....	15
1.4.3.İşlevselci Teoride Yoksulluk.....	16
1.4.4.Yoksulluk Kültürü.....	20
1.4.5.Sosyal Dışlanma.....	24
1.5.Yoksullukla İlgili Sosyal Psikolojik ve Psikolojik Yaklaşımlar	27
İKİNCİ BÖLÜM	30
ARAŞTIRMA DESENİ	30
2.1.Yoksulluk ve Aile.....	30
2.1.1.Bilimsel Açıdan Çocuk Yoksulluğu.....	33
2.1.2.Yoksulluğun Çocuk Üzerine Etkisi.....	37
2.1.3. Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu	42
2.2.Çocuk Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri.....	45
2.2.1.Çocuk İşçiliği	45
2.2.2.Sokak Çocukları.....	49

2.2.3. Suça İtilen Çocuklar	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	53
ARAŞTIRMA KONUSU VE YÖNTEMİ.....	53
3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	53
3.2. Araştırmanın Evreni.....	53
3.3. Araştırmanın Örneklemi.....	54
3.4. Araştırma Tekniği ve Tasarımı	55
3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	56
3.6. Veri Toplama Aracının Özellikleri	57
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	58
ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARININ ANALİZİ	58
ÇAPRAZ TABLO ANALİZLERİ.....	87
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA.....	102
EK:ANKET.....	109

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çocuklar için Yoksunluğun İşlemsel Tanımları(Kaynak: Gordon'dan akt. Kahraman, 2015: 17)	36
Tablo 2.1. Türkiye'de Hane Halkı Türüne Göre Yoksul Fert Oranları	42
Tablo 2.2. Türkiye'de 2011 Yılı İtibariyle Çocuk Yoksulluğu	43
Tablo 2.3. Temel Çocuk İşgücü Göstergeleri (6-17 yaş), 2012.....	48
Tablo 3.1.Sultanbeyli Nüfusu	54
Tablo 4.1. Araştırmaya Katılan Annelerin Yaş Dağılımları	58
Tablo 4.2. Araştırmaya Katılan Annelerin Eğitim Düzeyi	58
Tablo 4.3. Araştırmaya Katılan Annelerin Eşlerinin Eğitim Düzeyi.....	58
Tablo 4.4. Cinsiyete Göre Nüfus ve Bitirilen Eğitim Kurumu (12 Yaş Üzeri)	60
Tablo 4.5. Araştırmaya Katılan Annelerin Medeni Durumları.....	60
Tablo 4.6. Araştırmaya Katılan Anneler Arasında Eşinden Ayrı Olanların Ayrılma Nedeni.....	60
Tablo 4.6. Araştırmaya Katılan Anneler Arasında Eşinden Ayrı Olanların Ayrılma Nedeni.....	60
Tablo 4.7. Araştırmaya Katılan Annelerin Konut Mülkiyet Durumu.....	61
14Tablo 4.8. Araştırmaya Katılan Annelerin Hane Halkı Sayısı	61
15Tablo 4.9. Araştırmaya Katılan Annelerden Hanelerinde Akraba Veya Hemşeri İle Birlikte Yaşayanlar	62
Tablo 4.10. Araştırmaya Katılan Annelerin Hane Oda Sayısı.....	62
Tablo 4.11. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Ayrı Oda Durumu	62
Tablo 4.12. Araştırmaya Katılan Annelerin Hanelerinde Bilgisayara Sahip Olma Durumu	63
Tablo 4.13. Araştırmaya Katılan Annelerin Hanelerinde Televizyona Sahip Olma Durumu	63
Tablo 4.14. Araştırmaya Katılan Annelerin Sultanbeyli'de Yaşadıkları Süre	63
Tablo 4.15. Araştırmaya Katılan Annelerin Sultanbeyli'ye Göç Etme Nedenleri	64
Tablo 4.16. Araştırmaya Katılan Annelerin Evlerinde Çalışan Kişi Sayısı.....	64
Tablo 4.17. Ailede Çalışan Kişilerin Yaptıkları İş	65
Tablo 4.18. Sultanbeyli'deki İşgücünün İşkollarındaki Durumu (yüzde dağılımı)...	66
Tablo 4.19. Çalışanı Olmayan Hanelerin Geçim Kaynağı	67
Tablo 4.20. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuk Sayısı	67
Tablo 4.21. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Yaş Aralığı	67
Tablo 4.22. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Aşılma Durumu	68
Tablo 4.23. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sağlık Kuruluşlarından Yararlanma Durumu	68
Tablo 4.24. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sağlık Durumu	68
Tablo 4.25. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sağlık Sorunları.....	68
Tablo 4.26. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Tedavi Edilmemiş Hastalıkları.....	68

Tablo 4.27. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Engel Durumu	70
Tablo 4.28. Araştırmaya Dahil Olan Engelli Çocukların Engel Türü	70
Tablo 4.29. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Günlük Öğün Sayısı	70
Tablo 4.30. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Et Yeme Sıklığı	70
Tablo 4.31. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Meyve Yeme Sıklığı.....	71
Tablo 4.32. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Ruhsal Durumu	71
Tablo 4.33. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okula Zamanında Başlama Durumu	72
Tablo 4.34. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okula Devam Etme Durumu.....	72
Tablo 4.35. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okula Devam Etmeme Nedenleri	72
Tablo 4.36. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okula Düzenli Olarak Gitme Durumları.....	72
Tablo 4.37. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okul Başarı Durumları	73
Tablo 4.38. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Başarısızlık Nedenleri	74
Tablo 4.39. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Eğitim Giderlerinin Karşılama Durumu	74
Tablo 4.40. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Eğitim Giderlerinin Nasıl Karşılındığı.....	74
Tablo 4.41 Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okulda Fiziksel Şiddet Görme Durumu	75
Tablo 4.42. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Eğitimine Yönelik Tutumu	75
Tablo 4.43. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Çalışmasını İsteme Nedenleri.....	75
Tablo 4.44. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Okumasını İsteme Nedenleri.....	76
Tablo 4.45. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Çalışma Durumu	76
Tablo 4.46. Çalışanların Yaş Gruplarına Göre İşgücü Durumu (Yüzde Dağılımı)...	77
Tablo 4.47. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Yaptıkları İşler.....	77
Tablo 4.48. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Çalışma Zamanları	77
Tablo 4.49. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Çalışma Sırasında Şiddete Maruz Kalma Durumu	77
Tablo 4.50. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sokak Çocuğu Olma Riski	78
Tablo 4.51. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sokakta Kalma Süresi	79
Tablo 4.52. Araştırmaya Katılan Annelerin Yanlış Bir Şey Yapan Çocuklarına Tutumu.....	79
Tablo 4.53. Araştırmaya Dahil Olan Babaların Yanlış Bir Şey Yapan Çocuklarına Tutumu.....	79
Tablo 4.54. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Korunma Altına Alınma Durumu	80
Tablo 4.55. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Suça İtilme Durum	81
Tablo 4.56. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Açık Olduğu Riskler.....	81

Tablo 4.57. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri ...	82
Tablo 4.58. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri İçin Verdikleri Tepki.....	83
Tablo 4.59. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Arkadaşlarınca Dışlanma Durumu	84
Tablo 4.60. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Mutluluk Değerlendirmesi	85
Tablo 4.61. Annenin Medeni Durumu Değişkeni ile Çocukların Aşısı Durumu Arasındaki İlişki.....	87
Tablo 4.62. Annenin Medeni Durumu Değişkeni ile Çocukların Sağlık Hizmeti Alma Durumu Arasındaki İlişki	87
Tablo 4.63. Annenin Medeni Durumu Değişkeni ile Çocukların Ruhsal Durumu Arasındaki İlişki.....	88
Tablo 4.64. Annenin Medeni Durumu Değişkeni ile Çocuklarına Olan Tutumu Arasındaki İlişki.....	88
Tablo 4.65. Çocukların Ayrı Odası Olma Durumu ile Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki.....	90
Tablo 4.66. Çocukların Ayrı Odası Olma Durumu ile Mutlu Olma Durumları Arasındaki İlişki.....	90
Tablo 4.67. Hane Halkının Konut Sahibi Olma Durumu ile Çocukların Ruhsal Açından Yoksulluktan Etkilenme Durumu Arasındaki İlişki.....	91
Tablo 4.68. Hane Halkının Konut Sahibi Olma Durumu İle Çocukların Sağlık Hizmeti Alma Durumu Arasındaki İlişki.....	91
Tablo 4.69. Hane Halkı Sayısı ile Çocukların Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki	92
Tablo 4.70. Annenin Tutumu ile Çocukların Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki	92
Tablo 4.71. Çalışma Durumu ile Çocukların Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki	93
Tablo 4.72. Çocukların Mutluluk Durumları ile Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki	93

GİRİŞ

Yoksulluk insanlık tarihinin en başından beri var olan, ancak uzun yıllar sorun olarak değerlendirilmemiş bir olgudur. Zaman içerisinde algılanış ve tanımlanma biçimi değişen yoksulluk en genel ifadeyle yaşam için gerekli olan kaynaklara ulaşamama halidir. Söz konusu yaşamsal kaynaklar kimilerine göre yiyecek, giyecek, barınak gibi birincil derece ihtiyaçlarken kimilerine göre sosyo-kültürel gereksinimlerdir. Değerlendirilen bölgeye göre geçerli olabilecek bu iki bakış açısı da pek çok farklı yoksulluk türü ve tanımını doğurmaktadır. Çalışmamız içerisinde bu tanım ve türlere ayrıntılı olarak değineceğiz.

Birçok toplumsal sorunun kimi zaman sebebi kimi zaman sonucu olarak karşımıza çıkan bu evrensel sorun, iki farklı perspektiften okunmaktadır. Bazı akımlar yoksulluğu, bireylerin kendi bilgi, beceri ve çalışma hevesi eksikliğinden kaynaklanan ve varsılların üzerinde sorumluluk sahibi olmadığı bir olgu olarak değerlendirirken bazı düşünürler yoksulluğu bir sistem çıktısı olarak algılamakta, kapitalist düzenin doğal bir sonucu olarak görmektedir. Yoksullar bu sistem içinde olması ve fakat görünmemesi gereken nesnelere sahiptir. Bu bakış açısına göre modern dönemlerin hiçbir politikası ya da çözüm yolu yoksulluğu azaltmamakta aksine beslemektedir. Refah seviyesi arttıkça aradaki uçurumun daha da belirginleşmesi yine kapitalist politikaların bir sonucudur.

Çocuk yoksulluğu ise yoksulluktan ayrı ele alınamayacak, yoksulluğun en derin izlerini içerisinde barındıran bir olgudur. Yoksul çocuklar çocukluklarını yaşayamadıkları gibi yoksulluğun olumsuz etkilerini yaşamlarının geri kalan kısımlarında da en ağır şekilde hissetmektedirler. Bu etkiler hem fizyolojik hem de psikolojik sonuçlarıyla birlikte söz konusu yaşantı yetersizliğinin genel manada toplumsal bütünleşememe hali daha özelde sosyal dışlanmaya dönüşmesine sebep olmaktadır. Beslenme, eğitim, giyecek, barınma haklarından son derece mahrum olan bu çocuklar yoksunlukları neticesinde potansiyellerini gerçekleştirememekte, topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar.

Çalışmamız yoksulluğun çocuklar üzerindeki söz konusu olumsuz yansımalarını annelerinin gözünden, sosyolojik ve psikolojik olarak ortaya koyma amacındadır. Çalışmanın ismini belirlerken “hane yoksulluğu” yerine “aile

yoksulluğu” nu tercih etmemizin sebebi “hane” sözcüğünü daha çok ekonomik, “aile sözcüğünü ise sosyolojik bir kavram olarak değerlendirmemizdir. Öncelikle yoksulluk ve çocuk yoksulluğuyla ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir. Ardından pratikteki etkileri ortaya koyabilmek adına teorik kısımda irdelediğimiz etki ve sonuçlarla kıyaslayabileceğimiz görüşmeler yapılmıştır. Ülkemizin nüfusu en kalabalık ili olan İstanbul’un, yoksul sayısı en fazla ilçelerinden biri olan Sultanbeyli ilçesi özelinde gerçekleştirdiğimiz alan araştırmamız Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’nda aktif dosyası bulunan ve çocukları için yardım alan anneleri kapsamaktadır.

Genel itibariyle dört bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde öncelikli olarak yoksulluk kavramının öneminden bahsedilmiştir. Farklı yoksulluk tanımları ve türleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ardından sosyolojik teoride yoksulluğun önemine ve başat fikirlere yer verilmiştir. Bir sonraki başlıkta ise psikolojik olarak yoksulluğa değinilmiş, sosyal psikoloji alt dalında yoksulluğun nasıl değerlendirildiği incelenmiştir.

İkinci bölümde ise çalışmamızın asıl amacı olan çocuk yoksulluğu ele alınmıştır. Çocuk yoksulluğunun genel yoksulluk terminolojisi içindeki yeri ve önemine değinilmiştir. Ardından yoksulluğun çocuklara olan etkileri incelenmiş, çocuk yoksulluğunun toplumsal görünümleri olan çocuk işçiliği, sokak çocukları ve suça itilen çocuklar ele alınmıştır. Teorik kısmın son başlığı olarak da yoksulluğun aile kurumuna etkileri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise metodolojik çalışmamız yer almaktadır. Bu bölümde çocuk yoksulluğu sorunu ile ilgili alan araştırmasına yer verilmiştir. Bu bölümde araştırmanın amacı, evreni, örneklem tekniği, sınırlılıkları ve tipinin belirtilmesinin yanında kullanılan soru cetvelinin özellikleri de detaylandırılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde alan araştırması bulguları doğrultusunda edindiğimiz sonuçlar, teori kısmında ele aldığımız kuramlar doğrultusunda değerlendirilmiştir. Sultanbeyli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’nda dosyası olan toplamda 404 annenin görüşlerinden elde edilen veriler SPSS paket programı yardımı ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Yoksulluk Nedir?

Yoksulluk hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerin en temel sorunlarının önemli bir tetikleyicisi ve insanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olmasına rağmen diğer pek çok sosyal bilim kavramı gibi tanımı üzerinde konsensüs oluşturulamamış bir olgudur. Bunun en temel sebeplerinden biri yoksulluğun, kolayca somutlaştırılabilir bir kavram olmaktan çok algılanabilen bir kavram olmasıdır (Zengingönül,2007: 123). Ortak bir noktada kabul görmesi oldukça zordur. Zira yoksulluk genel terminolojide insanın yaşamak için zaruri olan kaynaklara yeterli düzeyde ulaşamama durumu olarak değerlendirilir. Ancak değerlendirmenin yapılacağı mekâna, zamana, topluma ve değerlendirme yapacak araştırmacının bakışına göre başkalaşabilen yeterli düzey ölçütü genel geçer bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır (Aktan, 2002: 39-40). Bu sebeple yoksulluğu açıklayabilmek için pek çok farklı yaklaşıma başvurmak gerekmektedir. Kabul görülen yaklaşıma göre yapılacak olan tanım değişeceği için çalışmanın ilerleyen kısımlarında farklı yoksulluk tanımları kısaca aktarılacaktır.

Bir yaklaşıma göre yoksulluk kavramı en temelde beşerî ihtiyaçların karşılanamaması durumuna dayanır. İnsan sosyal bir varlıktır ve yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan beslenme ihtiyacının yanı sıra giyim, barınma, eğitim, sağlık, kültür, ortak yaşama, dinlenme, estetik ve buna benzer sosyo-kültürel ihtiyaçlara sahip bir varlıktır. Söz konusu beşerî ihtiyaçlar ekonomik temelli koşullara bağlı olan ihtiyaçlar olabildiği gibi ekonomik temeli olmayan manevi nitelikte ihtiyaçlar da olabilir. Ancak yoksulluk tanımına söz konusu manevi ihtiyaçları (sevgi, özgürlük, kimlik, katılım) dahil etmek önemli birtakım sorunlara yol açabilir. Varlıklı ancak yalnız bir insanı yoksul olarak değerlendirmeye sebep olabilir (Aktan, 2002: 40).

Yoksulluğun çok boyutluluk içerdiğini belirten bir başka görüş ise sadece kişi başına düşen milli gelir ile yapılan bir hesabın desteksiz olacağını ileri sürer. Kavramın yalnızca nicelik değil niteliksel boyutuna da vurgu yaparak açıklar. Yani

yoksulluğun; düşük gelir düzeyi, yetersiz ve dengesiz beslenme ile sağlıksızlık, sosyal yalıtım ve düşük sosyal katılım, psikolojik ve ekonomik bireysel güvensizlik, şoklara açıklık ve risk ve belirsizliğe cevap verememe, doğal çevrenin bozulması ve sosyal çevrede kısır döngü gibi aksaklıkların bir bütün şeklinde algılanması gerekir. Tüm bu temel faktörleri baz alarak bir açıklama yapmak gerekirse yoksulluk; insan haysiyetine ve şahsiyetine yaraşır bir hayat düzeyinin altında, ekonomik açıdan tam anlamıyla veya göreceli olarak yetersiz olma halidir diyebiliriz (Özsoy,2004; Seyyar,2007: 306).

Farklı bir yaklaşım ise yoksulluğun tanımını yoksulluk eşiği üzerinden yapar. Yoksulluğu net olarak açıklayabilmek için yoksul kesimi iyi olarak tanımak, bunun için ise yoksulluğun eşiğini belirlemek gerektiğini belirtir. Ancak kesin olarak mutlak bir eşik belirlemek ve netice olarak yine nesnel bir yoksulluk tanımına ulaşmak güç olacaktır. Bu nedenle 3 farklı yaklaşımla yoksulluğu betimler: parasal yaklaşım, öznel yaklaşım ve yaşam koşulları yaklaşımı. Parasal yaklaşımda ailenin geliri üzerinde belirlenen eşik temel alınarak bir açıklamaya gidilir. Öznel yaklaşımda ise bir uzman tarafından yapılan değerlendirme değil, araştırmanın öznesi durumundaki kişinin kendi mali durumu ve varlığı hakkında yaptığı nitelendirme baz alınır. Yaşam koşulları yaklaşımı ise yoksulluğun herhangi materyalin yokluğundan kaynaklanmadığını, birçok farklı koşulun bir araya gelerek oluşturabileceği genel bir handikap hali olarak değerlendirir (Borlandi ve Diğerleri, 2011: 910-912).

Bauman (1999; 59-60) da yoksulluğun yalnızca maddi yetersizlikle açıklanamayacak çok boyutlu bir kavram olduğunu, maddi yetersizlikle birlikte sosyal boyutunun da ele alınması gerektiğini şu sözlerle ifade eder:

"İnsanlık tarihinin büyük kısmında yoksulluk durumu hayatta kalma açısından doğrudan bir tehlike oluşturmuştur. Açlıktan ölme, hastalık durumunda tıbbi bakımsızlık ve barınsızlık tehdidi. Hâlâ dünyanın birçok bölgesinde bu, tehlikeler anlamına gelmektedir. Yoksulların durumu yalnız hayatta kalabilme seviyesinin üstüne çıksa bile, yoksulluk her zaman için kötü beslenme, iklim değişikliklerine karşı yetersiz korunma ve evsizlik demektir; (...). Bununla beraber yoksulluk fenomeni yalnızca yokluk ve bedensel tehlike anlamına

gelmez. Yoksulluk aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir durumdur: insan yaşamının edebe uygunluğu, içinde bulunduğu toplumun nezih yaşam standartlarıyla ölçüldüğü için bu standartlara erişememenin kendisi bir sıkıntı, ıstırap ve özsaygı yitimi sebebidir. Yoksulluk, “normal yaşam” olarak kabul edilen her şeyden mahrum bırakılma demektir. “istenilen düzeyde olmama” demektir. Bu durum, kendini beğenmeme, utanç ya da suçluluk duymayla sonuçlanır. Yoksulluk, ayrıca, mevcut toplumda “mutlu bir yaşam”ı ifade eden tüm imkânlardan yoksun bırakılmak, “hayatın sunmak zorunda olduğu” nu almamak anlamına da gelir. Bu da kendini değersiz görmeyle, şiddet içeren ve katı davranışlar biçiminde beliren kin ve öfkeyle ya da her ikisiyle sonuçlanır.”

1.2.Yoksulluk Sınırı

Yoksulluğun tespiti için öncelikle kişi ya da hane halklarının tabi tutulacağı ve sonucuna göre yoksulluk durumlarının değerlendirilebileceği bir çizgi belirlemek gerekmektedir. Bu çizgi temel tüketim için ihtiyaç duyulacak bir mal demetini edinmeye yetecek gelir miktarı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk çizgisi kavramı tarihte ilk kez 1886 yılında Booth tarafından kullanılmış, sonrasında Rowntree tarafından geliştirilmiş ve pratik olarak ilk kez 1899 yılında York kenti üzerinde uygulanmıştır (Şenses, 2009: 108). Genel itibariyle yoksulluk çalışmalarının ortak noktası yoksulluk sınırıdır. Burada amaç yoksul olanlar ile olmayanların ayrımını yapabilmektir. Öncelikle sınır belirlenir, ardından geliri bu sınırın altında kalanlar yoksul olarak tanımlanır. Ancak söz konusu sınırı belirlerken tam olarak neyin temel tüketim ihtiyacı olarak görülmesi gerektiği bir tartışma konusu olmaya, farklı perspektiflerin tanımlamalarıyla birlikte birbirinden ayrı sınırlar ortaya çıkmaya devam etmektedir.

Yoksulluk sınırı belirlenirken yoksulluk oranlarının kullanılacağı amaca göre bir hesaplama yapmakta fayda vardır. Yalnızca temel gıda yardımı için bir sınır belirlemek yanıltıcı olabilir. Zira bu durumun yoksul sayısını olduğundan düşük ya da yüksek gösterme ihtimali vardır. Yoksulluk hem sosyal hem siyasal bir olgu olduğu için oranların buna uygun şekilde belirlenmesi gerekmektedir (Haughton ve Khandker, 2009: 40-41). Herhangi bir ülkede farklı düzeyde gelişmişlik olması

sonucu bölgeler arası yoksulluk farkları da oluşabilir. Yoksulluk oranlarının farklı olmasının yanı sıra yoksulluğun yapısı da değişkenlik göstererek, kentlerde kırsal yapıda yoksulluklar meydana gelebilmektedir (Dumanlı, 1996: 9). Benzer şekilde oluşan yapısal açıdan farklı yoksullukları da ölçmek için kullanılacak müşterek bir yoksulluk sınırının belirlenmesi gerekmektedir.

1.3.Yoksulluk Türleri

Her ne kadar ortak bir tanıma ulaşmak mümkün olmasa da var olan her yoksulluk tanımı yaşamsal kaynaklara erişememe ya da temel ihtiyaçlardan yoksun kalma noktasına bir şekilde değinir. Ancak farklı değer sistemleriyle tanımlama yapmak belli temel ölçütleri zorunlu kılmaktadır. Farklı perspektiflerden belirlenen ölçütler karşımıza yeni yoksulluk tanımları çıkarmakla birlikte yoksulluğu sınıflandırmamızı da kolaylaştırıyor.

Bu sınıflandırma, yoksulluğu ölçerken merkeze hangi olguyu koyduğumuzla alakalıdır. Genel kabul öyle olsa da yoksulluğu gelir-gider dengesi ya da ekonomik durum üzerinden değerlendirmenin yetersiz kalacağı görüşleri de mevcuttur. Bu ve benzeri farklı perspektifler sosyal bilimciler için yeni tanımlamaların önünü açarken var olan tanımları da daha spesifik değerlendirmeler üzerinden sınıflandırıyor.

1.3.1.Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk ilk kez 19. yy sonunda Rowntree tarafından ortaya atılmış bir tanımdır. Sosyal bilimciler tarafından kabul gören iki başat yaklaşımdan biridir. Gelir temellidir. Hane halkının yaşam için gerekli olan zorunlu tüketim ürünlerine erişebilme durumu üzerinden bir yoksulluk ölçümü yapar. Bu da söz konusu bireylerin fiziksel olarak sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için karşılanması gereken temel koşulları ve ihtiyaçları belirlemeyi gerekli kılar (Giddens, 2005: 309). Bu ihtiyaçlar üzerinden bir yoksulluk çizgisi belirlenerek söz konusu asgari refah düzeyini yakalayamayan bireylerin toplam nüfusa oranı hesaplanabilir. Bu da mutlak yoksulluk oranını bulmamızı sağlar.

Mutlak yoksullukta yaşamsal ihtiyaçlara göre yoksulluk çizgisi belirlemenin iki farklı yolu vardır. Bunlardan ilki bireylerin yaşamlarını idame ettirmeleri için gerekli zorunlu gıda harcaması maliyetini merkeze alır. Kişinin fiziksel olarak sağlıklı kalmasını sağlayacak kalori miktarı hesaplanır ve bu kalori miktarına tekabül eden gıda harcaması maliyeti çıkartılır. Ancak değişkenlik gösterebilen bazı faktörler

genel bir yoksulluk çizgisi belirlemeyi zorlaştırır. Bireylerin yaş, kilo, cinsiyet gibi kişisel özellikleri ihtiyaç duydukları asgari kalori miktarını değiştirmektedir. Böylelikle herkes için geçerli olan bir asgari kalori miktarı belirlemek güçleşmektedir. Kalori miktarının belirlenmesinin ardından asgari gıda gereksinimlerinin maliyetini hesaplamak da yine benzer zorlukları beraberinde getirmektedir. Bireylerin buldukları ülke, kırsal ya da kentte yaşamaları gibi faktörler söz konusu maliyetin miktarını etkileyeceği için yine genel bir yoksulluk çizgisi belirlemenin güçleşmektedir. Yoksulluk çizgisini hesaplamamanın diğer yolu ise bireyin yalnızca beslenme değil, beslenmeden sonra gelen temel ihtiyaçlarını da hesaba katarak bir yoksulluk çizgisi çıkarır. Isınma, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçların da hesaba girilmesi ilk yöntemde var olan zorluklarla birlikte yoksulluk çizgisini ona nispeten daha yükseğe çıkarır. Ancak söz konusu değişkenlik gösteren faktörleri dikkate almayı mutlak yoksulluk tanımını daha çok ülkelerarası karşılaştırma yapabilmek amacıyla kullanılan bir tanım yapmaktadır. Böylelikle araştırmacıya her ülkeye uygulanabilecek bir "global yoksulluk sınırı" belirleyip kıyas yapabilme imkanı sunar (Aktan, Vural, 2002: 43).

1.3.2. Nispi (Görelî) Yoksulluk

Yoksulluğu belirli bir toplumda geçerli olan bütüncül yaşam standardıyla ilişkilendiren başka bir görüş ise yoksulluğu kültürel bir kavram olarak ele alır, evrensel bir standartla ölçmenin mümkün olmadığını vurgular. Bir toplumda vazgeçilmez olarak görülen bir tüketim nesnesinin bir başka toplum için lüks sayılabilmesi olasıdır. (Giddens, 2005, 309). Bu sebeptendir ki nispi(görelî) yoksulluk, bireyin içinde bulunduğu grup ya da topluma veya bir grubun diğer gruplar ya da toplum karşısındaki yoksulluğunu inceler.

Nispi(görelî) yoksulluk yaklaşım, söz konusu eşitsizliğin objektif ve sübjektif sonuçlarını içerdiği için mutlak yoksulluk yaklaşımına alternatif olarak daha çok tercih edilir. Zira mutlak yoksulluk ölçümleri ülke içinde veya ülkeler arası farklı yaşam standartları konusunda yeterli tanımlama yapmak mümkün değildir (Seaman, 2006: 907).

Yoksul olarak tanımlayabileceğimiz birey ya da toplumlar arasında da gelir, mal varlığı ve kaynaklara ulaşım açısından farklılıklar bulunmaktadır. Aynı

dengelesizlik veya karmaşıklık yoksulluk çizgisinin üzerindeki birey ya da toplumlar içinde geçerlidir.

Yoksulluğu nisbi bir kavram olarak ele alan bu yaklaşım kişinin yoksul olup olmaması durumunu kişinin ne kadar gelire sahip olmasına bağlamamıştır. Bu noktada bireyin içinde bulunduğu toplumun ortalama gelir miktarını baz alarak daha sosyal bir yaklaşım sergilemektedir (Dumanlı, 1995:213). Mutlak yoksulluk daha çok geri kalmış veya az gelişmiş ülkeler üzerinde yapılan yoksulluk çalışmalarında kullanılırken, nispi yoksulluk gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmalarda daha çok tercih edilir. Örneğin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı raporları (UNDP, 2001:54) gelişmekte olan ülkeler için İnsani Yoksulluk Endeksi, insan yaşamının süresi, bilgi ve onurlu bir yaşam standardı gibi üç temel boyutunu kapsarken; gelişmiş ülkeler söz konusu olduğunda bu boyutlara sosyal dışlanma gibi dördüncü bir unsur eklenmektedir.

Nispi yoksulluk kavramında yoksulluk çizgisini belirleyebilmek için ortalama gelir düzeyinin belli bir yüzdesi, çoğunlukla %50'si, alınır. Bu araştırmalarda genellikle aritmetik ortalama yerine ortanca (gelirler büyükten küçüğe sıralandığında tam ortada bulunan gelirin değeri) tercih edilir.

1.3.3.Kırsal-Kentsel Yoksulluk

Bir yoksulluk çizgisi belirleyerek ve yoksulluğu tanımlayarak uluslararası analiz ve karşılaştırmalar yapılabilir. Teknik ve teorik açıdan doğru da kabul edilebilir. Ancak bir ülkenin kendi içindeki farklı yoksulluk türlerini tanımlama ve karşılaştırma imkânı vermez. Bunun için daha spesifik kavram ve tanımlamalar gerekebilir.

Kırsal yoksulluk genel olarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde tarımsal kesimin daralması neticesinde var olan gizli işsizliğin açık işsizlik halini alması durumudur (8.BYKP ÖİKR, 2001: 105). Hükümetlerce uygulanan tarım politikaları, devlet desteğinin tarımdan farklı alanlara ağırlık vermeye başlaması ve azalan gelir düzeyi sebebiyle kırsal alanda belirgin bir yoksullaşmaya işaret edilir (Öztürk, 2008:613).

Dünya genelinde %63 dolaylarında olan kırsal yoksulluk oranı her geçen gün artmaktadır. Bu oran Çin ve Bangladeş gibi ülkelerde %90 civarında seyretmektedir. Sağlık, barınma, eğitim, ulaşım, haberleşme, tüketim düzeyi gibi imkanlarda

neredeşye tüm dünya ülkelerinde kırsal kesimlerde kente nazaran daha büyük sıkıntılar yaşanmaktadır (Khan, 2000). Kırsal kesimde temel geçim kaynağı sayılabilecek tarımda istihdamın çok yüksek olması neticesinde kişi başı gelir oldukça düşmektedir. Her ne kadar kırsal kesim bireyleri arasındaki asabiyeinin kente nazaran yüksek oluşu bu bölgede yaşanan yoksulluğun etkilerini azaltsa da ekonomik ve sosyal hizmetlerin yeterince ulaşamaması, fiziki ve sosyal alt yapının geliştirilmemesi kırsal yoksulluğu daha hissedilir kılmaktadır.

Kırsal yoksulluk daha çok öz-saygı, sosyal kimlik, bağımsızlık, sosyal ilişkilerin sıklığı ve siyasi haklar gibi niteliksel beklentiler ve yoksunlar üzerine odaklanırken; kent yoksulluğu gelir ve tüketim gibi niceliksel yoksunluklara ağırlık vermektedir (Zengingönül, 2007:126).

Ancak hem tarihsel süreç içerisinde hem de günümüzde kent yoksulluğunu kırsal bölgelerdeki yoksulluğa bağılı göçten tamamen ayrı bir şekilde değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Tarihsel sürece baktığımızda emeğin tek kaynak olarak görüldüğü 19. Yüzyıl sanayi toplumlarında kentler üretim heveslisi sermaye sahipleri ile çalışmaktan kaçan yoksulları bir araya getirebilme gücüne sahip mekanlar olarak görülmektedir. Böylelikle dönemin sanayi kentlerinde üretim için gereken iş gücünün sağlanamaması durumunda zenginleşmenin de olamayacağı dayatmasıyla yaşam şartları zorlaştırılan ve daha da sefil hale getirilen bireyler kent yoksulluğunun özneleri halini almışlardır (Bauman,1999: 17). Aynı zamanda yoksulların kente uyum sağlayamaması da kent yoksulluğunun bir sebebi olarak görülmektedir. Zira gecekondü sakinlerini konu edinen birçok araştırmada kent yoksullarının kırsal kökenli olduğu ifade edilirken kent yoksullarının göçmenlerden oluştuğu ve göçmen akışının, kentsel yoksulluğa yol açan önemli bir faktör olarak ileri sürülür. (Berner, 2005: 148).

Küreselleşme üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla toplumsal değişimlerin geri dönülmez sonuçları olduğunu iddia etmektedir. Bu çalışmalar farklı toplumsal sınıf ve kesimlerin konumlara odaklanarak genel olarak kent ve kent yaşamını konu almaktadır (Yılmaz, 2008: 170). Günümüzün küreselleşen dünyasında ise kentlerin hala sermayeyi, yatırımı, teknolojiyi, karı maksimize edecek şartları barındırma ve adeta refah vadeden bir çekim merkezi olması durumu, aldığı yoğun göçlerle artan kent nüfusu ve bunların beraberinde ortaya çıkmakta olan pek çok farklı sorun

yoksulluk incelemelerinde kentlerin üzerinde önemle durmayı zorunlu kılmaktadır (Yılmaz, 2012: 259-260). Hükümetlerce kırsal bölgelere ayrılan bütçelerin düşüklüğü ve yatırımların yetersiz, tek tip oluşu, tarımsal faaliyetlere kalıcı çözümler sunan, büyük çaplı destekler sağlanmaması gibi pek çok sebep neticesinde kırdan kente sürekli bir göç gerçekleşmekte ve söz konusu göç kent yoksulluğu için yeni bir taban oluşturmaktadır. “Kırsal kesimden kentlere olan nüfus akışını, iş kayıpları, toplumsal hizmetlere (eğitim, sağlık, ulaşım, sosyal bakım vb. hizmetlere) ulaşılmasının özelleştirmeler neticesinde zorlaşması, yoksulluğu mekânsal olarak da görünür hale getirmiştir”(Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009:35). Kent yoksullarının büyük bir kısmını oluşturan vasıfsız ve gizli işsizler kentlerde kayıt dışı sektörlerce kullanılarak düşük maliyetli işgücü oluşturmaktadır. Pek çok ülkedeki kent yoksulluğunun oluşum süreci benzer şekilde gerçekleşmektedir. Son 50 yıllık zaman diliminde gelişmekte olan birçok ülkede kentleşme ve kentsel büyümenin oldukça hız kazandığını görmek mümkündür. Yoksulluk olgusunun da bu büyüme hızına bağlı olarak ciddiye kazandığı kentler, yoksulluk incelemeleri için ideal merkezler haline almış durumdadır.

1.3.4.İnsani Yoksulluk-Çok Boyutlu Yoksulluk

İnsani yoksulluk, yoksulluğu sadece gelir yoksunluğu olarak tanımlamaktan çok insani bazı değerlerin yoksunluğuna dikkat çeker. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilen yeni bir yoksulluk ölçütüdür.

Gelir yoksulluğuna karşıt olarak yalnızca gelir ve tüketim düzeyi söz konusu değildir. Yaşam süresinin kısalığı, eğitim ve sağlık hizmetlerinden, iş olanaklarından yoksunluk gibi unsurlara öncelik verilir (Zengingönül,2007:126). Zira yoksullar sadece gelir ve kaynaklardan mahrum kalmazlar. Aynı zamanda fırsatlar açısından da geridedirler. Bu mahrumiyet ve sosyal dışlanmışlık iş imkanlarını ve piyasayla olan bağlantılarını da olumsuz yönde etkiler. Aynı zamanda eğitim olanaklarının da yetersiz düzeyde olması iş bulma ve yaşam kaliteleri arttırmalarını sağlayacak bilgiye erişimlerini zorlaştırmaktadır. Tüm bu mahrumiyetlerle birlikte güvenliğinde ortadan kalkması ruhsal ve fiziksel sağlıklarında da korumalarını güçleştirmektedir. 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda yoksulluğun çok boyutluluğuna dikkat çekilir, asgari gereksinimlerden daha fazla maddi refahın, insanca yaşam için parasal olanakların

yanı sıra iktisadi, sosyal ve kültürel bazı temel gereksinimlerin de var olması gerekliliğinden bahsedilir (Aktan, 2002:44-45). Raporda yoksulluğu ölçmek için bir “İnsani Yaşam Endeksi” oluşturulmuştur. Gelişmekte olan ülkeler için şu üç kriterle hesaplama yapılmaktadır:

1. Yaşam Süresi 40 yaşın altında olan nüfus oranı
2. Okuma yazma bilmeyen nüfus oranı
3. Makul kabul edilebilecek bir yaşam standardı
 - a. Temiz içme suyuna erişemeyen nüfus oranı
 - b. 5 yaşın altında ve yetersiz beslenmeden kaynaklı çok düşük kiloya sahip olan çocukların nüfus oranı
 - c. Temel sağlık olanaklarından mahrum nüfus oranından oluşmaktadır.

Gelişmiş ülkeler için ise hesaplama kriterleri şunlardır:

1. Yaşam süresi 60 yaşın altında olan nüfus oranı
2. Fonksiyonel açıdan okuma yazma bilmeyenlerin nüfus oranı
3. Yoksulluk sınırının altında olanların nüfus oranı
4. Gelir yoksulluğu sınırının altında olanların nüfus oranı
5. Sosyal dışlanmaya maruz kalmış, uzun dönem işsizler. (Aktan, 2011:102).

2009 Yılına kadar kullanılan bu endeks ülkeleri gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş şeklinde ayırmaktaydı. 2010 yılından itibaren ise Çok Boyutlu Yoksulluk hesaplamaları yapılmaktadır. Bu hesaplamada hane halklarından yola çıkarak ülkeler değerlendirilmektedir. İnsanların aynı anda kaç yoksunluğa sahip olduğunu araştırırken bu yoksunluğun hem etkisini hem de yoğunluğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. İnsani Yaşam Endeksi (İYE) yoksul bireyleri, haneleri veya daha büyük insan gruplarını ortak olarak yoksun şeklinde belirleyememekteyken, Çok Boyutlu Yaşam Endeksi (ÇBYE) bu eksikliği birbiriyle örtüşen yoksunluklardan (etki) kaç kişinin ve ortalama olarak kaç yoksunlukla karşılaştıklarını (yoğunluk) belirleyerek gidermeye çalışmaktadır. Yani ÇBYE de İYE gibi üç temel boyutu ölçüyor olmakla birlikte yoksul insan sayısını ve aynı anda hangi yoksunluklara maruz kaldıklarını göstermektedir (UNDP, 2018).

1.3.5.Yeni Yoksulluk

Sanayileşme sonrası artan küreselleşme hızı ve kapitalist ekonomi politikaları, istihdam oranları ve emeğe verilen kıymetteki değişim, sosyal güvenliğin olmadığı marjinal ve enformel sektörlere yönelimin mecburi artışı yoksulluğu yeni ve farklı boyutlarda değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Yoksulluk artık gelirsiz olmak, iş piyasasının dışında kalmak ya da sosyal güvenceye sahip olmamak gibi durumlardan çok daha fazlasını ifade eden yeni bir kavram halini almaya başlamıştır. Bu yeni kavrama göre, yoksulluğu sadece az kazanmakla ya da açlıkla açıklamak onun sosyal boyutunu ihmal etmektir. Tüm bu değişimler neticesinde yeni ve küresel dünya düzeninde yoksulluk ortak bir sorun olarak ele alınmakla birlikte, yapısal ve bölgesel değişimlerinden de söz edilmeye başlanmıştır (Karakaş, 2010: 8-11).

Yeni yoksulların en temel özelliklerinden biri tüketim toplumunda tüketmeden var olmaya çalışmalarıdır. Kapitalist düzenin perçinleyerek büyüttüğü tüketim toplumlarında, tüketerek var olma yarışının şanssız katılımcıları, içinde buldukları zaman ve mekânın standartlarının uygun ve doğru olarak gösterdiği biçimde tüketemeyen, buna bağlı olarak da “norma uymayan” bireylerdir (Erdem, 2009:343).

“Tatminkar bir gelir, kredi kartları ve daha güzel bir yarın umudundan yoksun olan yoksullar... buna göre, bu günün yoksullarının ihlal ettiği norm, ihlal edilmesinin ihlal edenleri “anormal” kıldığı norm, çalışma değil, tüketici ehliyeti ya da yeteneği normudur. Bugünün yoksulları öncelikle “işsiz” değil “tüketici olmayan”lardır; onların yerine getiremedikleri sosyal yükümlülüklerin en önemlisi pazarın sunduğu mal ve hizmetlerin aktif ve etkili alıcısı olmak olduğundan, onları öncelikle tanımlayan şey defolu tüketici olmalarıdır” (Bauman1999; 132).

Bu yoksullar yukarıda da bahsettiğimiz gibi yalnızca ekonomik dışlanmaya değil, aynı zamanda, siyasal ve sosyal dışlanmaya da maruz kalmakta, politik denklemin de dışına çıkmaktadırlar. Yalnızca gıda ihtiyacını değil, sosyal gereksinimleri de değerlendirerek yoksulluk tespitinde bulunan yeni yoksulluk bu yönüyle daha çok nispi(görel) yoksulluğa daha yakındır (Işık/Pınarcıoğlu, 2001: 70).

Eski yoksullar yeni yoksullardan kurtuluş umuduna sahip olmaları yönüyle ayrılır. Eski yoksulların kente göç ettikten sonra bir şekilde kent hayatına adapte olabildiklerini ve nihayetinde “kentli” sayılabilecek kadar sosyal bütünleşme başarısını gösterebilmekteyken yeni yoksulların genellikle böyle bir umudu olmamaktadır. Ne yaparlarsa yapsınlar sonucu değiştiremeyeceklerini kabul eden yeni yoksullar kurtuluş için çaba sarf etmezler. Böylelikle ne yeni bir iş için arayışa girerler ne de yoksulluk çemberinden çıkabilmek adına herhangi bir adım atarlar (Erdem, 2009:344).

1.4.Sosyolojik Bakış Açısında Yoksulluğun Ele Alınışı

Yoksulluk, insanlık tarihinin en başından beri var olmasına rağmen uzun yıllar bir sorun olarak görülmemiş ve yoksul insanların kendi yaşamsal beceri eksikliğine bağlanmıştır. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde yaşanan ekonomik buhran, sosyal bilimlerin, yoksulluğun pek çok farklı değişkene bağlı sosyal süreçlerin bir sonucu olduğu kanısına sahip olmasına neden olmuştur (Coleman ve Cressey’den akt. Köse, 2009: 68). Bu süreçte sanayileşmenin ilerlemesi yoksulluğu dolaylı olarak daha da görünür kılmıştır. Böylelikle yoksulluk üzerine pek çok farklı bilim dalının çalışmalar yaptığı bir olguya dönüşmüştür. Bugün tüm dünya ülkelerinin yoksulluğun ortak ve evrensel bir sorun olduğu kabulü, yoksulluğun tüm dünya insanları tarafından ortadan kaldırılması gereken bir sorun olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeptendir ki pek çok sosyal bilim yoksulluğu anlamak ve açıklamak adına sayısız çalışmalar yapmıştır.

Sosyoloji literatüründe de geniş yer kaplayan yoksulluk kavramının, yine sosyolojik pek çok kavram ve kurumla yakından ilişkili olması, üzerinde önemle durulmasını sağlamıştır. Kent, kır, göç, ırk, cinsiyet gibi pek çok değişkenin yoksulluğun anlaşılmasında önemli yeri vardır.

Sosyolojik açıdan yoksulluk iki ana akım tarafından farklı şekilde açıklanmaktadır. Yoksulluğu alt sınıf kavramı bağlamında ele alan Amerikan temelli akıma göre yoksulluk globalleşmenin bir sonucudur. Globalleşme arttıkça yoksulluk daha fazla görünür hale gelmektedir. Toplumsal dışlanmayı ana hareket noktası olarak gören Fransız temelli akım ise ulus devlet ideolojisinin zayıflamasıyla birlikte hızlanan globalleşme, varlığına ihtiyaç duyulmayan kesimleri doğal süreç içinde sistemin dışına itmekte ve yoksullaştırmaktadır. Her iki akımda da temel nokta

yoksulluğun globalleşmeyle yakın ilişkisidir. İki görüş de yoksulluğun globalleşmeyle daha fazla görünür olduğunu vurgulamaktadır (Oktik, 2008: 21).

1.4.1.Marxist Yaklaşımda Yoksulluk

Marxist yaklaşımda yoksulluk, tarihsel süreçte ekonominin kapitalistleşmesi ve bunun sonucunda üretimin ve emeğin yapısal bakımdan dönüşmesiyle yoksul proletaryayı ortaya çıkarması ve bir sınıf mücadelesine dönüşmesi üzerinden ele alınır. Marx'a göre ekonominin kapitalistleşme süreci kaçınılmaz biçimde her dönem ve toplumun kaderidir. Yoksulluk, düşük maliyetli emek sunarak kapitalizmi, kapitalizm ise sermaye sahibini daha güçlü ve varlıklı hale getirerek yoksulluğu besler. Söz konusu diyalektik ilişki var olan yoksulluğu perçinleyerek toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmasına yol açmaktadır.

Marx, yoksulluğa hatırı sayılır bir katkıda bulunduğunu düşündüğü sınıflı yapının başlangıcını feodal dönemlere dayandırmaktadır. Sermaye sahiplerinin üzerinde yükseldiği, üretim ve değişim araçlarının olduğu feodal yapı, zamanla gelişen üretici güçlerle uyşamamaya başlayınca, yerini serbest rekabet ile dönüşen düzene daha uyumlu bir yapı olan burjuvazi almaya başladı. Böylece feodal dönemin bitmesiyle sermaye sahibi beyler burjuvaya, yoksul vasallar proletaryaya dönüşmüş, zaten var olan bu sınıf antagonizması daha belirgin şekilde ayrılmıştır. Bu ayrışma, yoksulları ancak bir iş buldukları müddetçe yaşayan ve sadece emekleriyle sermayeye katkı sağlayabilirlerse iş bulabilen, kendilerini adeta parça başı satışa sunmak zorunda kalan ve ticari bir meta gibi pazardaki tüm dalgalanmalardan etkilenen bir sınıf haline getirirken, sermaye sahiplerinin de elinde tuttuğu özel mülkü arttıran bir sisteme dönüşmüştür. Üreticiler üretim araçlarına sahip değilken, emeği sömüren ve bu sayede varlıklı bir yaşam süren sermaye sahipleri ezilen sınıfın kolektif bir bilince sahip olmayışı ve durumu kabullenişinden faydalanırlar. Üretim için olmazsa olmaz kol gücü, emek ve zanaat gibi gereklilikler düşük maliyetle elde edilirken, ürettiğini dahi tüketemeyen ezilen sınıf mülksüzleştirilir (Marx, Engels, 2008: 28-35). İşte böyle bir ekonomik ilişki ağı içinde yoksulluğun yok olabilmesi için tüm piyasa ekonomisinin tümüyle değişmesi gerekmektedir. Zira yoksulluğun ana kaynağı piyasa ekonomisinin kendisidir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010:17). Yaklaşım yoksulluğun oluşumunda kapitalist çıkarları sorumlu gösterirken, sistemin hem ulusal hem de uluslararası

düzeyde emek sömürsü üzerine kurulu olduğunu vurgulamaktadır. Ucuz emek arayışı ile karlarını maksimum düzeye çıkarmak için çabalayan sermaye sahipleri süreç içinde bu sömürü durumunu iktisadi örgütlenmenin doğal işleyişi haline getirmektedirler (Marshall, 1999:827).

Kapitalist düzende üretilen değer, işçinin geçimini sağlayabileceği kadarı ücret olarak tekrar kendisine verilir, çok daha büyük bir kısmıysa sermaye sahibinde kalır. Üretim arttıkça biriken artı değer sermaye sahibini işçi karşısında her geçen gün biraz daha varsıllaştırır. İki kutbun arasındaki mesafenin her geçen gün biraz daha artışı söz konusu sınıfları yalnızca üretim ve ekonomi tabanlı bir ayrışmadan ibaret iki sınıf olmaktan çıkararak, sosyal, siyasal ve kültürel boyutlarda da bölünmüş tabanlar haline getirir. Sermayeyi zaten elinde bulunduran kapitalist sınıfın kültürel ve politik gücü eline alması ana üstyapı kurumlarındaki kontrolü de elde ederek ideolojik hegemonyasını güvence altına almasını kolaylaştırır (Berberoğlu, 2009: 16-20). Söz konusu artı değere ve ücrete rağmen işçinin ancak geçimini sağlayacak düzeyde bir gelire sahip olması ‘çalışan yoksullar’ın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yoksulluğun nedeni işsizliğe değil, çalışan yoksulların varlığına bağlanmaktadır.

Yoksulluğun ortaya çıkmasında kentlerin oluşumu ve büyümesinin etkisini göz önünde bulundurursak Marxist yaklaşımın kapitalist sistemin hızlandırdığı kent oluşumu vurgusu, kent yoksulluğunun da başlangıç noktası olarak kabul edildiğini göstermektedir. Marx’a göre kapitalist ekonomi kentli nüfusun kırsal nüfusa oranını arttırmakla kalmadı, aynı zamanda köyü kentin egemenliğine sokarak devasa kentler yarattı. Yalnızca dağınık olan nüfusu değil, mülkiyeti ve üretim araçlarını da tek merkezde ve hatta tek elde topladı (Marx, Engels, 2008: 33-34).

1.4.2. Weberci Yaklaşımda Yoksulluk

“Diyebiliriz ki: “sınıf” tabakalaşması, üretim ve mülkiyet ilişkilerine, “statü tabakalaşması ise özel “hayat tarzları”nın temsil ettiği tüketim biçimlerine göre belirlenir” (Weber, 2006: 286) yaklaşımından da anlaşılacağı gibi tabakalaşma, hayat tarzları, tüketim, statü gibi kavramlar Weber’in yoksulluğa bakışının özünde önemli yer tutmaktadırlar.

Weber’in yoksulluğa bakışında her ne kadar ekonomi temel alt yapı olarak görülse de onun katmanlaşma ve eşitsizlik kuramını Marx’tan ayıran en önemli yanı

toplumsal yapıyı ve toplumsal eşitsizliği açıklayabilmek için eşit derece önem taşıyan birkaç kavrama vurgu yaparak “çok boyutlu” bir yaklaşım sergilemesidir. O, mülkiyeti zenginlik ve ekonomik güç anlamında Marx’a nazaran daha geniş bir şekilde tanımlar. Bu formülasyonda sınıf konumu piyasa konumuna bağlıdır ve hatta sınıfı doğuran etmenin dolaysız bir biçimde bizzat piyasa koşulları olduğu vurgulanmaktadır. Kişinin var olduğu sınıfın kilit değişkeni olarak görülen “mülkiyet” ise “yaşam koşulları ve kişisel yaşantılar”la birlikte kişinin sahip olduğu ve kullandığı gelir edinme süreçleri tarafından belirlenir. Böylelikle kişinin yaşam olanakları mülk sahipliği ya da mülksüzlük durumundaki ayrıcalık düzeyine bağlıdır. O yoksulluk ve varsıllığı sınıf temelinde ayrıştırırken, bu iki sınıfın kendi içindeki birlikteliğini “aynı sınıfsal statü ya da durum içinde bulunan insan grubu” olmasına dayandırmaktadır. Bu bağlamda Weber sınıf analizinin merkezinde bulunan “mülk sahibi sınıflar”ın yanı sıra “iktisap sınıfları” ve “toplumsal sınıflar”dan da söz eder. İktisap sınıfı; üyelerinin sınıf konumu daha çok mesleki kriterler ve piyasa hizmetlerinden faydalanma olanakları tarafından belirlenenlerdir. Toplumsal sınıf ise birden çok sınıf konumuna dahil olanlardan oluşur. Hem mülkiyet sınıfı hem de mesleki ayrıma dayanan iktisap sınıfının birleşimi halidir (Berberoğlu, 2009: 43-48). Weber, toplumsal statüyü de söz konusu sınıf konumunun bir tezahürü olarak açıklar ve fakat amacı toplumsal kazanç ve ayrıcalıkların sahipliğini gerçekleştirmek, geliştirmek için örgütlenen dayanışmacı topluluklar üretmek olan (Turner, 2001: 15) “statü”yü yine yaklaşımında temel kavramlardan biri olan “tüketim” biçimlerine bağlı yaşam tarzları bağlamında açıklar. Ona göre kişiyi asıl yoksul sınıfına koyan şey üretmekten önce tüketme biçimidir. Kişiler tüketim biçimlerinin onlara sunacağı yaşam tarzına yani statülerine göre toplum içinde saygınlık kazanırlar. Dolayısıyla yoksul sınıfı ayırt etmenin de en temel yöntemi tüketme alışkanlıklarını belirlemekle mümkündür.

1.4.3. İşlevselci Teoride Yoksulluk

İşlevselci yaklaşım yoksulluğun nedenlerini yoksulların kendilerine bağlamakta, iyi bir iş ve hayat koşulları elde edebilecekleri bilgi, beceri ve zekadan yoksun oluşlarının kendilerini içinden çıkamadıkları bir yoksulluk çukuruna mahkûm ettiğini vurgulamaktadır. Yoksul bireylerin sahip olduğu tüm olumsuz şartları yine

yoksulların çalışma hevesi taşımamalarına bağlayan yaklaşım çalışan yoksulları ise yetenek gerektirmeyecek ve pek çok insan tarafından yapılabilir olan işlerde çalışmanın bir sonucu olarak göstermektedirler. Böylelikle bireyler yoksulluğu ancak kendi çabalarıyla yenebilirler ve yine çaba göstermeyen, kendisini nitelik bakımından geliştirmeyen isteksizler yoksul kalmaya devam etmektedirler (Erdem, 2009:353).

Toplumsal sınıfları ve sınıf eşitsizliğini tüm zamanlarda ve tüm toplumlarda doğal biçimde meydana gelen oluşumlar olarak gören işlevselciler, iş karşılığı kazanılan ücretleri toplumsal düzeni sağlayan ödüller olarak görmektedirler. Onlara göre iş karşılığı kazanılan ücretlerin eşit olmaması bir gerekliliktir. Zira daha yüksek donanım ve liyakat gerektiren işler için bireyleri teşvik edecek daha yüksek ödüller var olmazsa toplumda herkesin yapabileceği basit işlere talip olmamak için makul bir sebep kalmamaktadır. Ayrıca daha fazla ödül için gayret gösteren yoksullar daha nitelikli bireyler olarak daha yüksek ücretlere ulaşacaklardır. Böylelikle bir “düzen” içinde kalan toplumsal yapı, doğal ve gerekli bir “tabakalaşma” oluşturmuş olacaktır (Berberoğlu, 2009: 118).

Gans ise yoksulluğun pozitif işlevleri hakkında oldukça detaylı açıklamalar yapmıştır. Ona göre yoksulluğun çok önemli ve olmazsa olmaz işlevleri vardır ve eğer yoksulluğu ortadan kaldırmak istiyorsak önce toplumda bu işlevleri yerine getirecek yeni kurumlar oluşturmamız gereklidir. Aksi halde mevcut toplumsal düzen sarsılacaktır. Gans’a göre yoksulluğu ekonomik, sosyal, estetik ve siyasi olmak üzere 14 işlevi vardır (Ritzer’den akt. Erdem, 2009:354-355)

Ekonomik İşlevler

- Toplumda kimsenin yapmak istemeyeceği “kirlili”, tehlikeli ve onur kırıcı işleri yaparlar. Söz konusu işlerin ücretlerinin düşük oluşu da tercih edilmek istenmemelerinin bir sebebidir. Yoksullar vasıfsız ve eğitimsiz olduklarından iş konusunda seçim şansları kalmamaktadır.
- Yoksullar sermaye sahipleri ve işverenler için ekonomik destek görevi görürler. İşgücü maliyetleri düşük olduğundan tercih edilirler.

- Belli meslek gruplarının varlığı yoksul tabakanın varlığına bağlıdır. Yardım kurumları işçileri, polisler, hukukçular vb. mesleklerin çalışma sahası yoksul kesimdir.
- Yoksul insanlar tercih edilmeyen tüketim ürünlerini düşük fiyatları nedeniyle tercih etmek durumunda kalmaktadır. Aynı durum kötü hizmetler için de geçerlidir.

Sosyal ve Kültürel İşlevler

- Yoksullar toplumsal normların daha açık şekilde görülebilmesi için bir örnek arz eder. Neyin doğru ve iyi olduğunu yoksullar üzerinden daha net görmek mümkündür. Örneğin, çalışkan olma, başarılı olma, tek eşlilik. Suç ve sapkınlık durumlarının da yoksullar arasında daha sık görülmesi aynı işleve hizmet eder. Diğer bir deyişle çalışkan, dürüst kişiler bu gibi doğru görülen davranışları savunabilmek için tembel, çok eşli, sapkın kişilere ihtiyaç duyarlar.
- Varsılların, yardım yoluyla vicdani rahatlama aracı olarak kullandığı yoksullar aynı zamanda hayırseverlik kurumları için de olmazsa olmazdır.
- Yoksulların pek çok toplumsal norma aykırı şekilde yaşadığı düşüncesine dayanarak, cinselliği, alkol tüketimini ya da madde kullanımını kontrolsüz şekilde yaşama özgürlüğüne sahip oldukları ve bundan haz duydukları fikri savunulur. Bu düşünce ise, söz konusu haz anlayışının bir tercih meselesi olduğu fikrine, varsıl kişilerinse yüksek iradeleriyle bu hazzı ortak olmayışlarının verdiği onursal hazzı hizmet eder.
- Sosyal tabakalaşmanın daha üst basamaklarında olan varsıllar tarafından kendi konumlarının bir garantörü olarak görülürler. Daha üst tabakada var olabilmenin hazzını yaşayabilmek için alt tabakaların var olması gerekmektedir.
- İyi bir eğitim ve iyi bir iş olanağına ulaşma şansları çok daha düşük olan yoksullar, varsılların bu konumlardaki varlığını ve daha üst tabakalara yükselişlerini kendi varlıkları ile sağlamaktadırlar.

- Yoksullar uygarlıkların en görkemli ifadeleri olan tapınaklar, anıtlar, piramitler gibi ağır iş gücü gerektiren yapıların inşa edilmesinde rol alırlar.
- Aşağı kültür olarak adlandırılan ve yoksular tarafından üretilen sanatsal yapıtlar bir süre sonra varsıllar tarafından benimsenir ve kendi kültürlerine adapte edilir.

Politik İşlevler

- Yoksullar birçok politik grup için siyaset malzemesidirler. Politika için hem seçmen hem muhalif vazifesi görürler. Sol siyasetçilerin bir kısmı varlığını yoksullara borçluyken, sağcılar yoksulları tembel, hazır konucular ve sahtekâr olarak adlandırır.
- Yoksullar kentlerde değişim ve gelişme maliyetini düşürürler, kentleşmenin ağır yükünü çekerler. Yeni yapılanmalar, stadyumlar, otoyollar ve parklar yoksullar tarafından inşa edilir. Ancak bu yeniden yapılanma ve kentsel dönüşümle şehrin dışına itilirler.
- Yoksulların kolektif bir bilinçle örgütlenememesi onları siyaseten yok hükmüne düşürmektedir. Siyasi vaat ve hedefler belirlenirken yoksulların sorunları rahatlıkla göz ardı edilebilmektedir. Seçimlere katılım oranlarının oldukça düşük olması yoksulların iyi bir iş ve sosyal haklardan yararlanabilmek gibi taleplerinin dikkate değer bulunmamasına sebebiyet vermektedir. Bu da mevcut siyasi sistemin ve toplumsal düzenin devamına katkı sağlamaktadır. Zira eğer siyaseten aktif olsaydılar sosyal bir devrim var olan düzeni alt üst edebilirdi. Aynı zamanda yoksullar üst sınıfların siyasal mücadelelerinde, savaşlarda insan gücü olarak kullanılan tabakadır. Böylelikle siyasi hedeflerin pek çoğu için yoksulların varlığı önem teşkil etmektedir.

Yukarıda detaylarına değindiğimiz bu işlevler, işlevselciler tarafından her toplum için olmazsa olmaz görülmektedir. Eğer yoksulluk sorununa bir çözüm

aranıyorsa öncelikle toplum için elzem olan bu işlevleri yerine getirecek yeni yapısal bir sistem oluşturmak gerekecektir.

Genel olarak diyebiliriz ki işlevselciler yoksulluğun tümünden ortadan kalkabilecek bir sorun olduğu fikrine karşı çıkmaktadırlar. Onlar yoksulluğun tümünden yok olmasından ziyade yoksul olan bireylerin ancak kendi gayretleri neticesinde sadece kendi refahlarını yükseltebilecekleri savunurlar. Bu da yalnızca bireylerin kendi çalışma, azim ve hırslarına bağlıdır. Zira kişinin yoksul olmasının ana sebebi yine kendi gayretsizliğidir.

1.4.4.Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk her toplumda görülen, günümüz dünyasında ortak ve evrensel bir sorun haline almış bir olgudur. Onu doğru şekilde anlayıp tanımlayabilmek için çok boyutlu bir perspektif edinmenin gerekliliği bugün tüm yaklaşımlarca kabul görmüş bir gerçekliktir. Yoksulluğu ele alırken, onu ne salt ekonomik bağlamda değerlendirmek ne de yalnızca sosyal yanına vurgu yapmak tam manasıyla açıklar. Onu, temelinde ekonomik ilişkilerin yattığı gündelik yaşamın tüm boyutlarına yansıyan bir yaşam tarzı olarak değerlendirmek meselenin çözilemeyen bir sorun haline gelişini anlayabilmek adına atılacak en doğru adım olacaktır. Yoksulluk, kronikleşen yapısıyla birlikte düşük bir gelire sahip olmaktan ya da mülksüzlükten çok daha fazlasıdır. Yoksulluk tüm diğer boyutları ve yerleşen hayat görüşüyle birlikte bir “kabulleniş” ve hatta bir “kültür”dür. Bu haliyle yoksulluk tüm dünya ülkeleri için yoksunluktan daha kalıcı ve kökleri çok daha derinlerde olan ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Yoksulluk kültürü ilk kez gelişmekte olan ülkelerin sanayi kentlerinde göçlerden sonrasında oluşan yoksul mahallelerde yaşayan insanların yaşam tarzlarını ifade etmek için antropolog Oscar Lewis tarafından kullanılmıştır. Tarihsel süreçler açısından karakteristik özelliklere sahiptir. Genellikle feodaliteden kapitalizme geçiş ya da sanayileşme gibi süreçlerde ortaya çıkan yoksulluk kültürü için benzer toplumsal ve siyasi değişim dönemleri de ideal süreçlerdir. Ancak yoksulluk kültürü sömürgeleşmiş ya da uzun bir süre için bir başka ülkenin sömürgesi olarak kalmış toplumlarda da sıklıkla görülebilmektedir (Lewis'ten akt. Okuroğlu, 2011: 19). Bu ve benzeri toplumsal değişimin ani ve köklü olduğu durumlarda, sosyo-ekonomik sistemin dağılıp bir başkasının kurulduğu ortamlarda kültür ile toplumsal yapı

arasında oluşan ikilemden ortaya çıkan yoksulluk kültürü, işçi sınıfı ve köylülerden ayrı olarak kendine has bir alt kültür geliştirmektedir. Lewis için bu kültür, sınıf olarak ayrılmış, bireyselleşmenin arttığı kapitalist düzenlerde, yoksul kesimin içinde yaşamak zorunda kaldığı marjinal şart ve ortama bir ayak uyduruş olmakla birlikte, aynı zamanda bir tepkidir. Sanayileşmiş ve kapitalist toplum düzeninde kabul gören yaşam tarzı ve başarı becerilerine sahip olamayışlarından doğan umutsuzlukla başa çıkabilmek adına ortaya çıkan bir tür savunma mekanizmasıdır (Gül, Sallan Gül, 2008: 68).

Kavrama göre bu kültür, bir arada yaşayan yoksul insanların hayat tarzını öylesine etkilemektedir ki kişiler nereden gelmiş ya da hangi milletten olurlarsa olsunlar bir süre sonra ortak bir dil geliştirmekte, benzer kültürlerin üyeleri halini almaktadırlar. Lewis yoksulluk kültüründen söz edebilmek için bazı şartların gerçekleşmiş olması gerektiğinden bahseder;

- Para ekonomisi, ücretli işçilik ve kâr amaçlı üretimin olması gerekir.
- İşsizliğin yüksek bir oranda ve sürekli olması gerekir.
- İşçilerin ücretlerinin düşük olması gerekir.
- Yoksullar arasında örgütlenmenin (sosyal, siyasal, ekonomik) olmaması gerekir.
- Üst tabaka mensuplarının yoksulluğun nedenini kişisel beceri eksikliği olarak görmesi gerekmektedir.

Lewis'e göre bu özelliklerin daha çok az gelişmiş ülkelerde bulunması yoksulluk kültürünün de az gelişmişlikle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Ona göre yoksulluk kültürü az gelişmiş ülkelerin sendikasız, örgütlenme bilinci olmayan ve siyasetten uzak yoksulları için geçerli bir kavramdır ve nesilden nesle devredilmek suretiyle varlığını korumaktadır. Böylelikle yoksulluğu yok etmeyi başarsanız dahi, geride bıraktığı alışkanlıkları ortadan kaldırmak yoksulluğu yok etmek kadar basit bir süreci ifade etmemektedir. Yoksulluk kültürü yok olabilmesi ancak yukarıdaki şartların ortadan kalkması, bireyin aidiyet duygusu, sınıf bilinci, dünya ve olaylara karşı uluslararası bir perspektif geliştirebilmesi durumunda söz konusu olabilmektedir. Yoksulluk kültürünü benimsemiş bir toplumun özellikleriyse Lewis'e göre şunlardır;

- Sınıf bilincine sahip değildir ve örgütlenemezler. Siyasi ve sosyal kurumlarla ilişki düzeyleri oldukça düşüktür. Siyasi sorun ve olaylara, seçimlere katılma oranları da düşüktür. Böylelikle yoksulların sorunlarına siyasi düzeyde çözüm aranması da pek sık görülen bir durum değildir. Siyasi yönden pasif oluşları yoksulların siyaset malzemesi olarak kullanılmalarını da engeller.
- Yaşam alanları çoğunlukla sağlıksız ve hijyenik olmayan koşullara sahiptir. Evleri küçük ve az odalıdır. Çocukların kendilerine ait oda, yatak ya da eşyaları çoğunlukla mevcut değildir.
- Aile nüfusu ortalamanın üzerindedir. Ülkemizde de birden fazla eş ve çok sayıda çocuk sık rastlanır durumlardır. Kayıt dışı evlilikler, çocuk evlilikleri, terk edilmiş çocuklu kadınlar sık sık görülmektedir. Çocukluk süresi kısa hatta genellikle hiç yok denecek kadar azdır. Çocuklar çok erken yaşlarda iş gücü olarak kullanılır ya da evlenme durumunda kalırlar.
- Toplumdan ayrı tutulma duygusu, umutsuzluk, çaresizlik genel psikolojilerini yansıtır. Genellikle iç güdülerini kontrol edemeyen yoksullar arasında, tevekkül ve erkeğin üstünlüğüne olan inancın yüksekliği de dikkat çeker (Lewis'ten akt. Erdem, 2009: 332-334).

Lewis'e göre yoksulluk kişinin beceri eksikliğine bağlanamayacak, çocukların içinde toplumsallaştığı çok daha derin toplumsal ve kültürel bir oluşumdur. Böyle bir alt kültür yalnızca yoksulların toplumdaki marjinal durumlarına bir tepki değil, aynı zamanda bu marjinalliğin içselleştirilerek kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır (Slattery, 2003: 391). Kronikleşerek kuşaktan kuşağa aktarılan kültürün çocukları, daha fazla şey elde etmek adına gayret sarf etmeyi daha en başından bırakmakta ve çaresizliği hayatlarının en başında kabul etmektedirler (Giddens, 2005: 314).

Genel itibariyle kuramın yaratıcısı Lewis için yoksulluk kültürü örgütlenme, bilinç ve aidiyet kavramlarıyla yakından ilişkili bir olgudur. Yoksulluk kültürü mensuplarının büyük çoğunluğunda kurtuluşa dair bir umut yoktur. Onlar ne yaparlarsa yapsınlar bu bataklıktan çıkamayacaklarını kabul etmiş kimselerdir. Bu

kabulleniş yeni iş ve olanaklar için arayışlarına son vermelerinin en büyük kaynağıdır. Kendilerinin yoksul hayat koşullarının rutin akışına bırakırlar ve gelecek planları yapmazlar. Kazançlarını anlık kullanır, çoğunlukla ellerine geçen parayı akılcı şekilde değerlendiremezler. Bu sebeptir ki çocuğu ayakkabısız olan bir insanı cebinde parası olan birine dönüştürebilirsiniz. Ancak aynı insanı bir ayakkabıyı ihtiyaç olarak kabul edecek zihniyete sahip birine dönüştürmek mümkün olmayabilir. Özgüvenleri zedelenmiştir ve kendilerini diğer insanlardan aşağı görmektedirler. Bu da en başta bizzat yoksulların, kendilerini toplumun diğer kesimlerinden dışlamalarına sebep olmaktadır. Toplumun diğer kesimlerince sıklıkla kullanılan mağaza, banka, müze ya da diğer sosyal mekanları kullanmamaktadırlar.

Ülkemizde yoksulluk kültürünü, Lewis'in kuramının temel özelliklerine benzer şekilde ilk kullanan Türkdoğan'dır. Mekânsal açıdan gecekonduculara büyük önem veren Türkdoğan'ın, 1973 yılında Erzurum'daki gecekondu mahallelerinde yaptığı araştırma, yoksulluk kültürünün ilk kez ele alınması açısından önem arz etmektedir (Aksan, 2012: 15).

Türkdoğan'a göre batı ülkelerinde 19. Yüzyılda başlayan sanayileşme kırsal nüfusun kente akmasına ve kentlerde yeni marjinal bölgelerin oluşmasına sebep olmuştur. Zira kentlerin ne ekonomik ne de sosyal rezervleri bu çapta bir göç için yeterli düzeydeydi. Henüz tam anlamıyla sanayileşmeden ve sanayinin gerektirdiği iş gücü ölçüsünde bir nüfusu barındırmaya hazır olmayan kentler sanayileşmenin bedelini söz konusu kırsal göç mağdurlarına ödetmekteydi. Söz konusu yığılma, farklı bölgelerden gelen pek çok köylünün kentin marjinal bölgelerinde kolonileşmesine ve "sanayileşmeden kentleşme" sürecinin doğal bir sonucu olan gecekondu bölgelerinin oluşmasına sebep olmuştur. Böylelikle kentin toplumsal yaşamından soyutlanan ve kendisi gibi olanlarla bir arada yeni bir yaşam tarzı içine girmek durumunda kalanlar kendi aralarında ve kendilerine özgü yeni bir kültür meydana getirmektedirler. Söz konusu yan kültür yoksulluk kültürü olarak tanımlanmaktadır. Türkdoğan'ın yoksulluk kültürü yaklaşımını Lewis'in yaklaşımından ayıran en önemli nokta ise yoksulluk kültürünün merkezi olarak gecekonducuları ele alışı ve Lewis'in tevekkül olarak açıkladığı kabullenışı dini boyutta değerlendirmesidir (Türkdoğan'dan akt. Aksan, 2012: 53).

Tarihsel süreç içinde yoksul olan kesimlerin ortak inanç değerleri ve kültür sistemlerinin kurumlaşması manasını taşıyan yoksulluk kültürü, toplumsal kriz, felaket ya da dönüşüm anlarında bir anda oluşmaz. Bu zaman alan ve nesilden nesle aktarım yoluyla kendine has bir oluşuma sahip kurumlaşmayı ortadan kaldırmak da yoksulluğu yok etmekten daha zordur. Kentsel bölgelerin belirli marjinal alanlarında yaşayan ve gelir, toplumsallaşma, eğitim, sosyal haklardan yeteri kadar yararlanamayan kent yoksulları devamlı olarak bir şiddete maruz kalırlar ve bu da kendilerini güvende hissetmelerini engellediği gibi toplumsal bütünleşmeyi de olumsuz yönde etkiler. Böylelikle daha çok kent ortamında ortaya çıkan yoksulluk kültürü söz konusu marjinal bölgelerden biri olan gecekondu insanının bakış açısını ve olayları değerlendireme biçimini derinden etkiler. Tüm bunlar neticesinde yoksulluk, olduğu toplumsal dinamiklere ayak uyduran tutum ve davranışlar edinerek yoksulluk kültürünün meydana gelmesine sebep olmaktadır (Türkdoğan, 2003: 107). Toplumla bütünleşememe ve sosyal kurumlardan dışlanmanın oluşturduğu öfke ve çaresizlik duyguları, toplumsal kurumlara duyulan güvensizliği arttırmasına rağmen bu kurumlarla bütünleşebilmenin bir hayal olarak istenen, beklenen bir durum olmasını engellemektedir (Özgen, 2005: 56).

Yoksulluk kültürünün yoksullara yaşattığı tüm olumsuz psikolojik süreçlerin yanı sıra olumlu bir yanı da mevcuttur. Bu da kültürün onlara sunduğu dayanma gücüdür. Yoksullar kendileri gibi olanlarla birlikte çocukluklarından itibaren içinde bulunulan şartları sindirerek ve kabul ederek yetişmelerinin doğal bir sonucu olarak varsıl sayılanların tahammül edemeyeceği ve hatta kriz olarak değerlendirebileceği pek çok durum karşısında metanetli ve güçlü kalabilmektedirler. Söz konusu moral ve sahip oldukları “ahlak”, “namus”, “helal kazanç” gibi etik değerler yoksulluğun tüm zorlu ve içinden çıkılmaz sayılabilecek şartları karşısında dahi mağrur kalabilmelerini sağlamaktadır. Böylelikle yoksullar kendilerini, “ahlaksız” ve “eğlence düşkünü” varsıllar karşısında “gözü tok” ve “içi temiz” olarak tanımlayarak durumu kabullenmeyi kolaylaştırmaktadırlar (Erdoğan, 2002: 34).

1.4.5.Sosyal Dışlanma

Yoksulluğun hem sosyal hem de ekonomik boyutlarıyla yakından alakalı olan sosyal dışlanma kavramı, bireyin toplumun geneliyle tam olarak bütünleşmesinin engellenmesi halidir. Söz konusu olan yalnızca toplumun ayrışması değildir. Aynı

zamanda sosyal, siyasi ve ekonomik kurumlardan da mahrum kalan yoksullar, yoksulluğun artmasıyla söz konusu dışlanmayı daha yoğun şekilde hissetmektedirler. Sosyal dışlanma, eğitim, sağlık, içme suyu olanaklarına erişimin sınırlı olması halini ifade etmektedir. Siyasi dışlanma bireyin siyasi katılım hakkının daralması ve fırsat eşitsizliğine maruz kalmasıdır. Ekonomik dışlanma olarak tanımlayacağımız kavram ise bireyin gelir, üretim, mallar ve hizmetlerden yararlanma hakkındaki kısıtlamalardır. Eğitim olanaklarındaki kısıtlılıklardan dolayı düşük becerilerle iş hayatına atılmak zorunda kalan yoksullar, liyakat gerektirmeyecek işlere istihdam edilmekte ve üretim sürecinde pasif kalmaktadırlar. Zenginlerin zenginliklerini arttırmak ya da yedek iş gücü temini için kullandıkları yoksullara, teknolojinin geldiği son nokta sayesinde artık ihtiyaç duyulmamaktadır. Sistemin artık yoksullara ihtiyaç duymaması ekonomik işleyişten dışlanmalarını hızlandırmıştır. Böylelikle onların kazandırdığı pek çok şeyden yararlanamayan yoksullar, dışlanmayı yaşamın pek çok boyutunda onu kırıncı şekilde hissetmektedirler (Erdem, 2009: 327-328).

Yoksulluğun giyim, sağlık, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanamıyor oluşunun yanında, toplumsal ve mekânsal dışlanmışlık, kente katılım ve kent hizmetlerinden faydalanabilme sorunları, ekonomik kriz ve taşınmaz sermayesinin ortaya çıkardığı dönüşüm uygulamaları biçimindeki dış şoklar karşısında korunmasızlık şeklinde ortaya çıkan farklı yanlarının olduğu da açıktır. Bu durum da göstermektedir ki; kentlerde yaygın olarak görülen bu tür yoksulluk alanlarındaki dayanışma ihtiyacı ve kentin dışlayıcı tavrı sebebiyle oluşan kapalı toplumsal ve mekânsal yaşamlara yönelik geliştirilen bu tavır yoksullukla yakından ilişki halindedir. Gecekondu ve yoksulluk sorunlarını genel itibariyle bir eklemlenme sorunu olarak görmüş ve daha çok mekânsal bir eklemlenmenin sorunu çözeceğine inanarak uygulamalarda bulunmuş modernleşmecî akımlar, mekânsal boyuttaki tüm bütünleşmelere rağmen toplumsal eklemlenmenin sağlanamadığı sonucuna varmışlardır (Zengin Ünverdi ve Diğerleri, 2008: 262). Bütünleşememe sorunun yalnızca mekânsal ayrışma olmadığını açık şekilde gösteren bu durum diyalektik biçimde yoksulların da kendilerine özgü bir kültür geliştirerek sosyal ayrışmayı arttırıcı katkılarda bulunmalarına sebep olmaktadır. Bu da göstermektedir ki sosyal dışlanma, sonuçları yoksulluk kültürünün oluşumuna neden olabilen çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte, kimi zaman yoksulluğun sebebi kimi zamansa sonucu

olabilmektedir. Dışlanmanın artması yoksulluğu, yoksulluğun artması da aynı şekilde dışlanmayı perçinlemektedir.

Bauman (1999:124) yoksulların dışlanmasını iki sebebe bağlamaktadır. Ona göre yoksullar toplumsal düzeni bozdukları ve toplumsal normlara uymadıkları için dışlanırlar. Düzeni bozanlar toplumla uyum sorunu yaşarlar ve suça meyilleri yüksek düzeydedir. Diğer dışlanan kesim ise norma uymayanlardır. Onların eksikliği ise kaynaklardan mahrum oluşlarıdır. Norma uygun bir yaşam sürebilmek için gerekli olan tüketim türü ve düzeyine erişemeyen yoksullar toplumsal beklentilerin birçoğunu yerine getirememekte, bunun sonucundaysa aykırı oldukları gerekçesiyle dışlanmaktadır. Onlar kapitalist düzenin perçinleyerek büyüttüğü, merkezinde tüketim olan modern toplumlarda, tüketerek var olma yarışının şanssız katılımcıları, içinde buldukları zaman ve mekânın standartlarının uygun ve doğru olarak gösterdiği biçimde tüketemeyen, tüketim toplumunda tüketmeden var olmaya çalışan, buna bağlı olarak da “norma uymayan” bireylerdir. Bu halleriyle yoksullar “kusurlu” ve “yetersiz” olmalarının bedelini toplumsal hayattan dışlanarak öderler. Söz konusu dışlanmanın süreklilik arz etmesi neticesinde bireyler bu onur kırıcı hali kabullenmekte ve son vermek adına herhangi bir çaba sarf etmemektedirler. Toplum tarafından bu denli dışlanmak, bizzat yoksulların kendilerini toplumun diğer kesimlerinden ayrı ve aşağı görmelerine sebep olmaktadır.

Sosyal dışlanma zaman zaman toplumu ciddi şekilde rahatsız eden ya da kamu vicdanını sarsan önemli olayların ortaya çıkabileceği ortamların oluşmasına da katkı sağlayabilmektedir. Sosyal dışlanmanın bireyler üzerinde oluşturduğu aşağılık ve ezilmişlik psikolojisinin öfkeyle dışa vurumu sosyal patlamalara ya da sosyal huzursuzluklara yol açarak var olan sosyal dışlanmayı daha da derinleştirmektedir. Böylelikle yoksullar suç potansiyeli yüksek bireyler olarak görülmektedir (Çakır, 2002:83).

Sonuç olarak diyebiliriz ki sosyal dışlanma yoksullukla yakından ilişkili olan çok boyutlu bir kavramdır. Var olan yoksulluğu derinleştirebildiği gibi kimi zaman da ondan etkilenerak artabilmektedir. Yoksullara yüklenen onur kırıcı ve aşağılayıcı psikolojilerin yalnızca gelir yoksunluğu ya da temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanamamasından doğmadığı, toplumsal dışlanmanın da bu duygular üzerinde doğrudan ve derin etkileri olduğu açıktır. Yoksulluk sorunun ortadan kaldırmak

adına uygulanan politika ve çalışmaların sadece gelir ve temel yaşamsal ihtiyaçlara odaklanarak oluşturulması olumlu sonuçlar elde edilememesine sebep olmaktadır. Böylece diyebiliriz ki sosyal bütünleşmeyi hedeflemeden, yaşlı ve engellilerden oluşan dezavantajlı grupların sosyal hayata katılımı sağlanamadan yoksulluğun tam manasıyla çözülebilmesi mümkün görünmemektedir.

1.5.Yoksullukla İlgili Sosyal Psikolojik ve Psikolojik Yaklaşımlar

Yoksulluk günümüz dünyasında genel bir sorun olarak görülmekte ve tüm dünya ülkeleri tarafından üzerinde önemle durulmaktadır. Pek çok farklı bilim dalı da yoksulluk üzerine çeşitli araştırmalar yapmaktadır ve yoksulluk tüm bilim dallarınca sosyal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Her sosyal olgu gibi yoksulluğun da insan psikolojisiyle olan bağı inkâr edilemez. Yoksul sayılan bireylerin, yoksulluğun bağlantılı olduğu tüm boyutlar karşısında yaşadığı ağır duygusal çöküntü meselenin psikolojik açıdan da tanımlanmasını ve araştırılmasını bir gereklilik haline getirmiştir. Bireyi çoğunlukla sosyal, ekonomik ve kültürel boyutların dışında değerlendirdiği için eleştirilen psikoloji bilimi de son yıllarda yoksulluk üzerine çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar yoksulluğun yalnızca sosyal, siyasal ya da ekonomik bağlamda, dar bir çerçevede açıklanmaya çalışılmasına karşı çıkarak yoksulluğun çok boyutluluğunu vurgular.

Daha çok duygusal, bilişsel ve davranışsal birey düzeyi değişkenler yoluyla ilgili sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarda, yoksulluğun bireyin üzerindeki etkilerini sistematik ve dinamik şekilde incelemeyi amaç edinen psikoloji, bu sayede hem yoksulluğun birey üzerindeki etkilerini bilimsel biçimde ortaya koymakta hem de bu etkileri azaltmak adına sosyal politikalar ve programlar geliştirilmesine katkı sağlamaktadır (Çukur, 2008: 97).

Birçoğu Batı ülkelerinde yürütülen psikoloji çalışmalarında genellikle nispi(görel) yoksulluk yaklaşımı tercih edilir. Bu çalışmalar üç ayrı grupta inceleyebiliriz: niceliksel, niteliksel ve program değerlendirme çalışmaları. Niceliksel çalışmalarda bireylerin ya da hanenin geliri par birimi olarak hesaplanır ve yoksulluk sınırına göre bulunduğu konum bireyi ya da haneyi yoksul olarak tanımlamayı gerektirir. Niteliksel çalışmalarda, bireyin ya da hanenin gelir düzeyine değil, sosyal hayatı ve yaşam tarzı ele alınarak değerlendirme yapılır. Yaşanılan muhit, yardım alma durumu, sosyal haklardan yararlanabilme, vb. değişkenler

kişilerin yoksul olarak tanımlanma durumlarını etkilemektedir. Üçüncü grup çalışmalar ise; yoksul ya da dezavantajlı sayılabilecek gruplara yönelik geliştirilen uygulama ya da sosyal politikalar çerçevesinde yürütülen program değerlendirme çalışmalarıdır. Bu programlar genelde yoksul aile ve çocuklar için geliştirilen çalışmalardan oluşmaktadır. Daha önceleri bu çalışmalarda daha çok hane halkı ya da bireylerin geliri temel alınarak ölçümler yapılmaktaydı. Bu çalışmaları “objektif yoksulluk” baz alınarak oluşturulmuş çalışmalar olarak değerlendirebiliriz. Ancak son yıllarda “öznel yoksulluk” yaklaşımının da bir alternatif olarak görüldüğü çalışmalar yapılmaktadır. Bu sayede söz konusu öznel yoksulluk çalışmaları, hane halkı veya bireyin psikolojik açıdan ihtiyaç olarak gördükleri karşısında yeterli kaynağın olmaması durumunda yaşayacağı stres, öfke ve baskı halini bilimsel açıdan değerlendirebilmektedir. Barrera, Caples ve Tein’e göre bu çalışmalar için geliştirilen ölçekler farklı oranlarda duygusal, davranışsal ama en çok bilişsel boyutları yansıtmaktadır. Zira bilişsel boyut daha çok ihtiyaçların karşılanma oranının aile üzerinde bıraktığı algı ve değerlendirmeleri kapsamaktadır. Davranışsal boyut belli tasarruf önlemleri almak gibi kaynağın yetersizliği karşısında geliştirilen baş etme stratejilerini, duygusal boyut ise bu olumsuzluklar karşısında bireyin iç dünyasında yaşadığı çaresizlik, umutsuzluk ve yılgınlık benzeri duyguları kapsamaktadır (Barrera ve Diğerlerinden akt. Çukur, 2008: 104).

Yoksulluğun sosyal bir olgu oluşu, onu sosyal psikolojinin de ilgilendiği bir alan haline getirmektedir. Her ne kadar bu alanda yapılan yoksulluk çalışmalarının sayısı sınırlı olsa da sosyal psikolojinin yoksulluk üzerine yaptığı çalışmalar yoksulluğun psikolojik yönlerinin daha açık şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

Sosyal psikoloji alanında yapılan yoksulluk çalışmalarının hemen hepsine hâkim olan paradigma “yükleme kuramı”dır. Amerika’da yoksulluğun nedenlerini araştırmayı hedefleyen Feagin’in çalışması, bu kuramsal çerçevede yapılan ilk çalışmadır. Çalışmanın neticesinde katılımcıların tepkileri bireyselci, kaderci ve yapısalcı şeklinde üç gruba ayrılmıştır. Bireyselci görüş yoksulluğun sorumluluğunu yoksulların kendisine yüklemektedir. Yoksulluk bireyin kendi yetersizlikleri ya da beceri eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Kaderci olanlar yoksulluğun nedenini kadere, şanssızlığa bağlayanlardır. Yapısalcılar ise yoksulların ne kadersiz ne de

yetersiz olduğunu düşünür. Onlara göre yoksulluğun tek nedeni sistem ya da adaletsiz toplum yapısıdır (Gürel Kayaoğlu, 2003:223).

Sosyal psikolojide yürütülen yoksulluk çalışmalarında adalet kavramına yapılan vurgunun azlığı dikkat çekmektedir. Bu alanda yapılan yoksulluk çalışmaları arasında adalete yapılan tek atıf Lerner'in "adil dünya inancı"dır. Lerner'a göre 'insanların daha az ödül ya da daha fazla ödüle sahip olması, hangisine layık olduğu, hangisi düzeyinde değerli olduğuyla ilgilidir' şeklinde bir inanç insanlar arasında bilinç dışı şekilde genel kabul görmektedir. Kişiler yoksul durumdaysalar bu onların daha iyini hak etmeyecek kadar kötü ya da değersiz olmalarından kaynaklanmaktadır. Söz konusu düşünce daha üst tabakalarda yaşayanların vicdani rahatlamlarını sağlamakla kalmayıp toplumsal eşitsizliğin çelişkili adaletsizliğinin verdiği rahatsızlığı her iki taraf açısından da teskin edici şekilde dindirmektedir. Ancak bu yaklaşımın da kendi içinde yeni sorular barındırdığı açıktır. "İnsanlar neden ve nasıl 'bu dünyada herkes hak ettiğini bulur' fikrini benimsemiştir?" sorusu henüz cevap bulabilmiş değildir. Lerner'ın yaklaşımı toplumsal güç ilişkilerinin etkisini fazla gör ardı etmekle yoksulluğun politik doğasını tüm boyutlarıyla açıklayabilmekten uzak kalmıştır (Lerner'dan akt. Gürel Kayaoğlu, 2003: 224-225).

İKİNCİ BÖLÜM

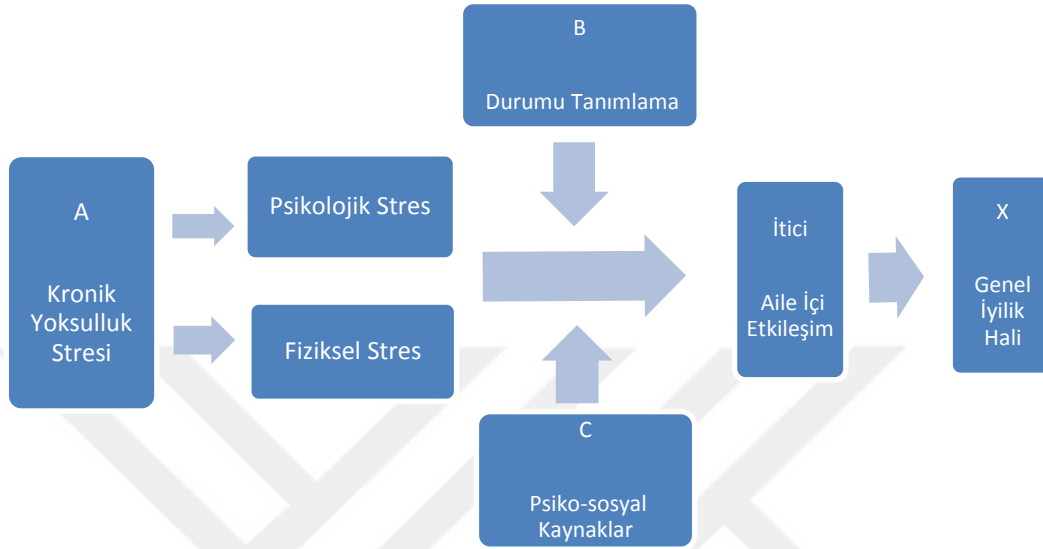
ARAŞTIRMA DESENİ: AİLE YOKSULLUĞUNUN ÇOCUĞA YANSIMALARI

2.1.Yoksulluk ve Aile

Çocuk pek çok sosyal bilim çalışmasında aile yapısıyla birlikte ele alınır. Ailenin sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik yapısının çocuğun gelişimi üzerinde direkt olarak etkili olmasının bu durumdaki payı yadsınamaz. Aile çocuğun her yönüyle bağımlı olduğu tek kurumdur. Çocuğun gerek fizyolojik gerekse psikolojik her ihtiyacını karşılamakla sorumlu olan aile çocuğun doğduğu andan itibaren içerisinde var olduğu, kan bağı ve duygu bağı gibi onu diğer kurumlardan ayıran farklarının bulunduğu özel bir yapıdır. Dolayısıyla yoksulluğun aileyi etkilemesi çocuğu da doğrudan etkilemektedir.

Aileler zaman zaman değişim ve dönüşüm evrelerinden geçerler. Bu evreler bazen bir çocuğun dünyaya gelmesi, okula başlaması, evlenmesi, emeklilik gibi beklenen “norma uygun” değişikliklerdir. Ailenin beklenen gelişimsel evreleri içinde olmayan değişimler ise “norm-dışı değişimler”dir. Bunlar hastalık, ölüm, boşanma, ekonomik zorluklara girmek, işsizlik gibi faktörlerdir. Bu ve benzeri beklenmedik değişimler aile yapısında dengesizliklere yol açabilir. Bu dengesizlik farklı boyutlarda bunalım ve strese yol açabilir. Tekrar denge haline kavuşmak ise ailenin baş etme stratejilerinin işlevselliğine bağlıdır. Eğer bu stratejiler bunalımı yok etmede yeterince etkili olamazsa stres krize dönüşür(Şekil 3).

Şekil 3.ABC-X Aile Stres Modeli Bağlamında Yoksulluğun Etkileri

Kaynak: Çukur, 2008: 137.

Aile stres oluşturan olayla ancak psiko-sosyal kaynakları kullanarak baş edebilir. Bu kaynaklar her aile için farklı olabilmektedir. Bu koruyucu faktörler ailenin genel ve bireysel özellikleri, dinsel inanışlar, yakınlardan sosyal destek almak, sosyal yardımlar, çalışmayan aile bireylerinin çalışmaya başlaması ya da harcamaların kısılması şeklinde olabilir. Diğer bir baş etme stratejisi ise yoksulluğu tanımlama biçimleriyle alakalıdır. Durumu yorumlama biçimleri yoksulluk karşısında edinecekleri duyguyu doğrudan etkilemektedir. Kimi aileler yoksulluğu içinden çıkılmaz olarak tanımlarken bazıları kötü fakat baş edilebilir şeklinde yorumlayabilmektedir (Çukur, 2008: 137). Sahip olduğu bakış açısına göre ailenin yaşadığı sarsıntı ve bunalımın derinliği de değişmektedir. Söz konusu baskı gerek anne-baba arasında gerek çocuk-ebeveyn arasında temeli ekonomik sarsıntılara dayanan çatışmalara yol açabilmektedir. Kimi zaman evliliğin sonlanmasına kadar giden bu çatışmalar aile yapısını derinden sarsabilmenin yanı sıra ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzlarını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Krize neden olan dışsal nedenlerin ortadan kalkması halinde, aile içi etkileşimin olumlu biçimde kullanılabilmesi ve baş etme stratejilerinin yeterince etkili olması neticesinde aile

tekrar eski düzenine dönebilme fırsatı bulabilir ve fakat yoksulluktan doğan olumsuz ruh hali çoğu zaman sürecin bu kadar pozitif işlemesine müsaade etmemektedir.

Ekonomik zorlukların ve baskıların ruhsal açıdan olumsuz etkilediği erkek sıklıkla şiddete başvurabilmektedir. Bu şiddet kimi zaman kadına kimi zamansa çocuklara yönelebilmektedir (Arıkan, 2002:5). Erkeğin ailesini terk etmesi de yoksul ailelerde diğerlerine göre oldukça fazladır. Böylelikle hanenin tüm yükünü üstlenmek durumunda kalan kadınlar ekonomik sıkıntılar sebebiyle intihara dahi yönelebilmektedirler. Yoksul kadınların yaklaşık %17'sinin yoksulluk ve şiddet neticesinde hayatına son verdiği tespit edilmiştir. Anneleri böylesine derin etkileyen bunalım hali şüphesiz çocuk bakımı ve ilgisine de yansımaktadır. Çocuklar da dolaylı olarak yoksulluğun sebep olduğu bunalım halinden olumsuz şekilde etkilenmektedirler (Çamur Duyan, 2006:93-110). Kadının yoksulluğu erkeğe göre daha derin ve farklı deneyimlemesi, yoksulluk karşısında daha kırılgan olması (Topçuoğlu ve Aksan, 2014: 141) söz konusu etkinin olumsuz yönde artmasına sebep olabilmektedir.

Kieser yoksulluğun da sebep olabileceği travmalara çokça tanık olmanın aile üzerindeki etkilerini 5 madde halinde sıralamıştır(Çukur, 2008: 147-148);

1. Ekonomik baskı ve yoksul bölgelerde yaşamak bireyin stres, gerginlik ve korku gibi olumsuz duygulara kapılma riskini arttırır.
2. Travmalara sık rastlaması bireyin genel ruh halinin maruz kaldığı baskı bireyin duygu ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.
3. Ebeveynlerin artan strese maruz kalması anne-baba tutumlarını, ailenin genel genel yapısı, işleyişi ve baş etme stratejilerini olumsuz yönde etkilemektedir.
4. Aile işleyişi çocukların duygu ve davranış sorunları yaşamasına zemin hazırlayabilme potansiyeline sahiptir. Yaşanılan bölgenin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri aile tutumları ile belli bir oranda azaltılabilir.
5. Sosyal desteğin travma temelli stresin olumsuz etkilerine karşı koruyucu işlevleri olabilmektedir.

Kısaca diyebiliriz ki yoksulluk önce aileyi ardından çocuğu doğrudan ve dolaylı olarak pek çok açıdan olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik zorlukların baskısı hane halkının tümünü çaresiz bırakmakta ve bu süreci en ağır şekilde yaşayanlar çocuklar olmaktadır. Gerek aile yapısının sarsılması gerekse ebeveyn tutumlarının değişimi daha önce değindiğimiz yoksulluğun çocuklar üzerindeki toplumsal görünümünü ortaya çıkarmakta, aile düzeninin çocuğun ruhsal sağlığı üzerindeki etkisinin ne denli büyük olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

2.1.1.Bilimsel Açıdan Çocuk Yoksulluğu

Yoksulluk yukarıda da defalarca değindiğimiz gibi pek çok boyutu olan ve her hane halkı bireyini ayrı ayrı hem fizyolojik hem de psikolojik açıdan etkileyen bir olgudur. Çocuk yoksulluğu da bu bağlamda yoksulluk olgusunun bir parçasıdır ve bu sebeple genel yoksulluk kavramından ayrı düşünülmemelidir. Çocuk yoksulluğu çalışmaları ortaya koymaktadır ki; yoksulluk çocukların yalnızca tüketim, eğitim, sağlık ve yaşama haklarını kısıtlamakla kalmamakta, aynı zamanda etkileri yetişkinlik düzeyine yansıyacak kadar derin psikolojik çöküntülere de sebebiyet vermektedir. Söz konusu etkinin yoksulluğun yeniden inşasına ve kronikleşmesine ne şekilde hizmet ettiği sorusu, yoksulluğun devreden yapısını anlamakta ve de açıklamakta önemli katkılar sunmaktadır. Bu sebeptir ki çocuk yoksulluğu, yoksulluğun çözümü olarak değerlendirilebilecek alternatif yolların üzerinde önemle durması gereken kritik bir noktadır diyebiliriz.

Genel yoksulluk kavramından ayrılarak çocuğa özel bir yoksulluk tanımlamasının ortaya çıkması öncelikle çocukluk anlayışının değişimiyle başlamıştır. Modern bağlamda çocukluğun kendine has yönleriyle ele alınması, onun yetişkinlerden farklı olan gereksinimlerinin ve duygu dünyasının anlaşılmasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda yeni kavramsallaştırmaları da ortaya çıkararak yoksulluğun farklı boyutlarda algılanabilmesini kolaylaştırmıştır (Öztürk, 2008:18). UNİCEF çocuk yoksulluğuna verilen önemin artmasını endüstriyel gelişimin ardından gelişmiş ülkelerin yoksul çocukları arasında yoğunlaşan bağımlılık, eğitim yönünden başarısızlık, suç ve toplumsal değerlere yabancılaşma eğilimine bağlamaktadır (2000: 5). Endüstri toplumlarında nitelikli ve niteliksiz iş gücünün birbirinden ayrılması üretimde beden gücünün önemini kaybetmesine sebep

olmuştur. Alacağı eğitimde göstereceği başarı oranı ileride iş piyasasına katılma biçimini belirleyeceği için çocuğun eğitim hayatında geçirdiği süreye bağlı olarak çocukluk süresinin uzaması ve üretime katkı sağlayacakları yaşa kadar tüketici olarak kabul görmeleri, çocukluğun ülke ekonomisinin gelişimi için önemli bir dönem olduğunun anlaşılmasından kaynaklanmaktadır (Balta, 2005:22).

Kısaca ifade etmek gerekirse bilimin ve siyasetin genel anlamda çocuk, özel anlamda çocuk yoksulluğu meselesine olan ilgisi, çocuğun toplumsal sorunlara katkı sağlama potansiyelinin ve gelecekte üretime destek verecek insan gücü olarak bir yatırım aracı olduğunun fark edilmesiyle artmış pragmatik bir eğilimden fazlası olmamakla birlikte çocukluk süresini uzatan ve fakat yeni sorumluluk alanlarıyla çocuğu başka boyutlarda araçsallaştıran yeni bir bakış açısını ortaya çıkarmıştır. Yoksullar arasında çocuk nüfus oranının yüksek oluşu da verilen önemin ayrı bir sebebi olarak değerlendirilebilir. Zira çocuklar hem sayıca çokluklarıyla hem de iş gücü potansiyelleriyle kapitalist düzen tarafından gelecekte inşa edilmek istenen toplumun bir garantörü olarak görülmektedir.

Çocuk yoksulluğu özünde bir yaşantı yetersizliğidir. Bu yaşantı yetersizliği; hem fiziksel, çevresel, sosyal ve kültürel kaynaklardan yoksunluk; hem de insan gelişimi açısından elverişsiz olan ortamlarda yetişmek; ailenin ve toplumsal yapıların yetersizliğiyle büyümek; çocukların kendilerini ifade edebilmelerini ve koruyabilmelerini sağlayan yasal kaynaklardan ve siyasi kaynaklardan yoksun kalması olarak tanımlanmaktadır (Toran, 2010: 293).UNİCEF tarafından yayınlanan Dünya Çocuklarının Durumu adlı raporda ise çocuk yoksulluğu şu şekilde tanımlanmaktadır:

Çocuğun; yaşama, büyüme ve gelişmesi açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun olmasıdır. Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak gerçekleştirilememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılmamaktadırlar (UNICEF, 2005: 18).

Söz konusu haklardan mahrumiyet çocukların toplumda eşit şekilde var olmalarını çoğunlukla engellemektedir. Adaletsiz bir yarışın neticesinde yeterince

belgi, beceri ve donanımına sahip olamadan yetişen çocuklar yetişkinlik döneminde iş piyasasında da liyakat gerektirmeyen işlerde istihdam olarak sistemin devamını sağlamaktadır. Toplum içerisinde kendisi olarak var olmalarını ve daha iyi bir geleceğe sahip olmalarını sağlayan olanaklardan mahrum kalan çocukların, bu adaletsiz yarış neticesinde yoksulluğu diğer bireylere göre daha ağır şekilde yaşadığı açıktır. Tüm bu mahrumiyetlere ek olarak sömürü, şiddet ve ayrımcılıktan korunma haklarından da yoksun olan çocukların toplumsal düzen ve huzur için tehdit oluşturacak bireylere dönüşme ihtimalinin yüksek görülmesi birçok sosyal hizmet uygulamasının hayata geçmesini sağlamıştır.

Çocuk yoksulluğunu tanımlayabilmek kadar yoksulluğun hangi kriterler üzerinden ölçülmesi gerektiği de önem taşımaktadır. Gordon'un çalışmaları çocuk yoksulluğunun tanımlanması ve ölçülebilmesi bakımından önemli özellikler taşımaktadır. Belirlediği kriterler özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk yoksulluğunun ve devam eden yoksulluğun ölçülebilmesi adına önemlidir. Bu kriterler, gıda, güvenli içme suyu, kanalizasyon altyapısı, sağlık, barınma, eğitim, bilgiye sahip olma ve hizmetlere erişim olarak sınıflandırılmıştır (Tablo 1). Çalışmaları söz konusu hizmetlere erişim olanağına göre yoksunluk düzeylerinin belirlenebilmesinin mümkün olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 1. Çocuklar için Yoksunluğun İşlemsel Tanımları(Kaynak: Gordon'dan akt. Kahraman, 2015: 17)

Yoksunluk	Hafif	Orta	Şiddetli	Aşırı
Gıda	Besinsel değerlerden ötürü hafif diyet	Açlığa sebep olmak	Kötü beslenme	Açlık
Güvenli İçme Suyu	Yeterince parası olmadığı için evinde su bulunmuyor	Konutlarında su yok fakat ortak olarak kullanılan borularda su mevcut (Konutlarına 200 metre ya da 15 dk. az olmayan yürüme mesafesi)	Su kaynaklarına uzun bir yürüyüş (200 metre ya da 15 dk. fazla) Güvenli olmayan içme suyu (açık su)	Suya erişim yok
Kanalizasyon Olanakları	Diğer konutlar ile olanakları ortak kullanma zorunluluğu	Kanalizasyon olanakları konutun dışında	Konutun içinde ya da yakınında kanalizasyon olanağı yok	Kanalizasyon olanaklarına erişim yok
Sağlık	Yetersiz maddi olanaktan dolayı tıbbi bakıma erişememe	Yetersiz tıbbi bakım	Hiçbir hastalığa karşı bağışıklama/aşılama yok. Hastalanınca sınırlı profesyonel olmayan sağlık hizmeti	Hiçbir tıbbi bakım yok
Barınma	Yetersiz bakımlı konut. Her odada 1'den fazla kişi kalıyor.	Sınırlı imkanlar, ısıtma temel bir sorun. Her odada 3'den fazla kişi kalıyor.	Evde herhangi bir imkân yok. Geçici olmayan yapıyla bir sorun, zemin kaplaması yok, özel yaşam imkânı yok, yalnızca 1 veya 2 oda. Her odada 5'den fazla kişi kalıyor.	Çatısız, korunaksız
Eğitim	Kaynak kıtlığı nedeniyle yetersiz öğretim.	İlköğretime erişim var fakat öğretime erişim imkânı yok.	7 ve üzeri yaşta olan çocukların ilk ya da orta öğretime erişimi yok.	Zulüm ve ön yargı nedeniyle öğrenme engellenir.
Bilgi Edinme	Kitaplar ya da gazeteleri almaya maddi olarak gücü yetmez.	Televizyon yok, radyo var.	Televizyon, radyo, kitap ya da gazetelere erişemez.	Bilgiye ulaşım hükümet tarafından engellenir.
Hizmetlere Erişim	Sağlık ve eğitim olanakları mevcut fakat ara sıra düşük standartlar.	Yetersiz sağlık ve eğitim olanakları (1 saatten daha az seyahat ederek olanaklara ulaşabilme)	Sınırlı sağlık ve eğitim tesisleri (1 günlük seyahat mesafesinde)	Sağlığa veya eğitim tesislerine erişim yok.

2.1.2.Yoksulluğun Çocuk Üzerine Etkisi

Yoksulluk özellikle çocuklar için etkisi hayatın diğer evrelerinde de hissedilebilir derin izler bırakmaktadır. Hem fizyolojik hem de psikolojik olarak belli yetersizliklere neden olmaktadır. Yoksulluk içinde yaşayan anneler çocuk bakımı konusunda daha az bilgiye erişebilmektedir. Bu da bakım için olması gerekenlerin yerine getirilememesine ya da gereğinden az yerine getirilmesine, kimi zamansa gösterilmemesi gereken tutumların sergilenmesine ortam hazırlamaktadır. Bu duruma ek olarak bir de ailenin geçimini sağlamak için uzun çalışma saatlerini gözetmek durumunda kalan ebeveynler çocuklarına ayırmaları gereken sürenin büyük bir kısmını mesailerde tüketmektedirler. Geriye kalan süreyse onlara yeterli ve verimli bakım becerilerini yerine getirebilmelerine yetmemektedir. Böyle bir tablo içerisinde yoksul hanelerde dünyaya gelen çocuklar henüz yaşamlarının ilk aşamasındayken bile söz konusu dezavantajlarla karşılaşır.

Daha çok tek ebeveynli, işsiz, slumlarda yaşayan ya da kalifiye olmayan işlerde istihdam olan ebeveynlerin çocuklarının karşı karşıya kalmak durumunda olduğu kalıcı yoksulluk hali (DWP, 2003: 16) yetişkinliğe dek ulaşan izler bırakırken çocuğa da ebeveyninin sahip olduğu hayat standartlarını sunmaktadır. Söz konusu çocukların yaşamın ilerleyen aşamalarında kendi ebeveynleri gibi düşük gelirle hayatlarını idame ettirmek zorunda kalma ihtimallerinin yüksekliği yanında, yalnız bir ebeveyne dönüşme, işsiz kalma ya da kalifiye olmayan işlerde istihdam olma eğilimleri yüksektir. Yoksulluğun bu kronik yapısının vazgeçilmez aracı haline alan çocukların bu yönüyle yoksulluktan yalnızca etkilenen taraf değil, aynı zamanda onu etkilemek gibi bir özelliği de bulunan taraflar olduğu açıktır.

Araştırmalar göstermektedir ki yoksulluk; pek çok ülkede hem düşük doğum kilosu hem de yeni doğan ölümleri üzerinde etkilidir. Doğumun ardından çocukluk süresi boyunca da devam eden sağlıksızlık durumu yoksul durumda yaşayan pek çok çocuk üzerinde gözlemlenebilmektedir. Sağlık güvencesi olmayan ailelerin çocukları hayatlarının geri kalan kısmında da çoğu kez gerekli ve yeterli sağlık hizmetlerinden mahrum kalmaktadırlar. Aynı olumsuz etki bilişsel yetenekler üzerinde de gözlemlenmektedir. Algılama geriliği ve bilişsel gelişimdeki yavaşlığın yoksul çocuklardaki oranı yoksul olmayanlara göre üç katı fazladır. Söz konusu etkinin boyutu kesin olarak bilinmemekte ve fakat yoksulluğun uzun dönem ya da kısa

dönem olmasına ve içinde bulunulan çocukluk evresine bağlı olarak değişkenlik gösterdiği sonucu kabul görmektedir. Çocuğun yaşı küçüldükçe yoksulluğun bilişsel yetenekler üzerindeki etkisi artarken, yaş ilerledikçe etki alanı ve boyutu kısıtlanmaktadır. Her ne kadar bilişsel etkiler kadar büyük olmasa da yoksulluğun duygusal ve davranışsal etkileri de yine çocuklar üzerinde diğer aile bireylerine oranla daha sık ve yoğun olarak gözlemlenmektedir. Duygusal ve davranışsal sorunlar yoksul çocuklar arasında yoksul olmayanlar göre daha sık ortaya çıkmaktadır. Ekonomik zorluklardan kaynaklanan gerilimin, depresyon, içe kapanma, arkadaşlık ilişkilerinde sorunlar ve düşük benlik saygısına yol açtığını gösteren araştırmalar bu durumun yoksul anne babanın cezalandırıcı disiplin ve dengesiz denetiminden kaynaklandığını belirtmektedir. Saldırganlık ve kavgacılık gibi dışa vurumsal etkilerin yanı sıra anksiyete, sosyal çekince ve depresyon gibi içselleştirme davranışları şeklinde de kendisini gösteren bu etkiler çoğu zaman eğitim hayatlarını da sekteye uğratmakta, telafisi mümkün olmayan olumsuzluklara sebep olmaktadır. (Gunn ve Duncan, 1997: 55-62, Weinger, 1998: 101-102).

Gunn ve Duncan(1997: 63) bu duruma ek olarak yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri arasında evlilik dışı doğumları da işaret etmektedirler. Yoksullar arasında daha sık görülen reşit olmadan ve evlenmeden çocuk doğurma durumu ülkemiz içerisinde daha çok reşit olmadan evlilik ve ardından çocuk doğurma şeklinde görülmektedir. Yoksulluk çocukluğun süresini kısaltırken çocuklara yetişkinlere has sorumluluklar da yüklemektedir. Yoksul aile çocuklarının erken evlenme veya erken gebe kalma riskleri daha yüksek olduğu açıktır. Erken evlenen veya erken gebe kalan kız çocuklarının yoksul olma olasılıkları da benzer şekilde yüksektir (Lee ve George'den akt. Çukur, 2008:108). Henüz reşit olmadan iş piyasasına atılma ya da evlenme gibi erişkin sorumluluklarını 18 yaşından önce üstlenen çocukların her iki kurumun da gerektirdiği yetişkinlik becerilerine yeterince vakıf olamadıkları için yine yoksullukla karşı karşıya kalmalarına sebep olacak hatalar yapma eğilimleri oldukça yüksektir.

Yoksulluk tıpkı yetişkinlerde olduğu gibi çocuklarda da kendilerini gerçekleştirme ve güven içinde yaşama potansiyelini zedelemektedir. Temel yaşamsal gereksinimlerin karşılanamayışı sosyal ihtiyaçların karşılanabilmesi adına gösterilebilecek çabanın önüne geçmektedir. Maslow fizyolojik gereksinimler

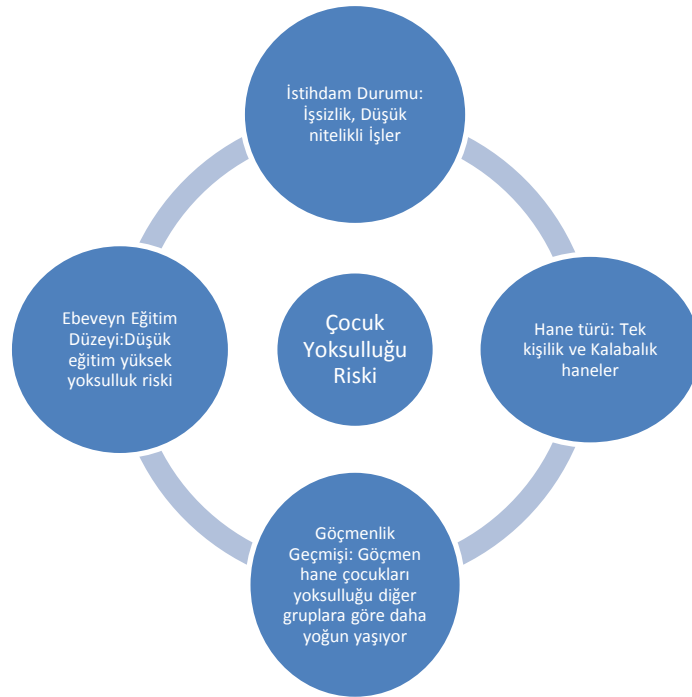
güvenlik, sevgi, takdir edilme, kendini gerçekleştirme şeklinde sıraladığı ihtiyaçlar hiyerarşisinin eksik şekilde yerine getirilmesi ya da karşılanamaması durumunda mutluluk, empati, hoşgörü, kendine güven, demokratiklik, bireysellik, sorunları görmek ve çözmek, yaratıcılık gibi tutum ve becerilerin yerine getirilebilmesinin oldukça güç olduğunu iddia etmektedir (Kale, 2005: 74).

Bu duruma bir de tüketim toplumlarının yeni tüketim alışkanlıklarının çocuklar üzerinde oluşturduğu baskı eklenince söz konusu psikolojik etkiler artmaktadır. Yeni yoksulluğun da konusu olan tüketim alışkanlıklarındaki değişimler ve kapitalist düzenin dayattığı daha fazla tüketme baskısı yoksul ailelerin çocuklarında oluşan beklentileri karşılamasını güçleştirmektedir. Çocuklar kapitalist düzen içerisinde ticaretin bir öznesi halini alırken çocuklara özel tüketim ürünleriyle yeni bir pazar oluşturulmaktadır. Özellikle ergenlik dönemi çocuklarının kimlik oluşturma sürecinde kendilerini genellikle moda, belli tüketim tarzı alışkanlıkları ve görünümler üzerinden ifade etmektedirler. Olması gerektiğini düşündükleri tüketim ürünlerine ulaşamadıklarındaysa benlik saygılarını yitirmelerinin yanı sıra yoksunluk ve adaletsizliğe uğradıkları hissi kendilerini değersiz hissetmelerine de sebep olmaktadır (User, 2006: 65-71). Tüketim biçimlerinin kırsal bölgelere göre daha fazla çeşit sunduğu, bir kimlik ve statü göstergesi olarak işlev gördüğü ve farklı sosyo-ekonomik düzeylerde olanların bir arada yaşadığı kentlerde diğerleriyle kendisi arasında karşılaştırma yapma imkânı doğan çocukların görece yoksulluk hissine kapılmalarının yanı sıra henüz temel yaşamsal ihtiyaçların dahi karşılanamadığı yoksul hanelerde söz konusu ikincil ihtiyaçların karşılanabilmesi oldukça güç bir hal almaktadır. Fiziksel ihtiyaçları için bakımlarından mesul olan yetişkinlere bağımlı olan çocukların ne yoksul durumda bulunmaları ne de yoksulluktan kurtulabilmeleri kendi çaba ya da becerilerine bağlıdır. En azından yetişkinliğe erişene kadar değiştiremeyecekleri bu durum çocukların hem fiziksel hem de psikolojik ihtiyaçlarından mahrum kalarak yoksulluktan en ağır şekilde etkilenen hane bireyi olmalarına sebep olmaktadır. Özellikle de yoksulluk kültürünün hâkim olduğu bölgelerde yaşayan çocuklar daha küçük yaşlardan itibaren, alt kültüre ait başlıca değerleri ve davranış kalıplarını benimseyerek psikolojik desteğin söz konusu dahi olmadığı yaşamlarında, şartları tersine çevirebilecek fırsatları değerlendirememektedirler.

Psikolojik temelli yoksulluk çalışmalarının amacı her zaman yoksulluğun etkileri ya da etki alanları açıklamak olmamaktadır. Aynı zamanda yoksulluğun hangi yollar üzerinden etki gösterdiği de psikolojide önem arz etmektedir. Brooks-Gunn ve arkadaşlarının araştırmaları ortaya koymaktadır ki ailenin yoksul olmasının çocuk üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler farklı yollardan olabilmektedir. Bu etkiler kimi zaman temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanamamasından doğan fizyolojik etkiler olabileceği gibi kimi zamansa ailenin içinde bulunduğu zor şartlar nedeniyle bozulan duygu durumu ve psikolojisinin sebep olacağı çocuk yetiştirme üzerine yapılacak hatalar şekilde de kendisini gösterebilmektedir. İkinci durumda ortaya çıkabilen şiddet ve otoriter eğitim biçimleri çocukların ruh hali üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Benzer şekilde ebeveynlerin ailenin genel ekonomik durumuna katkı sağlayabilmek adına çalışma saatlerini arttırması da çocuğun bakımı ya da zihinsel gelişimi için gerekli olan süreden çalınmasına, dolayısıyla çocuğun süreçten zihinsel ve ruhsal açıdan olumsuz etkilenmesine sebep olabilmektedir. Aynı şekilde ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak yaşamak durumunda olduğu semt, çocuğun öğrenim göreceği okul ve çevresinin özellikleri de yoksulluğun etki yollarını çeşitlendirmektedir. Yukarıda da defalarca değindiğimiz gibi mahalle, semt, okul ve çevresi, arkadaş gruplarının çocuğa yüklediği kültürel şemaların yoksulluk kültürüne sağladığı katkının yanı sıra çocukta oluşturacağı olumsuz etkiler yaşamının geri kalan kısmında yoksulluktan kurtulabilme ihtimaline karşı umutsuz bir bakış kazandırmaktadır. Ancak önemle belirtmek gerekmektedir ki söz konusu olumsuz etkiler pek çok farklı boyutun değerlendirilmesiyle araştırılmalıdır. Zira yoksul olduğu halde ahlaki yönden ve okul başarısı açısından beklenenin çok üzerinde özelliklere sahip çocuklara rastlanabildiği gibi varlıklı olduğu halde suça yatkınlığı, okul başarısızlığı gibi pek çok farklı konuda sorun yaşayan çocuklara da rastlanabilmektedir. Bu durum göstermektedir ki yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisi olduğu düşünülen pek çok sorun yalnızca yoksulluktan kaynaklanan sebeplere dayandırılmamalıdır. Bazı çocuklar doğuştan sahip oldukları özellikleri neticesinde oldukça güç şartlar altında dahi güçlü kalabilmektedirler. Söz konusu yaklaşımın amacı yoksulluğun etkilerini hafife almak değil, araştırma yöntem ve tekniklerinin belirlenmesi aşamasında daha nesnel olmaktır (Çukur, 2008: 109-132).

Yukarıda detaylarıyla açıklamaya çalıştığımız çocuk yoksulluğunun etkisi altında olduğu hane halkının genel durumu ve standartları çocuk yoksulluğunun boyutunu da belirlemektedir. Ebeveynlerin istihdam durumu ve eğitim düzeyi, hanede yaşayan kişi sayısı ve göçmenlik durumu çocuk yoksulluğu için önemli değişkenlerdir (Kahraman, 2015: 18-19). Birincil ve ikincil ihtiyaçlarının karşılanması bakımından birlikte yaşadığı yetişkinlere bağımlı olan çocukların yoksulluğa düşme ya da yoksulluktan kurtulabilme olanağının üzerinde söz konusu değişkenlerin önemli etkileri bulunmaktadır (Şekil 1). Bu değişkenlerden her biri süreç içerisinde bir diğerinden etkilenebilmekte veya diğerini etkileyebilmektedir. Bu şekilde döngüsel bir etkileşim süreci hem değişkenleri dönüştürmekte hem de çocuk yoksulluğuna farklı boyutlar kimi zamansa derinlikler katmaktadır. Örneğin ebeveyn eğitim düzeyinin yetersizliği neticesinde işsiz kalarak mevcut yaşam bölgesinden göç etmek durumunda kalabilir. Yine eğitim düzeyinin yetersizliği yeni yerleşim bölgesinde de istihdam sıkıntısı çekmesine sebep olarak ebeveyni ekonomik zorluğa sokmakta ve sonrasında kira giderini bölüşebileceği başka akrabalarla aynı haneyi paylaşmak durumunda kalmasına sebep olabilmektedir.

Şekil 1. Çocuk Yoksulluğu Döngüsellliği

Kaynak: Kahraman, 2015: 19.

2.1.3. Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu

Ülkemizin önemli sorunlarından biri olan çocuk yoksulluğunun sosyal politikalar yardımı ile çözülmesi bir ihtiyaç halini almıştır. Bu da konu hakkında daha fazla araştırma yapma ve daha fazla veri elde etmeyi gerekli kılmaktadır.

Farklı pek çok ülkede yapılan araştırmada kalabalık hanelerde yoksulluğun daha sık görüldüğü vurgulanmaktadır. Bu durum ülkemiz için de geçerli görünmektedir. Çocuk sayısı arttıkça ve dolayısıyla aile genişledikçe yoksulluk riski artmakta iken çocuksuz ailelerde yoksulluk daha az görülmektedir. Aşağıdaki tabloda hane halkı türüne ve yıllara göre yoksulluk oranları görülmektedir (Durgun, 2011; 149).

Tablo 2.1. Türkiye’de Hane Halkı Türüne Göre Yoksul Fert Oranları

Hane Halkı Türü	Yoksul Fert Oranı							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
Türkiye	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Çekirdek Aile (Çocuklu)	24,87	27,84	24,30	18,99	17,41	16,05	15,42	15,98
Çekirdek Aile (Çocuksuz)	15,00	13,26	12,98	8,55	10,14	7,92	8,76	9,86
Ataerkil ve ya Geniş Aile	34,27	32,66	32,03	27,31	20,24	23,92	21,79	24,48
Tek Yetişkinli Aile, Diğer	28,52	25,46	23,78	15,78	19,77	16,15	22,46	19,29

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.
2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK.

Yukarıda da görüldüğü gibi çocuklu ailelerin yoksulluğu yaşama riski daha yüksektir. Çocuğu olmayan çekirdek ailelerde yoksulluk riski en düşükken, geniş ailelerde yoksulluk riski %34,27’ye kadar yükselmektedir. Çocuklarını yalnız büyüten kadınların dahil olduğu tek yetişkinli aile grubunda da riskin yüksek olduğu görülmektedir. Söz konusu veriler aile kişi sayısı değişkeninin çocukların yaşadığı yoksulluk boyutuyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda ise Türkiye’de çocuk yoksulluğunun oranları gösterilmektedir. Ülkemizde çocukların yoksulluk oranı %32,1 civarındadır.

Tablo 2.2. Türkiye’de 2011 Yılı İtibariyle Çocuk Yoksulluğu

Cinsiyet Yas Gurubu	Fert Sayısı	Yoksul Fert Sayısı	Yoksulların Oranı %	Yoksulluk Oranı %
Toplam Nüfus	72 377	16 390	100,0	22,2
15 Yaş Altı Nüfus	18 952	6 088	37,1	32,1
Erkek Çocuğu 15 Yaş Altı	9 676	3 024	18,4	31,3
Kız Çocuğu 15 Yaş Altı	9 277	3 064	18,7	33,0

Kaynak: TÜİK (2013a); Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 3928, Ankara, Mayıs 2013, s.89, (Erişim Tarihi:09.04.2018). akt. Kaya.

Türkiye’de çocuk yoksulluğu bağlamında yapılmış alan araştırmalarından biri de Öztürk (2008)’ün “Kentteki Çocuk Yoksulluğu: Keçiören Örneği” adlı çalışmasıdır. Araştırmada Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’ndan yardım alan annelerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya göre yoksul çocukların ebeveynlerinin eğitim düzeyi düşüktür ve büyük bir kısmı göçle Ankara’ya gelmiştir. İşsizlik oranı %13 görünse de çalışanların büyük kısmı kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadır. Yeşil kart’a sahip olanlar oldukça fazladır. Buna rağmen yoksul çocukların sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamadığı saptanmıştır. Aynı zamanda çocukların temel besin kaynaklarına da yeterince ulaşamadığı tespit edilmiştir. Çocukların yaşadıkları en büyük yoksunluğun yiyecek ve giyecek olduğu vurgulanmıştır. Bebek, çocuk ölüm oranı ile engellilik oranının yüksekliği, gebelik dönemi ile bebeğin bir yaşına kadar olan dönemde sağlık kontrollerinin yapılamaması, çocuklarda ruhsal sıkıntılarının, tedavi edilemeyen hastalıklarının oluşu ve yetersiz beslenme sorunları gözlemlenmiştir. Eğitim haklarının da tam ve olması gerektiği gibi kullanılamaması, eğitim masraflarının karşılanamaması söz konusu olurken, çocukların çalışmak durumunda kalması da göze çarpmaktadır(Öztürk, 2008; 130-132).

Çocuk yoksulluğu üzerine yapılan diğer bir alan araştırmasıysa Kahraman (2015)’in Türkiye’de İçgöç ve Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep örneği adlı doktora

tezidir. Kahraman çalışma için Gaziantep'te 20 çocuk ve 20 hane üyesi olmak üzere toplamda 40 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapmıştır. Çocukların çizdiği resimlerin analizlerine de yorumlamalarında değinmiştir. Sonuç olarak çocukların %35'inin daha önce çalışmış ya da hala çalışıyor olan çocuklar olduğunu tespit etmiştir. Aile reisinin işsizliğinin ya da kayıt dışı sektörlerde asgari ücret altında bir maaşla çalışmasının yoksulluğun önemli nedenlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır. Görüşme yapılan kadın ebeveynlerin hiçbirinin istihdama katılmadığına dikkat çekmektedir. Katılımcıların %55'i yeşil kart sahibidir. Çalışmada eğitim desteği olarak bilinen Şartlı Nakit Transferi' nin çocukların eğitim sürekliliği için oldukça büyük önem arz ettiğinden bahsedilirken yardımdan yararlanan katılımcı oranının %80 olduğu vurgulanmaktadır. Yoksul aileler yardımlardan yararlanabildikleri sürece çocuklarının eğitim hayatlarının devam edebilmesi için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Çalışmada çocukların temel besin kaynaklarına ve giyecek ihtiyaçlarına erişiminin oldukça kısıtlı olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcı çocukların hepsinin günde 3 öğün yemek yiyemediği ve son bir yılda yeni bir giysi alanların oranının yalnızca %20 olduğu -tespit edilmiştir. Bu durumun çocukların bedensel gelişimini ve okul başarı düzeyini yakından etkilediği görülmektedir. Aynı zamanda eğitim malzemelerine duyulan ihtiyacın karşılanamaması da söz konusudur. Ders kitaplarının ücretsiz verilmesi çocukların eğitime katılımının devamını sağlasa da yardımcı kaynaklara ya da malzemelere ulaşım oldukça sınırlıdır. Kendilerine ait ayrı bir odalarının olmayışının da okul başarısıyla yakından ilişkili olduğu saptanmıştır. Katılımcıların hiçbirinin ayrı bir odası olmadığı görülmüştür. Son olarak çocukların mutluluklarını evin ihtiyaçlarının karşılanmasına, mutsuzluklarını ise anne-babalarının ilgisizliğine bağladıkları saptanmıştır (Kahraman, 2015: 269-276).

Konuyla ilgili başka bir araştırma ise Şebnem Avşar Kurnaz'ın Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu adlı uzmanlık tezidir. Türkiye'de çocuk yoksulluğuyla mücadele edebilme kapasitesi olan kurumlar ve uygulamalarını, dünya çapında örnekler de dahil ederek ele almaktadır. Çocuk yoksulluğuyla mücadelenin çocuk hakları odaklı uygulamalarla mümkün kılınacağını vurgulamaktadır (Kurnaz, 2009:85-87).

2.2.Çocuk Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri

Yoksulluğun çocuklar için yetişkinlerden farklı olan yanı çocukların yoksulluğun varlığında ya da ortadan kalkmasında sorumluluklarının olmamasıdır. Çocuklar çoğu zaman yoksul bir haneye doğar ya da büyüme süreçleri içerisinde gerçekleşen olumsuz ekonomik koşullar neticesinde yoksullaşır. Çoğu kez çocuğun doğumuyla yoksulluğun arttığından bahsedilir ve fakat henüz yoksulluğun çocukların dünyaya gelmesi neticesinde başladığına dair bir örneğe rastlanmamıştır. Böylesi bir tablo içerisinde çocukların daha önce de değindiğimiz gibi ailenin ekonomik sarsıntılarının bedelini hem fizyolojik hem psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması şeklinde ödemektedirler. Neticesi çocuk işçiliği, sokak çocukları ve suça itilen çocuklar gibi olumsuz toplumsal çıktılar olan çocuk yoksulluğunun toplumsal görünümü yoksulluğun çocuklar üzerindeki en ağır etkileri için sayısız örnek sunmaktadır.

2.2.1.Çocuk İşçiliği

Hanede yaşanan ekonomik zorlukların baskısıyla karşı karşıya kalan çocuğun zaten tam anlamıyla faydalanamadığı eğitim hayatından uzaklaşarak iş piyasasına girmek durumunda kalması neticesinde kendisine fiziksel, psikolojik ve zihinsel olarak zarar verebilecek işlerde çalışması ya da kendisinden ahlaken, fiziksel ya da psikolojik olarak yararlanılmasına çocuk işçiliği denmektedir. Çocuğun yaşadığı yoksulluğun en belirgin görünümünden biri olan çocuk işçiliği, çocuğun yoksulluk neticesinde mahrum kaldığı hakları ve maruz kaldığı olumsuz etkileri net bir şekilde ortaya koyan toplumsal bir çıktıdır.

İşe başlamada asgari yaşın zorunlu temel eğitimin tamamlandığı yaştan daha düşük olmaması gerektiğini belirterek çocuk işçiliğine son vermeyi amaçlayan ILO(Uluslararası Çalışma Örgütü) 138 Sayılı “İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme” ile çalışanlarda asgari yaşın 15 olduğunu ve fakat “okula devamlarını, yetkili makamın onayladığı mesleğe yöneltme veya mesleki eğitim programlarına katılmalarını veya derslerden yararlanmalarını engellemek koşuluyla” hafif işler için bu sınırın 13 yaş olabileceğini belirtmiştir(ILO, 98). Bu sınırın altındaki tüm çalışanları çocuk çalışan olarak tanımlamıştır.

Daha çok az gelişmiş ülkelerde çocuk anne ve baba tarafından zor dönemlerde dayanılabilecek bir kaynak ya da ekonomik bir araç olarak görülmüştür.

Çocuk bir sermaye görevi görürken ailenin geçimi için gereken kaynağın sağlanmasından sorumlu tutulmaktadır. Benzer bir durum gelişmiş ülkelerin yoksulları arasında da görülür. Bu yoksullar daha çok göç ile kente yerleşmiş kırsal zihniyete sahip kişilerdir. Zira kırsal bölgelerin temel geçim kaynağı olan tarım sektöründe çocuk uzun süredir bir iş gücü olarak zaten kullanılmaktaydı. Çocuk sayısının çokluğu aile içi üretimdeki ücretsiz işçi olmalarından kaynaklanmaktaydı. Gelişmiş ülkelerin varsılları içinse çocuk korunması ve geleceğe hazırlanması gereken bir varlık olarak çalışma ve benzeri sorumluluklardan uzak tutulmuştur (Filiz, 1999:48).

Günümüzdeyse çocuk işçiliğinin nedenleri olarak yoksulluğa ortaya çıkarabilecek değişkenlerin yanı sıra sokağın çekiciliği ve özgürlüğünün yoksul çocukları cezbetmesi, medyanın olumsuz etkileri, denetimsiz oyun salonlarının artışı, ailenin olumsuz tutumları ve çocuğun çalışmasının geleneksel olarak normal karşılanmasını da görebiliriz (Kılıç, 2009: 52-53). Söz konusu etkilerin kimisi çocuğu direk çalışmaya iterken bazılarıysa dolaylı yoldan çocuk işçiliğini arttıran faktörler olabilmektedir.

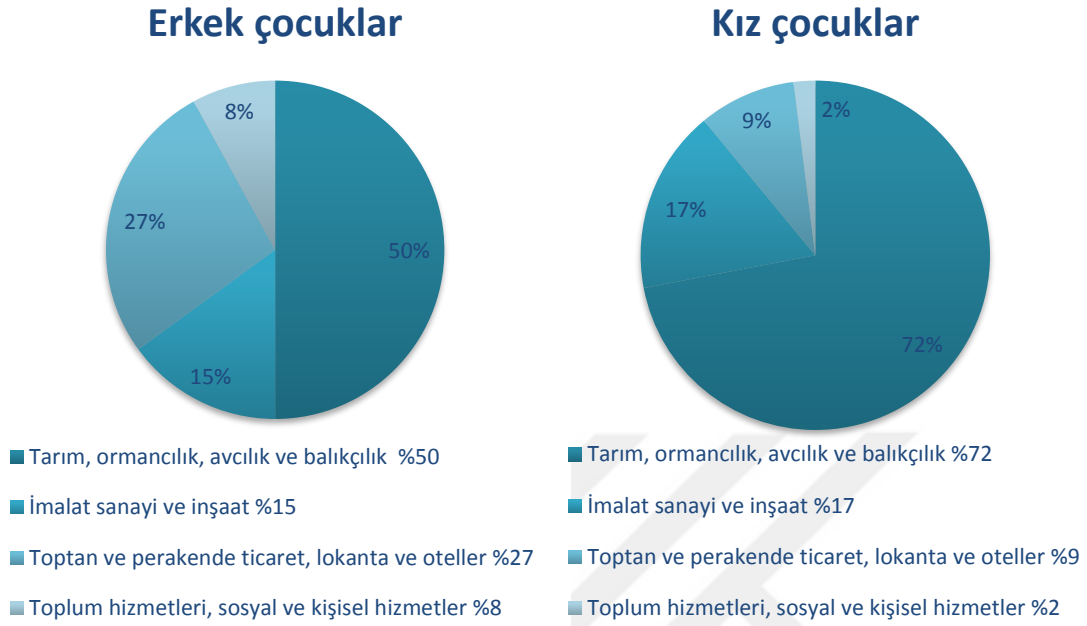
Çocuk işçiliğinin bir sorun olarak görülmesi ise nitelikli iş gücünün kıymetinin anlaşıldığı ve bu doğrultuda çocuğun eğitilmesinin elzem olduğunun görülmesiyle başlamıştır (Stack ve McKechnie'den akt. Öztürk, 2008: 25). Çocukluk anlayışının bu şekilde değişimi ve çocukların gelecek neslin tohumları olduğu fikrinin yerleşmesi hem eğitimin hem de çocuğun önemini ortaya çıkarmıştır.

Kentlerde çocuk işçiliğinin ortaya çıkması ise yoksulluğun artmasıyla ve göçlerle doğru orantılıdır. Hem ailenin ekonomik açıdan zor durumda oluşu hem de iş gücü piyasalarının ucuz emeğe duyduğu ihtiyaç çocukları iş piyasalarına itmektedir. Küçük yaşlardan itibaren sokaklarda ya da sanayide işçi olarak çalışan çocuklar yoksul pek çok ailenin genel geçim stratejisi haline almıştır. Bunda çalışan çocuğun haneye gelir kazandırmasının yanında eğitim masraflarının ortadan kalkmasının da payı bulunmaktadır. Çalışma hayatında birçok tehlike ve sömürüye açık hale gelen çocukların hem fiziksel sağlığı, sosyal, duygusal ve mental gelişimi olumsuz yönde etkilenmekte, hem de okul başarısı düşmekte ve okulu bırakma davranışı hızlanmaktadır (Ahioğlu, 2005: 136-137). Ülkemizde de çoğunlukla batı

illerinde ve kent merkezlerinde görülen çocuk işçilerin %68.1 gibi yüksek bir oranı yoksulluk nedeniyle çalışan çocuklardan oluşmaktadır. Bu sonuç yoksulluğun daha çok kent merkezlerinde çocukların ekonomik sömürüsüne yol açtığını göstermektedir. Bu çocuklar arasındaysa eğitime devam edemeyenlerin oranı %10.8'dir ve okul başarıları çalışmayan çocuklarla kıyaslandığında belirgin şekilde düşüktür. Daha çok sanayide çalışan çocukların hem ağır işlerde çalıştıkları hem de uzun çalışma saatlerine razı gelmek durumunda oldukları görülmektedir. Çalışma saatleri yasal sürenin üzerinde olan bu çocuklarda çalışma şartlarına bağlı olarak sıklıkla bel ağrısı, baş ağrısı, göz rahatsızlığı, grip, mide ağrısı gibi fiziksel rahatsızlıklar görülmektedir. Tüm bunlara ek olarak iş kazasına maruz kalanları sayısı da azımsanamayacak boyutlardadır. Sanayi işçisi olan çocukların %47'sinin bir veya daha çok kez iş kazası geçirdiği saptanmıştır. Daha çok içsel sorunları yansıtan içe kapanıklık ve çatışmayı yansıtan dışa yönelimin daha fazla olduğu, depresyonun ise çalışan kız çocuklarında çalışmayanlara kıyasla daha fazla görüldüğü saptanmıştır (Kozcu 1991:94, Atauz 1991:102, Şimşek ve Erol, 2006:352-355).

DiSK-AR'ın 2015 yılında yaptığı araştırma ülkemizde çocuk işçiliğinin profiliyle ilgili önemli tespit imkanları vermektedir. Çalışmaya göre çocuk emeği iş piyasasından ev içi işlere doğru kaymaktadır. İstihdamda görünmeyen ve ev işlerinde çalışan çocuk sayısı 8 milyon 397 bin'dir. Toplamda çalışan çocukların tüm çocuklara oranı 1999 yılından bu zamana % 41'den % 56'ya yükselmiştir (DiSK-AR'dan akt. Kahraman, 2015: 22).

Ülkemizde çocuk işçiliğinin en ağır sonuçlar verdiği ve meslek hastalıkları, iş kazaları açısından en riskli sektör olan tarımda çalışan çocukların sayısı da 6-17 yaş aralığında 326 binden 399 bine, toplam çocuk işçilere oranı ise %37'den %45'e ulaşmıştır. Ülkemizdeki duruma paralel olarak dünyada da en fazla çocuk işçi tarım sektöründe istihdam olmaktadır. Dünya genelinde çocuk işçilerin %58.6'sı yaklaşık 129 milyonu tarım sektöründe çalışmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. 6-14 Yaş Arası Erkek ve Kız Çocuk İşçilerin Çalıştıkları Sektörler-2009

Kaynak: Betam Araştırma Notu:09/33,2009, s.3. akt. Kahraman.

Ülkemizde 2012 yılı TÜİK verilerine göre ise 6-17 yaş arası çocukların iş gücüne katılım oranları ise aşağıdaki tabloda verilmiştir. Toplamda 893 bin çocuk istihdam edilirken en yüksek oran yine tarım sektöründedir. Daha çok ev içi işlerde çalışan kızların istihdam dışı görünmesinin bir sonucu olarak çalışan erkek çocuklarının sayısı kızların sayısının yaklaşık olarak iki katıdır. Çalışan çocukların yaklaşık 3'te 2'si 15-17 yaş aralığındadır.

Tablo 2.3. Temel Çocuk İşgücü Göstergeleri (6-17 yaş), 2012

GÖSTERGELER	KİŞİ SAYISI (BİN KİŞİ)	ORAN %
6-17 YAŞ GURUBU NÜFUS	15 247	-
İSTİHDAM(6-17 YAŞ)	893	100,0
<u>YAŞ GURUBU</u>		
6-14	292	32,7
15-17	601	67,3
<u>CİNSİYET</u>		
ERKEK	614	68,8
KIZ	279	31,2
<u>YERLEŞİM YERİ</u>		
KENT	400	44,8
KIR	493	55,2
<u>SEKTÖR</u>		
TARIM	399	44,7
SANAYİ	217	24,3
HİZMET	277	31,0
<u>İSTEKİ DURUM</u>		
ÜCRETLİ VE YA YEVMİYELİ	470	52,6
KENDİ HESABINA	10	1,1
ÜCRETSİZ AİLE İŞÇİSİ	413	46,2
<u>İSTİHDAM ORANI</u>		
6-14	-	5,9
15-17	-	2,6
	-	15,6

Kaynak: TÜİK, Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2012

2.2.2.Sokak Çocukları

Sosyal bir olgu olarak içerisinde farklı unsurları barındıran sokak çocukları sorunu için dünyada pek çok araştırma yapılmış ve çok çeşitli tanımlamalar ortaya koyulmuştur. Bu tanımlamaların çeşitlilik göstermesi üzerinde sokak çocuklarının sürekli hareket halinde oluşu ve sınıflar arasındaki geçişlerin yeterince belirgin olmayışının rolü yüksektir.

Genellikle ekonomik zorluk ve sosyo-politik nedenlerden dolayı kente göç etmiş, kentin yoksul bölgelerinde yaşayan, yoksul, işsiz ya da kayıt dışı sektörde çalışan, eğitim düzeyi düşük ailelerin mensubu olan sokak çocuklarının çoğu zaman aile içi şiddete maruz kaldığı, ailesinin parçalanma sürecine tanıklık ettiği ve ailesiyle birlikte yaşarken ihmal ve istismara uğradığı gözlemlenmiştir. Sokak yaşamlarının başlangıcı ise genellikle sokakta çalışmaya başladıkları zamandır. Kağıt mendil satma, ayakkabı boyacılığı, tartıcılık gibi sokakta icra edilen işlere başlayan

kimi zamansa dilenen çocuklar ailevi bağların giderek daha da zedelenmesi neticesinde evlerinden ayrılarak sürekli olarak sokaklarda yaşamaya başlayabilmektedirler. Bu çocukları genel olarak iki sınıfta değerlendirebiliriz. Birinci sınıf gündüzleri sokaklarda çalışmakta, günün büyük bir kısmını dışarıda geçirmekte ancak geceleri evine dönmektedir. İkinci sınıf ise sokağı mesken edinen, terk edilen veya evden kaçan, aile desteğine sahip olmayan, ailesi olmayan çocuklardan oluşmaktadır. Buradan da anlaşıldığı gibi sokak çocukları kavramının sınırlarını belirlemek birden fazla grup çocuğu hesaba katmayı gerektirmektedir. Kavram sokakta yaşayan, çalışan, ucuucu madde kullanan, ailesi tarafından terk edilen olmak üzere geniş bir çocuk grubunu kapsamaktadır. Avrupa Sokak Çocukları İlişki Ağı 1997’de sokak çocuklarını, “18 yaşın altında olup sokaklarda ihmal ve istismar gibi zor koşullarda yaşayan ve çalışan ve bu yüzden özel koruma ve yardım gerektiren çocuklar” olarak tanımlamıştır (Altuntaş, 2003: 10-35).

Sokak çocukları yaşlarının gerektirdiği gibi eğitim fırsatlarından yararlanamamakta, oyun, kültürel aktivite, spor gibi etkinliklere katılamamakta, fizyolojik ihtiyaçlarının da büyük bir kısmını karşılayamamaktadır. Tüm bunlar neticesinde ruhsal ve toplumsal açıdan olumsuz etkilenerek madde bağımlılığı ve suça yönelme eğimleri artmakta olan çocuklar hem kendi yaşamlarının kalan kısmını olumsuz yönde etkilemekte hem de toplumsal düzen adına risk grubu haline gelmektedirler (Özyanık 1997:105).

Conticini ve Hulme tarafından 2007 yılında yürütülen çalışmadaysa çocukları sokağa iten asıl gücün yoksulluk değil, aile içinde çocuğun maruz kaldığı fiziksel, duygusal, cinsel şiddet veya ihmalin olduğu saptanmıştır. Ancak söz konusu olumsuz yaklaşımların ortaya çıkması üzerinde yoksulluğun etkisi hiç şüphesiz yadsınamaz(Çukur, 2008: 141). Yukarıdaki diğer bölümlerde de üzerinde durduğumuz ekonomik büyümede dengesizlik, eşitsiz gelir dağılımı, istihdam koşullarının yetersizliği, sosyal kargaşa gibi yoksulluğun nedenleri ve aynı zamanda da sonuçları olarak değerlendirebileceğimiz sosyal sorunlar yoksul aileleri yaşam mücadeleleri içinde çoğu zaman çaresiz bırakmaktadır. Söz konusu aileler gerek fizyolojik yetersizliklerin oluşturduğu bunalım hali gerekse tüm bunlar neticesinde

sarsılan ruh halleri sonucu ebeveynlik görevlerini yerine getirememekte, çocuklarının birincil ve ikincil ihtiyaçlarını karşılayamamaktadırlar. Böylesi bir tablo neticesinde çocuklarıyla bağları zayıflayan, çoğu zaman kopma noktasına gelen ebeveynler çocuklarını evden dolayı ya da direkt olarak uzaklaştırmaktadırlar. Bu durum neticesinde ruhsal yönden olumsuz etkilenen sokak çocukları sağlıklı biçimde topluma katılma şanslarını telafisi olmayacak şekilde kaybetmektedirler.

2.2.3. Suça İtilen Çocuklar

Yoksulluğun derinleşmesinin çocuklar üzerindeki olumsuz psikolojik etkilerinden biri çocukların direkt ya da dolaylı olarak suça itilmesidir. Gerek yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı bölgelerin sosyo-kültürel özellikleri gerekse karşılanamayan ihtiyaçlar pek çok çocuğu etkilemekte ve suça itmektir.

Gelişme çağında sürekli olarak şahit oldukları şiddet faktörü okul başarılarını yakından etkilerken okulu bırakma yaşını da düşürmektedir. Özellikle kentlerin gecekondu bölgeleri gibi toplumsal bütünleşmenin sağlanmadığı, sosyal dışlanmanın daha yoğun hissedildiği yerleşim yerlerinde sıkça görülen çocuk suçları neticesinde çocuklar kimi zaman suç işleyerek sanık kimi zamansa suça maruz kalarak mağdur olmaktadır(Kahraman, 2015: 26).

Anderson'a göre yoksulların çoğunlukta yaşadığı mahallelerde aileler sokak kurallarını desteklemekte ve çoğu zaman bir sorun çözme aracı olarak görmektedir. Dolayısıyla çocuklarına da bunu aktarmaktadırlar. Şiddet bu mahallelerde bir iletişim aracı halini almaktadır. Bu ailelerin çocukları sokakta ve okuldaki çevrelerinde ayakta kalabilmek ve kendilerini kanıtlayabilmek için bu kuralları uygulamak zorunda kalabilmektedirler. Böylelikle yoksul ailelerin çocukları bir sorun çözme aracı olarak gördükleri şiddete sık sık başvurmakta, doğal süreç içerisinde suça itilmektedirler. Parçalanmış ailelerde ve kadının hane reisi olduğu durumlarda daha sık görülen söz konusu suça yönelme durumu gençlerin fırsatlara erişiminin daha sınırlı olması ve ebeveyn tarafından etkili şekilde kontrolünün mümkün olmamasıyla perçinlenerek artmaktadır. Okulların olması gerekenden çok daha kalabalık olduğu ve eğitimdeki fırsat eşitsizliklerinden faydalanamadıkları, çocukların kendilerini

geliştirebilecekleri merkezlerin olmadığı, vaktin büyük kısmının sokakta geçtiği ve yeni iş fırsatlarının bulunmadığı bu ortamlarda çocukların suça yönelmesini önlemek de oldukça zordur. Zira çocukları cezbederek suçtan uzaklaştırabilecek fırsatların sayısı yok denecek kadar azdır. Aynı zamanda yoksulluğun süresi, kalıcı ya da geçici olmasının da suça yönelme üzerinde etkili olduğunu belirten Jarjoura ve arkadaşları'nın çalışmaları da (2002) sürekli yoksulluk ve yoksulluğun başlangıç zamanının çocukların suça yönelmesindeki etkisini ortaya koymaktadır. Kalıcı yoksul hanelerde yetişen çocukların geçici yoksullara göre suça yönelimlerinin daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Yaşamlarının ilk beş yılını yoksulluk içinde geçirenlerin de yaşamlarının diğer kısımlarında suç işleme potansiyelinin yüksek olduğu görülmüştür(Ünal, 2008: 346-352).

Çocukların daha çok olumsuz rol modeller yoluyla benimsedikleri şiddet faktörü yukarıda da değindiğimiz gibi çocukların suça yönelimlerini arttırmaktadır. Kapitalist düzenin perçinleyerek büyüttüğü tüketim toplumlarında çocukların tüketmeden var olmaya çalışmalarının da etkisinin büyük olduğu mala yönelik işlenen suçlar da çocuk suçları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki belki de en düşündürücü etkisi olarak değerlendirebileceğimiz çocuk suçları, çocukların eğitim hayatlarını ve çocukluk yıllarını yaşayamamalarına sebep olmasının yanı sıra geleceğe ve topluma olan güven ve inançlarını da kalıcı şekilde zedelemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA KONUSU VE YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Sosyoloji literatüründe geniş yer kaplayan yoksulluk kavramının, yine sosyolojik pek çok kavram ve kurumla yakından ilişkili olması, üzerinde önemle durulmasını sağlamıştır. Kent, kırsal, göç, ırk, cinsiyet gibi pek çok değişkenin yoksulluğun anlaşılmasında önemli yeri vardır. Temel noktası toplumsal düzen olan sosyolojinin yakından ilgilendiği yoksulluk olgusu pek çok boyutuyla farklı sorunların da doğru anlaşılabilmesi için önem teşkil etmektedir. Özellikle çocuk yoksulluğu alt başlığı üzerinden değerlendirildiğinde yoksulluğun toplumların geleceklerini ne şekilde inşa ettiği görülebilmektedir.

Çalışmamız yoksulluğun toplumsal boyutta ne olduğuna, farklı tür ve tanımlarına değinmektedir. Sosyolojik teoride yoksulluğun algılanma biçimine değinmenin yanı sıra psikoloji ve sosyal psikolojide yoksulluğa bakışı da ele almaktadır. Toplumsal açıdan çocuk yoksulluğunun genel yoksulluk kavramı içerisindeki yerini ve anlamını betimlemeyi hedeflemektedir. Özellikle çocuk yoksulluğuna yönelik araştırmamız ailenin içinde bulunduğu yoksulluğun çocuğa olan yansımalarını annelerin gözünden irdelemektedir. Toplumsal görünümünü ve bu görünümün toplumsal düzen için ne anlam ifade ettiği konularına önem vermektedir. Ailenin ekonomik sarsıntılarının bedelini hem fizyolojik hem psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması şeklinde ödeyen çocukların yoksulluğun sebep olduğu toplumsal görünümüne ayrı ayrı yer verilmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın bir amacı da çocuk yoksulluğu konusunda sosyolojik ve psikolojik literatürde yer alan ana öğelerin araştırmamız vasıtasıyla elde edilen bulgularla karşılaştırılmasıdır.

3.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evreni, İstanbul ilinin yoksul nüfusu en yüksek ilçelerinden biri olan Sultanbeyli ilçesinde ikamet eden yoksul çocuklardır. İlçenin ilk gelişim izleri 1960'lı yıllara uzansa da esas ivme 1985 yılından sonra ilçe nüfusunu neredeyse elli kat arttıran bir göç sayesinde yaşanmıştır. Bu sebeple ilçe nüfusunu oluşturanların büyük bir kısmının göçle buraya yerleştiği söylenebilir (Işık/Pınarcıoğlu, 2009: 286).

Aşağıdaki tabloda çeşitli yıllarda yapılan nüfus sayımları sonuçları ve nüfus artış hızlarının yüzdelik oranları verilmiştir. Sultanbeyli tabloda da açıkça görüldüğü gibi Sultanbeyli 1990 yılında nüfusunu oldukça arttırmış, nüfus artışı hızı yüzdesi yaklaşık olarak Türkiye'nin 30 ve İstanbul'un 20 katıdır.

Tablo 3.1.Sultanbeyli Nüfusu

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997
Sultanbeyli	433	499	1.105	1.804	2.431	3.741	82.289	144.932
Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızları (%)								
Sultanbeyli	-	2.8	15.9	9.8	6.0	8.6	61.8	8.1
Türkiye, Toplam	2.8	2.5	2.5	2.5	2.1	2.5	2.2	1.5
Türkiye, Kent	4.9	4.0	4.7	4.2	3.0	6.3	4.4	2.9
İstanbul	4.1	3.9	5.5	5.1	3.9	4.2	3.8	3.7

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Nüfus Sayımları, Akt. Işık, Pınarcıoğlu, 2009.

Aldığı yoğun göçler neticesinde belediye olan ve nüfusu hızla artan ilçe, iş ve kent olanaklarına kavuşma ümidiyle daha çok doğu bölgelerinden gelen yoksul insanların yaşamaya başladıkları, yeni ve İstanbul gibi büyük bir kente adapte olabilmek için yaşam mücadelesi vermeye başladıkları bir mekân halini almıştır. Günümüzde yoksul sayılabilecek nüfusu oldukça yüksek olan ilçe yoksulluk, göç, kent vb. pek çok olgu üzerine yapılacak araştırmalar için oldukça uygun bir bölge olarak görülmektedir.

3.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmamız Sultanbeyli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı müracaatçılarıyla sınırlı tutulmuştur. Yoksul çocukların annelerinden alınan bilgilerin kendilerinden alınacak bilgilerden daha sağlıklı olacağı ve henüz yaşlarının küçük olması sebebiyle yoksulluk konulu soruların çocukları incitebileceği düşüncesiyle anketler yalnızca annelere uygulanmıştır. Böylece araştırmanın örnekleme Sultanbeyli ilçesinde yaşayan ve Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma

Vakfından aktif şekilde Şartlı Nakit Transferi Desteği alan annelerden oluşmaktadır. Örneklem seçiminde şu ölçütlere dikkat edilmiştir:

- Görüşmecilerin Sultanbeyli Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında aktif dosyalarının olması.
- Görüşmecilerin 6-18 yaş aralığında en az bir çocuğunun olması.
- Çocukları için Şartlı Nakit Transferi Desteği alıyor olması.

Ölçütlerden birinin “Şartlı Nakit Transferi Desteği alıyor olmak” şeklinde belirlenmesi hali hazırda belli şartları karşılayan hanelerle görüşülmesini sağlamıştır. Zira söz konusu destek zaten SGK kaydı bulunmayan, dolayısıyla işsiz ya da kayıt dışı sektörlerde çalışan, araç ve vergi mükellefiyeti olmayan, hanesinin kişi başı gelirinin 3294 sayılı yasaca belirlenen ve 609,67 tl olan muhtaçlık sınırını aşmadığı çocuk sahibi kişilere verilmektedir. Özellikle okul çağı çocuklarını seçmemizin nedeni ise yoksulluğun çocuklar üzerindeki olumsuz psikolojik etkilerinin daha çok sosyal çevrelerinin oluşmaya başladığı eğitim süreci içerisinde daha belirgin şekilde görülebmesidir.

Görüşülecek kişi sayısı Irmak ve Sencer’in 500.000’den büyük ana evrenler için yanılı payları ve güven düzeyleri ölçeği göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Sencer 500.000’den büyük evrenler için 384 örneklem büyüklüğü alındığı durumda yanılı payının %5, güven düzeyinin %95 olacağını belirtmektedir (Sencer ve Irmak,1984:424). Bizim ana evrenimiz olan Sultanbeyli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı dosya sayısı ise 39.000 civarındadır. Bu sayı Sencer’in belirttiği sayıdan daha küçük olmasına rağmen yanılı payının çok düşük düzeyde olması ve güven düzeyinin yüksek olması amacıyla toplamda 404 anne ile görüşülmüş, hanelerinin yaşam tarzları, çocuklarının maddi ve manevi olanakları, beklenti ve duygu durumları hakkında bilgi alınmaya çalışılmıştır.

3.4. Araştırma Tekniği ve Tasarımı

Araştırma yoksulluğun ve daha özeldede çocuk yoksulluğunun ne olduğunu, nedenlerini, psikolojik ve sosyolojik sonuçlarını ve toplumsal görünümünü açıklamaya yönelik bir çalışmadır. Teorik olarak detaylı şekilde yoksulluk ve çocuk yoksulluğu kavramlarının irdelenmesinin yanı sıra yoksul çocukların yaşam tarzları, ruhsal dünyaları ve eğitim başarılarını daha net şekilde görebilmek adına annelere görüşme formu uygulanmıştır. Sosyoloji ve psikoloji literatüründe çocuk yoksulluğu

kavramını şekillendiren temel noktalar görüşme formunda elde edilen bulgular ile ilişkilendirilerek çocuk yoksulluğunu açıklamayı amaçlayan araştırmada, betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Betimsel araştırma modeli, bir toplumsal kesimin yaşadığı gerçekliği “ne” ve “nasıl” sorularına cevap verecek şekilde ele almaktadır. Bu araştırma çocuk yoksulluğunun ne anlama geldiğini ve annelerinin gözünde çocukların yoksulluktan nasıl etkilendiklerini ortaya koymak amacıyla yapıldığı için bu model uygun görülmüştür.

Bu araştırmanın veri toplama tekniği görüşme formudur. Yoksul çocuk annelerine yöneltilen sorular görüşmeci tarafından Sultanbeyli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’nda sorulmuş ve formlara işlenmiştir. Görüşme formundan elde edilen veriler SPSS 22 paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda değişkenlerin ölçülme düzeyine göre sıklık, yüzdeler, ortalama gibi betimleyici istatistikler kullanılmıştır. Bazı soruların karşılaştırılmalarında ki-kare testi uygulanmış, anlamlı farklılık olup olmadığına bakılmıştır.

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çocuk yoksulluğu yoksulluğun diğer tüm alt başlıkları gibi karmaşık bir olgudur. Saha araştırmasında sırasında daha doğru veriler edinebilmek adına çalışmanın kapsamı ve belli sınırlılıklar belirlenmiştir. Sınırlılıklar şu şekildedir:

- Örneklemin belli ihtiyaç sınırlarına göre maddi desteklerde bulunan vakıflara müracaat eden kişiler arasından seçilmesi araştırmanın pek çok zorluğunu ortadan kaldırmakta, hata payını azaltmaktadır. Bu çalışmada da Sultanbeyli Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı müracaatçılarıyla sınırlandırılmıştır.
- Çocukların duygu dünyası ve psikolojik durumlarına, bakımlarını üstlenen annelerinin babalarından daha yakın olduğu kabulü sebebiyle görüşme formu ebeveynlerden yalnızca annelere uygulanmıştır.
- Bu araştırma yoksulluğun çocuklar üzerinde sebep olduğu olumsuz etkileri ortaya koyabilmeyi hedeflemektedir. Görüşme formundaki maddi olanak ve duygu durumu içerikli sorular çocukların yoksulluk algıları ve neticesinde sahip oldukları psikolojiyi anlayabilmek adına eklenmiştir.

3.6. Veri Toplama Aracının Özellikleri

Araştırmada kullanılacak veri elde edebilmek adına 55 sorudan oluşan bir görüşme formu hazırlanmıştır. Sorular oluşturulurken Aslıhan Burcu ÖZTÜRK'ün Kentteki Çocuk Yoksulluğu: Keçiören Örneği adlı yüksek lisans tezi ve Fatih KAHRAMAN'ın Türkiye'de İçgöç ve Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Örneği adlı doktora tezinin saha çalışmalarından faydalanılmıştır.

Görüşme formunda, yoksul çocukların ailelerinin demografik özelliklerine, çocuk yaşama, sağlık, beslenme, eğitim, korunma haklarının varlığına ve son olarak yoksunlukların çocuklarda sebep olduğu duygu durumlarına dair sorular bulunmaktadır. Soruların büyük çoğunluğunun çoktan seçmeli olmasının yanı sıra açık uçlu sorulara da yer verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARININ ANALİZİ

Çalışmanın dördüncü bölümünde yoksul annelerle yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen verilerin analizleri yapılacak ve yorumlamalara yer verilecektir. Görüşülen kişilerin demografik özellikleri, sosyo-ekonomik durumları ve annelerin çocuklarının maruz kaldığı ekonomik zorlukları algılayış biçimleri gibi değişkenlere ilişkin veriler frekans tabloları ile incelenmiş, analizlere ilişkin bilgiler tablo altlarında yorumlanmıştır.

Tablo 4.1. Araştırmaya Katılan Annelerin Yaş Dağılımları

	N	%
20-25	24	5,9
26-30	44	10,9
31-35	93	23,0
36-40	80	19,8
41-45	76	18,8
46-50	57	14,1
51-55	30	7,4
Toplam	404	100,0

Tablo 4.2. Araştırmaya Katılan Annelerin Eğitim Düzeyi

	N	%
Okur-Yazar Değil	109	27,0
Okur-Yazar	123	30,4
İlkokul Mezunu	112	27,7
Ortaokul Ve Dengi Mezunu	36	8,9
Lise Ve Dengi Mezunu	24	5,9
Toplam	404	100,0

Tablo 4.3. Araştırmaya Katılan Annelerin Eşlerinin Eğitim Düzeyi

	N	%
Okur-Yazar Değil	49	12,1
Okur-Yazar	60	14,9
İlkokul Mezunu	180	44,6
Ortaokul Ve Dengi Mezunu	57	14,1
Lise Ve Dengi Mezunu	20	5,0
Toplam Cevap Sayısı	366	90,6
Eşi Olmayan Anneler	38	9,4
Toplam	404	100,0

Araştırmaya katılan annelerin yaş aralıkları yukarıdaki tabloda görüldüğü şekildedir. Anket formundaki soruda herhangi bir gruplama yapılmamıştır. Kişilerin yaşlarını olduğu gibi yazmaları istenmiş, sonrasında geniş bir yaş aralığı elde edildiği için SPSS yardımı ile gruplama yapılmıştır. Araştırmamıza katılan kişilerin en büyük pay olan %23'lük kısmı 31-35 yaş aralığındadır. %19,8'lik kısmı 36-40 yaş aralığında, %18,8'lik kısmı ise 41-45 yaş aralığındadır. En küçük paylarsa %5,9 ile 20-25 yaş aralığının, %7,4 ile 51-55 yaş aralığındadır. Araştırmamızda katılımcıların en az bir tane okul çağı çocuğuna sahip olması şartına göre örneklem belirlemiş olmamız en genç ve en yaşlı katılımcı grupların sayısını azaltmıştır.

Tablo 4.2. de gördüğünüz ise katılımcı annelerin eğitim düzeyleridir. Araştırmamıza katılan 404 anneden en yüksek pay olan %30,4'lük kısım okuma yazma bilen fakat ilkokulu tamamlamış olanlardır. Ardından %27,7'lik pay ile ilkokul mezunları ve %27 oranıyla okur yazar olmayanlar gelmektedir. Ortaokul ve lise mezunu olanların oranı oldukça düşük olmakla birlikte üniversite mezunu katılımcımız bulunmamaktadır. Annelerin okur-yazar ve ilkokul mezunu olanlarının sayısı okuma yazma bilmeyenlerin üç katı kadardır. Ancak zorunlu eğitim dönemine dahil olanlar düşünülünce okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı oldukça yüksek görünmektedir.

Araştırmamıza katılan annelerin eşlerinin eğitim düzeyini gösteren tabloya göre çocukların babalarının eğitim düzeyi annelere göre daha yüksektir. Babaların eğitim düzeyi oranları arasında en yüksek pay ilkokul mezunu olanlara aittir. Okur-yazar olanlar ve ortaokul mezunlarının oranları da birbirine çok yakın olmakla birlikte üniversite mezunu olan yoktur. Oysa kadınlarda en yüksek pay okur-yazar olanlara aittir. Diğer gruplarda da erkekler kadınlardan daha yüksek düzeydedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun doğu bölgelerinden göç sonucu geldiği ve söz konusu bölgelerde annelerin çocukluk yıllarında kız çocuklarının erkeklere nispeten daha nadir okula gönderildiğini göz önünde bulundurursak bu sonuç şaşırtıcı olmamaktadır. Eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrılmış olan 38 kişinin soruya cevap vermemesi nedeniyle 366 kişinin cevabı değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 4.4. Cinsiyete Göre Nüfus ve Bitirilen Eğitim Kurumu (12 Yaş Üzeri)

	Erkek %	Kadın %	Toplam
Hiçbir Yerden Mezun Olmamış	5.2	19.8	12.4
İlkokul	59.9	62.1	60.8
Ortaokul	18.6	10.0	14.4
Lise ve Dengi Meslek Lisesi	13.3	7.6	10.6
Üniversite	3.0	0.5	1.8
Toplam	100	100	100

Kaynak: Işık, Pınarcıoğlu, Nöbetleşe Yoksulluk, 1998'de Sultanbeyli'de 611 hane halkı ile yapılan anket sonuçları

Yukarıdaki tabloda ise 1998 yılına ait kadın ve erkeklerin eğitim düzeyleri gösterilmektedir. Çalışma 611 örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Genel eğitim düzeyinin bugün elde ettiğimiz bulgularla kıyaslandığında daha yüksek görünmesinin 1998 yılında yapılan çalışmanın örnekleme belirlenirken yoksulluk şartı aranmaması, bizimse muhtaçlık sınırı altında kalan kişileri örnekleme dahil etmemizin doğal bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Arada yaklaşık olarak 20 yıl gibi uzun bir süre olmasına rağmen bizim çalışmamızda elde edilen bulgularda genel eğitim düzeyinin yükselmek yerine düşüyor olması yoksulluğun olumsuz etkilerinin kişilerin eğitim hayatını yakından etkilediğinin bir göstergesidir.

Tablo 4.5. Araştırmaya Katılan Annelerin Medeni Durumları

	N	%
Resmi Nikahlı Evli	253	62,6
Resmi Nikahsız Evli	44	10,9
Boşanmış	20	5,0
Eşinden Ayrılmış (Terk, Boşanma Aşaması)	24	5,9
Eşi Vefat Etmiş	30	7,4
Evli Fakat Eşi Cezaevinde	33	8,2
Toplam	404	100,0

Tablo 4.6. Araştırmaya Katılan Anneler Arasında Eşinden Ayrı Olanların Ayrılma Nedeni

	N	%
Maddi Sıkıntı/İşsizlik	4	11,3
Şiddet	2	5,5
İçki, Uyuşturucu, Kumar Gibi Alışkanlıklar	11	30,5
Başkasıyla İlişki	19	52,7
Toplam	36	100

Tablo 4.7. Araştırmaya Katılan Annelerin Konut Mülkiyet Durumu

	N	%
Kendi Evi	130	32,2
Kira	218	54,0
Kirasız Aile Evi	44	10,9
Diğer	12	3,0
Toplam	404	100,0

Tablo 4.8. Araştırmaya Katılan Annelerin Hane Halkı Sayısı

	N	%
2-4	129	31,9
5-7	229	56,7
8-10	34	8,4
11 Ve Üzeri	12	3,0
Toplam	404	100,0

Araştırmamıza katılan annelerin büyük çoğunluğu resmi nikahla evli görünmektedir. %62,6 gibi yüksek bir oran resmi nikahlı kişilere aitken resmi nikahsız evli olanların oranı %10,9, eşi cezaevinde olanlar ise %8,2 yüksek bir orana sahiptir. Katılımcılar arasında 33 kişi eşinin cezaevinde olduğu belirtmiştir. Yoksulluk ve suç arasında doğrudan bir ilişkinin varlığı tartışmalı da olsa pek çok yoksulluk araştırmasında olduğu gibi bizim çalışmamızda da cezaevinde olanların oranı beklenenden yüksek görünmektedir.

Katılımcılarımız arasında eşinden ayrı olan 36 annenin ayrılma nedenleri yukarıdaki tabloda görülmektedir. En yüksek orana sahip başkasıyla ilişki seçeneğini seçenlerin sayısı 19, oranı ise %52,7'dir. İçki, uyuşturucu, kumar gibi alışkanlıklardan dolayı terk edilen ya da ayrılanlar ise %30,5 oranındadır. Maddi sıkıntı/işsizlikten dolayı ayrılanların sayısı ise 4, oranı %11,3'ken en düşük oran şiddet seçeneğini seçenlere aittir. Tablodan da anlayabileceğimiz gibi yoksulluk evliliklerin sonlanmasında doğrudan bir etkiden çok, yoksulluğa bağlantılı sayılabilecek diğer sebepler yoluyla dolaylı bir etkiye sahiptir.

Araştırmamıza katılan annelerin konut mülkiyet durumu sorusuna verdikleri yanıtlar yukarıdaki tabloda görülmektedir. Katılımcılarından 130 kişi kendi evinde yaşamaktadır. Oranları ise %32,2'dir. En yüksek sayı ise kirada yaşayanlara aittir. 218 kişi ve %54'lük oranla kirada oturanlar katılımcıların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Ailesine ait bir evde kira ödemediği oturanlar ise %10,9'luk bir orana sahiptir. Diğer seçeneğini seçen katılımcıları ise çadır, baraka vb. derme çatma hanelerde kirasız kalan roman vatandaşlarımız oluşturmaktadır. Kirada yaşadığını

belirtenlerin de pek çoğunun en az birkaç aylık kira borcuna sahip olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcılarımızın büyük çoğunluğu 5-7 kişi aralığındadır. Toplamda 229 kişi ve %56,7 oranındadır. Onu %31,9'luk pay ile 2-4 kişi aralığı takip etmektedir. 11 ve üzeri kişi ile yaşayanların sayısı 12, oranı ise %3'tür.

Tablo 4.9. Araştırmaya Katılan Annelerden Hanelerinde Akraba Veya Hemşeri İle Birlikte Yaşayanlar

	N	%
Evet	58	14,4
Hayır	346	85,6
Toplam	404	100,0

Tablo 4.10. Araştırmaya Katılan Annelerin Hane Oda Sayısı

	N	%
Salon Hariç 1 Oda	14	3,5
Salon Hariç 2 Oda	251	62,1
Salon Hariç 3 Oda	139	34,4
Toplam	404	100,0

Tablo 4.11. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Ayrı Oda Durumu

	N	%
Evet	109	27,0
Hayır	295	73,0
Toplam	404	100,0

Araştırmamıza katılanların büyük çoğunluğu yalnızca eş ve çocuklarından oluşan aileleriyle birlikte yaşamaktadır. %85,6 gibi büyük bir oranla 346 kişi bu şekilde cevap vermiştir. Geriye kalan 58 kişi ise hanelerinde bir akraba ya da hemşeri ile birlikte yaşadığını ifade etmiştir. Oranları ise %14,4'tür.

Katılımcıların en büyük kısmı salon hariç 2 odalı bir evde yaşadıklarını belirtmiştir. 251 kişiden oluşan grup %62,1 oranındadır. Salon hariç 3 odalı bir evde yaşayanlarsa 139 kişidir. Oranları ise %34,4'tür. %3,5'lik yüzde ise salondan hariç 1 odalı bir ev seçeneğini belirtmiştir.

Araştırmamıza katılan annelerin 295 tanesi evlerinde çocukları için ayrı bir odanın bulunmadığını belirtmiştir. Oranları %73'tür. Geriye kalanlar ise evlerinde çocuk odasının bulunduğunu belirtmiştir. Sayıları 109, oranları %27'dir.

Tablo 4.12. ve Tablo 4.13. Araştırmaya Katılan Annelerin Hanelerindeki Eksik Eşya Durumu

Bu soru katılımcılara tek soru şeklinde sorulmuştur. Fakat analizin daha sağlıklı olabilmesi için seçenekler SPSS programı üzerinde ayrı ayrı girilmiştir. Aşağıdaki tabloda seçeneklerden yalnızca bilgisayara sahip olmayan haneler görülebilmektedir.

Tablo 4.12. Araştırmaya Katılan Annelerin Hanelerinde Bilgisayara Sahip Olma Durumu

	N	%
Evet	64	15,8
Hayır	340	84,2
Toplam	404	100,0

Tablo 4.13. Araştırmaya Katılan Annelerin Hanelerinde Televizyona Sahip Olma Durumu

	N	%
Evet	368	91,1
Hayır	36	8,9
Toplam	404	100,0

Katılımcıların yalnızca 64 tanesi yani %15,8'i bilgisayara sahipken büyük bir çoğunluk olan 340 tanesi yani %84,2'si bilgisayara sahip olmadıklarını belirtmiş. Çocukların çok büyük bir kısmı dersleri için gerekli olabilecek bir bilgisayara sahip değildir.

Bilgisayarın tersine katılımcıların büyük bir çoğunluğu televizyona sahip görünmektedir. 368 kişi yani katılımcıların %91,1'i televizyon sahibi olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.14. Araştırmaya Katılan Annelerin Sultanbeyli'de Yaşadıkları Süre

	N	%
1-5 Yıl Arası	64	15,8
6-10 Yıl Arası	60	14,9
11-15 Yıl Arası	68	16,8
16-20 Yıl Arası	76	18,8
21-25 Yıl Arası	46	11,4
26-30 Yıl Arası	66	16,3
31-35 Yıl Arası	20	5,0
35 Yıl Ve Üzeri	4	1,0
Toplam	404	100,0

Tablo 4.15. Araştırmaya Katılan Annelerin Sultanbeyli'ye Göç Etme Nedenleri

	N	%
Maddi Sıkıntı ve ya İşsizlikten Dolayı	145	35,9
Kentin Olanaklarından Dolayı	91	22,5
Evlilikten Dolayı	136	33,7
Diğer	4	1,0
Sultanbeyli'de Doğanlar	28	6,9
Toplam	404	100,0

Soru katılımcılara açık uçlu şekilde sorulmuştur. Fakat tabloyu daha anlaşılır kılabilmek adına SPSS üzerinde grupta yapılarak eklenmiştir. En yüksek pay 11-15 yıl arası seçeneğine aittir. 68 kişi bu seçeneği belirtmiştir ve oranı %16,8'dir. Diğer seçeneklerde yaklaşık olarak benzer oranlarda olmakla birlikte 35 yıl ve üzeri seçeneğini belirtenlerin sayısı 4 oranı ise %1'dir.

Araştırmamıza katılan 404 anneden pek çoğu maddi sıkıntı ve işsizlikten dolayı göç ettiğini belirtmiştir. Seçeneği işaretleyenlerin sayısı 145, oranı ise %35,9'dur. Sonraki en yüksek pay evlilik nedeniyle geldiğini belirtenlere aittir. Sultanbeyli'de doğanların oranı %6,9'dur. Eşinden ayrı ya dul olup akraba ya da yakınlarına yakın olma sebebiyle ya da benzer başka sebeplerle gelenler ise diğer seçeneğini işaretlemişlerdir. Oranları %1'dir.

Tablo 4.16. Araştırmaya Katılan Annelerin Evlerinde Çalışan Kişi Sayısı

	N	%
1 kişi	246	60,1
2 kişi	18	4,4
3 kişi	8	1,9
Çalışan Yok	132	33,6
Toplam	404	100,0

Tablo 4.17. Ailede Çalışan Kişilerin Yaptıkları İş

	N	%
Hurdacı	10	3,6
Tezgahtar	3	1,1
Bekçi	7	2,5
Boyacı	3	1,1
Tesisatçı	3	1,1
Çaycı	2	,7
Malulen Emekli	2	,7
Garson	11	4,0
İnşaat İşçisi	117	43,0
İşportacı	8	2,9
Kâğıt Toplayıcısı	13	4,7
Kapıcı	3	1,1
Minibüs Şoförü	4	1,4
Hamal	10	3,6
Pastanede İşçi	4	1,4
Pazarıcı	8	2,9
Serbest Çalışır	19	6,9
Tekstil İşçisi	23	8,4
Tornacı	8	2,9
El İşİ	9	3,3
Servis Hostesi	1	,3
Temizlikçi	4	1,4
Toplam	272	100,0

Soru katılımcılara açık uçlu şekilde yöneltilmiş. Sonuçların daha net görülebilmesi adına SPSS yardımı ile gruplamalar yapılmıştır. Katılımcıların 246 tanesinin hanesinde 1 çalışan vardır. Yapılan görüşmeler sırasında bu çalışanında genelde asgari ücrete denk gelen bir maaşla çalıştığı saptanmıştır. %60,1 oranıyla en yüksek pay bu seçeneğe aittir. Ardından 132 kişi ile çalışmanı olmayan haneler gelmektedir. Bu seçeneğin oranı %33,6'dır.

Katılımcılarla yapılan görüşme neticesinde pek çoğunun hanesinde çalışan kişinin vasıfsız işler yaptığı görülmüştür. Pek çoğu kayıt dışıdır. En fazla tercih edilen iş inşaat işçiliğidir. Kış aylarında inşaat yapım işlerinin durmasıyla genellikle işsiz kalan bu kişiler günlük işlerde çalışarak geçim sağlamaya çalışırlar. Sosyal güvenceden mahrum şekilde çalıştırılan bu işçiler senenin büyük bir kısmını bu şekilde para kazanarak geçirirler. Bizim araştırmamızda 404 haneden 117 tanesi geçimini inşaat işçiliği yolu ile sağlamaktadır. Oranı %43'tür. Ardından %8,4 oranı

ve 23 kişi ile tekstil işçiliği gelmektedir. Düzenli bir işi olmayıp bulduğu her işte çalışarak geçim sağlamaya çalışan serbest işçilerin oranıysa %6,9'dur. Katılımcılarla yapılan detaylı görüşmeler neticesinde kurumlardan aldıkları aktif yardımların kesilmesini istemeyen aile üyelerinin kendi rızası ile kayıt dışı çalıştığı, sosyal güvence yapılması durumunda kurumlardan aldıkları yardımın kesileceği ve hanenin aylık gelirinin düşeceği düşüncesiyle sosyal güvence yapılmasını özellikle istemedikleri görülmüştür. Kendilerini bir yardım kurumuna devamlı olarak bağımlı hale getiren bu düşünce, çalışamayacakları yaşlılık yıllarında sahip olabilecekleri emeklilik ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. Böylece yardım kurumlarına olan bağlılıklarının yaşamlarının daha ileri aşamalarında da devam etmesine sebep olmaktadır.

Tablo 4.18. Sultanbeyli'deki İşgücünün İşkollarındaki Durumu (yüzde dağılımı)

Tarım, Ormancılık	40
Gıda, İçki, Sigara Sanayi	1.3
Tekstil	13.6
Makina	5.4
Diğer İmalat Sanayi	13.6
İnşaat	18.6
Toptan Ticaret	0.6
Perakende Ticaret	11.6
Lokanta, Otel, Kahve, Pansiyon İşletmeciliği	4.2
Taşımacılık, Nakliye, Ulaşım, Haberleşme	7.6
Taşınmaz Hizmetleri, Yardımcı İş Hizmetleri	4.1
Kamu ve Dernekler, Sosyal Yardım Kurumları	10.3
Diğer Hizmetler	9.1
Toplam	100

Kaynak: Işık, Pınarcıoğlu, Nöbetleşe Yoksulluk, 1998'de Sultanbeyli'de 611 hane halkı ile yapılan anket sonuçları

Yukarıdaki anket ise Işık ve Pınarcıoğlu'nun 1998 yılında 611 hanede gerçekleştirdikleri çalışmanın sonucudur. Bizim çalışmamızla karşılaştığımızda işkollarının 1998 yılına göre çeşitlilik kazandığını söylemek mümkündür. Bazı işkollarıysa zaman içinde azalmakta ve hatta tamamen listeden çıkanları görebilmek de mümkündür. Örneğin 1998 yılında en yüksek paya sahip olan tarım ve ormancılık sektörü bugün elde ettiğimiz bulgulara baktığımızda tamamen bitmiş görünmektedir. Tarım ve ormancılık sektörünü takip eden inşaat sektörü bugün en fazla istihdamın sağlandığı sektörken, tekstil işçilerinin oranı yıllar içinde artarak ikinci en büyük paya sahip olmuştur.

Tablo 4.19. Çalışanı Olmayan Hanelerin Geçim Kaynağı

	N	%
Kurumlardan Alınan Sosyal Yardım	90	22,3
Akraba Desteği	40	9,9
Dileniyorum/Çocuklar Dileniyor	2	,5
Toplam	132	32,7

Araştırmamıza katılan anneler arasında hanesinde çalışanı olmayanlara geçimlerini ne şekilde sağladıkları sorulmuştur. En yüksek oran geçimini sosyal yardım kurumları vasıtasıyla sağlayanlara aittir. Toplamda 90 kişi olan grup %22,3'lük bir paya sahiptir. Ardından %9,9 oranıyla akraba desteği ile geçinenler gelmektedir. Görüşmeler sırasında edinilen intibalar neticesinde yardımlarının kesilebileceği endişesiyle dilendiğini ya da çocuğunu dilendirdiğini söylemekten imtina edenlerin olduğu saptanmıştır. Özellikle çocuk yardımı alanların çocuklarını dilendirdiklerini söylemeleri durumunda bu yardımın kesileceğini düşünmeleri doğru veri edinmeyi zorlaştırmıştır. Bu sebeptendir ki bu seçeneği seçenler yalnızca 2 kişi görülmektedir.

Tablo 4.20. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuk Sayısı

	N	%
1 çocuk	4	1,0
2 çocuk	100	24,8
3 çocuk	106	26,2
4 çocuk	97	24,0
5 çocuk	80	19,8
6 çocuk	8	2,0
7 çocuk	5	1,2
8 çocuk	4	1,0
Toplam	404	100,0

Tablo 4.21. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Yaş Aralığı

	N	%
0-1	38	2,5
2-4	125	8,6
5-8	328	23,0
9-12	527	37,6
13-15	275	19,1
16-18	102	7,1
18 ve üzeri	30	2,1
Toplam	1425	100,0

Katılımcıların %26,2'lik paya sahip olan 106 tanesi 3 çocuğa sahiptir. %24,8'lik kısmı 2 çocuğa sahipken 1 ve 8 çocuğa sahip olanlar %4 oranındadırlar. Örneklem dahil olan çocukların büyük bir kısmı 9-12 yaş aralığındadır. Bu grubun

diğerleri içindeki payı 37,6, sayısı ise 527'dir. Ardından 338 çocuk ile 5-8 yaş aralığı gelmektedir. 13-15 yaş aralığının sayısı 275 oranı ise 19,1'dir. Söz konusu yaş aralıklarındaki yoğunluğun sebebi örneklemeimizi belirlerken özellikle zorunlu eğitim çağı çocuklarını dahil etme çabamızdır. Zira çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerindeki olumsuz psikolojik etkileri daha çok sosyal çevrelerinin oluşmaya başladığı eğitim süreci içerisinde daha belirgin şekilde görülebilmektedir.

Tablo 4.22. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Aşılama Durumu

	N	%
Tam Yaptıranlar	358	88,6
Eksik Yaptıranlar	46	11,4
Toplam	404	100,0

Tablo 4.23. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sağlık Kuruluşlarından Yararlanma Durumu

	N	%
Hasta Olduğunda Hastaneye Her Zaman Götürülenler.	308	76,2
Hasta Olduğunda Hastaneye Hiç Götürülemeyenler.	4	1,0
Hasta Olduğunda Bazen Hastaneye Götürülebilenler.	92	22,8
Toplam	404	100,0

Tablo 4.24. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sağlık Durumu

	N	%
Önemli Bir Hastalığı Olanlar	89	22,0
Sağlıklı Olanlar	315	78,0
Toplam	404	100,0

Tablo 4.25. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sağlık Sorunları

	N	%
Algılama Geriliği	20	22,5
Down Sendromu	12	13,5
Eklemler Romatizması	2	2,3
Epilepsi	16	18,0
İleri Derece Yanığa Bağlı Deri Kaybı	4	4,5
Görme Kaybı	2	2,3
Albino	1	1,1
Gelişim Geriliği	8	9
İşitme Kaybı	4	4,5
Kalp Hastalıkları	6	6,7
Karaciğer Büyümesi	12	13,5
Pfapa	2	2,3
Toplam	89	100,0

Tablo 4.26. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Tedavi Edilmemiş Hastalıkları

	N	%
Var	25	28,1
Yok	64	71,9
Toplam	89	100,0

Araştırmamıza katılan annelerin çocuklarının aşılarını yaptırma durumları yukarıdaki tabloda görüldüğü şekildedir. Büyük bir çoğunluk aşıları tam yaptırmıştır. Sayısı 358 kişi olan grubun oranı %88,6'dır. Tam yaptırmayanlar ise yalnızca 46 kişidir. Görüşmeler sırasında edinilen bilgilere göre söz konusu yığılmanın nedeni aşılamaların devletimizce ücretsiz olarak yapılıyor olmasıdır. Ayrıca sosyal devlet politikalarının günümüzde geldiği noktanın da bu durum üzerinde olumlu etkilerinden söz etmek mümkündür. Katılımcılardan bebek sahibi olanların hemen hepsinin bebeklerinin aşı kartlarını eksiksiz doldurtup Şartlı Sağlık Desteği aldığı tespit edilmiştir. Eksik yaptıranların ise hepsi yaşça daha ileri olup, çocuklarının aşı çağı henüz sağlık konusunda bilinçlenmenin az olduğu ve sosyal politikaların gelişmediği dönemlere denk gelen katılımcılardan oluşmaktadır. Bu gruptaki katılımcıların da aşıları eksik olan çocukları yaşça daha büyük olanlarken yaşı daha küçük olanların aşılarının eksiksiz yapıldığı tespit edilmiştir.

Araştırmamıza katılan annelerin büyük bir kısmı çocukları hastalandığında her zaman hastaneye götürdüklerini beyan etmiştir. Bu seçeneği seçenlerin sayısı 308, oranı ise %76,2'dir. Tıpkı aşı yaptırma oranlarında olduğu gibi bu sorudaki yığılmanın nedeni de sosyal politikalarımızdır diyebiliriz. Zira görüşmeler sırasında 18 yaş altı tüm çocukların sağlık sigortalı olmasının sağlık kuruluşlarından yararlanma oranlarını arttırdığı saptanmıştır. Anne ya da babasının sağlık güvencesi olmasa dahi 18 yaş altındaki her çocuğun yeşil karta sahip olması aileyi sağlık ödemelerinin büyük bir kısmından muaf hale getirmektedir. Ancak yeşil kartlı olması durumunda dahi eczanelerce alınan muayene ücreti ve ilaç ücretlerinin bir kısmının ödenmesi gerekliliği bu masrafları karşılayamayacak ailelerin çocuklarını sağlık kuruluşlarına götürmesini gereksiz gibi göstermektedir. Zira hastaneye götürse bile ilaç alamayacağı için götürmekten vazgeçenlerin sayısı küçümsenmeyecek durumdadır. Çocuğunu bazen hastaneye götürdüğünü söyleyen 92 kişinin birçoğu ve hiç götürmeyen 4 kişi bu sebeple götürmediklerini beyan etmişlerdir.

Katılımcıların 315'i çocuğunun önemli bir sağlık sorunu olmadığını belirtmiştir. Oranı %78'dir. Önemli bir hastalığı olanların oranı ise %22'dir.

Örnekleme dahilindeki 89 hasta çocuğun hastalıkları yukarıdaki tabloda görülmektedir. En yüksek oran algılama geriliği olanlara aittir. Epilepsi, down sendromu ve karaciğer büyümesi gibi hastalıklarında oranları küçümsenmeyecek

durumdadır. Bronşit, astım, kansızlık ve psikiyatrik hastalıkların pek çoğu anneler tarafından önemli hastalıklar olarak görülmediği için tabloda yer alamadı. Görüşmeler sırasında annelerin daha sık rastlanan hastalıkları ciddiye almadıkları, hatta tedavi için de sağlık kuruluşlarına başvurmadıkları saptanmıştır.

Çocuğu hasta olan 89 annenin verdikleri bilgilere göre oluşturulan tabloda da görüldüğü gibi 25 çocuğun hastalığının tedavi edilmediği, edilemediği saptanmıştır. Bu annelerin hepsi SGK tarafından karşılanmayan ilaçların bütçelerinin çok üzerinde olması nedeniyle tedavi görülemediğini beyan etmişlerdir. Yok diyen 64 annenin ise pek çoğu yetersiz beslenme ya da sağlıksız koşullar nedeniyle tedaviye verimli bir yanıt alamadıklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 4.27. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Engel Durumu

	N	%
Evet	44	10,9
Hayır	360	89,1
Toplam	404	100,0

Tablo 4.28. Araştırmaya Dahil Olan Engelli Çocukların Engel Türü

	N	%
Fiziksel Engelli	20	45,5
Zihinsel Engelli	24	54,5
Toplam	44	100,0

Araştırmamıza katılan 404 anneden 44 tanesinin engelli çocuğu olduğu tespit edilmiştir. Tüm katılımcılar içinde oranı %10,9'dur. Katılımcıların 24 tanesi %54,5 oranla zihinsel engelli çocuğa sahipken kalan 20 tanesi fiziksel engelli çocuğa sahiptir.

Tablo 4.29. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Günlük Öğün Sayısı

	N	%
Yiyecek Veremeyenler	1	,2
1 öğün	4	1,0
2 öğün	135	33,4
3 öğün	264	65,3
Toplam	404	100,0

Tablo 4.30. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Et Yeme Sıklığı

	N	%
Haftada 3 kez	4	1,0
Haftada 1 kez	9	2,2
Ara sıra	80	19,8
Nadiren	80	19,8
Sadece Bayramlarda	231	57,2
Toplam	404	100,0

Tablo 4.31. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Meyve Yeme Sıklığı

	N	%
Her Gün	24	5,9
Haftada 3 Kez	29	7,2
Haftada 1 Kez	120	29,7
Ara Sıra	150	37,1
Nadiren	65	16,1
Hiç	16	4,0
Toplam	404	100,0

Katılımcıların %65,3'lük büyük bir kısmı çocuklarına 3 öğün yemek verebildiğini beyan etmiştir. 4 kişi ise yardım kurumlarının dağıttığı yemekler ile günde ancak bir öğün sağlayabildiğini belirtmiştir. Gün içerisinde hiç yemek veremediğini beyan eden 1 anne ise artık çocuklarına yemek dahi veremeyecek duruma geldikten sonra onları sosyal hizmete teslim ettiğini beyan etmiştir.

Et, önemli protein kaynaklarından biri olarak çocukların gelişiminde büyük öneme sahip gıdalardan biridir. Yoksul çocukların pahalı bir gıda maddesi olan eti yeme sıklıklarına bakıldığında oldukça vahim bir tablo ile karşılaşmaktadır. Yaklaşık %57'lik kesimdeki çocukların evine yalnızca bayramlarda et girmektedir. Çocuklarına nadiren et yedirebildiklerini beyan eden annelerin oranı %19,8'dir. Seçeneklerde bulunmasına rağmen hiçbir anne "hiç" seçeneğini seçmemiştir. En kötü ihtimalle Kurban Bayramı'nda yedirebildiklerini beyan etmişlerdir. Yardımlaşma kültürünün önemini gösteren söz konusu bulgu toplumumuzda yerleşmiş bir dini ritüelin uygulanış biçimini ortaya koymaktadır.

En önemli mineral ve vitamin kaynağı olan meyveler çocukların sağlığı ve gelişimi için olmazsa olmaz sayılabilecek gıdalar arasındadır ve fakat çocuğuna her gün meyve yedirebilen anne sayısı yalnızca 24'tür. Tüm anneler içindeki oranı ise %5,9'dur. En yüksek oransa 150 kişi ve %37,1 oranı ile ara sıra yedirebilenlerdir. Hiç yediremediğini beyan edenlerin sayısı ise 16'dır.

Tablo 4.32. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Ruhsal Durumu

	N	%
Duygusal/Psikolojik Olarak Sorunları Var	168	41,6
Duygusal/Psikolojik Olarak Sorunları Yok	236	58,4
Toplam	404	100,0

Araştırma sırasında doğru veri edinmekte en fazla zorlanılan sorulardan birisi ruhsal durum sorusudur. Zira annenin bilinç düzeyi ile çocuğunu gözlemlene, tutum

ve davranışlarını okuyabilme yetisi doğru orantılıdır. Maddi yeterlilik konusunda daha kötü durumda olan pek çok anne, psikoloji konusunda yeterince bilinçli ya da duyarlı olmaması nedeniyle soruya “Duygusal/psikolojik olarak sorunları yok” cevabını vermiştir. Ancak soruyu destekleyen farklı sorularda bu cevaplarıyla tutarlı olmayan cevaplar vermişlerdir. Duygusal/psikolojik olarak sorunları yok diyenlerin sayısı 236, oranı ise 58,4’tür. “Duygusal/psikolojik olarak sorunları var” cevabını verenler ise nispeten daha genç ve eğitim düzeyi daha yüksek olanlardır. Sayıları 168’dir.

Tablo 4.33. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okula Zamanında Başlama Durumu

	N	%
Evet	367	90,8
Hayır	37	9,2
Toplam	404	100,0

Tablo 4.34. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okula Devam Etme Durumu

	N	%
Okula Gitmeyen Çocuğum Var	81	20,0
Okula Gitmeyen Çocuğum Yok	323	80,0
Toplam	404	100,0

Tablo 4.35. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okula Devam Etmeme Nedenleri

	N	%
Maddi Gücümüz Yetmiyor	8	9,9
Okumak İstemiyor	40	49,4
Çalışıyor	33	40,7
Toplam	81	100,0

Tablo 4.36. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okula Düzenli Olarak Gitme Durumları

	N	%
Düzenli Olarak Devam Edenler	355	87,9
Düzenli Olarak Devam Edemeyenler	49	12,1
Toplam	404	100,0

Katılımcılarımızın 367 tanesi %90,8 oranıyla çocuklarının okula zamanında başladığını beyan etmiştir. Kalan %9,2’lik kısmı ise daha geç başladığını ifade etmiştir. Okula geç başlayan çocukların genellikle yaşça daha büyük olup okula başlama çağları henüz Sultanbeyli’ye göç etmeden öncesine denk gelenler olduğu saptanmıştır. Buldukları köyde okul olmayan ya da ulaşım imkansızlıkları nedeniyle okula gidemeyen çocukların ilkokula geç başladıkları tespit edilmiştir.

Eğitim hakkı belki de en fazla yoksul çocuklar için hayati önem taşıırken araştırmamız sırasında pek çok çocuğun yoksulluk nedeniyle okula devam edemediği tespit edilmiştir. Araştırmamıza dahil olan 81 çocuğun %20 oran ile okula devam edemediği yukarıdaki tabloda görülebilmektedir. Çocuğunun okula devam edemediğini beyan eden anneler çocuklarına okulda yemek yiyebilmeleri ve ulaşım masrafı için harçlık vermekte zorlanmalarını beyan etmişlerdir. Özellikle aylık katkı paylarını ödemiyor oluşları nedeniyle çocuklarının okulda eğitmenler tarafından negatif ayrımcılığa maruz kaldığını, çoğu zaman ödev formlarının bile tüm sınıfa dağıtıldığı halde kendi çocuklarına verilmediğini, zaman zaman yapılan etkinliklere katılımlarına müsaade edilmediğini beyan etmişlerdir. Söz konusu durumun bir tür sosyal dışlanma olduğu açıktır ve fakat meselenin acı tarafı dışlanmanın eğitmenler tarafından uygulanıyor olmasıdır.

Araştırmaya dahil olan çocuklardan okula devam etmeyenlerin en büyük kısmının okumak istemediği için okulu bıraktığı tespit edilmiştir. Anneleri bu çocukların eğitim malzemelerinin karşılanamaması, çalışmak istemesi, derslerinin kötü olması nedeniyle okulu bıraktığını beyan etmişlerdir. Çocukların %40,7'lik kısmı çalıştığı için okulu bırakırken %9,9'luk kısmı maddi olanakların yetersizliği cevabın vermiştir. Netice olarak görülmektedir ki seçeneklerin üçü de aslında yoksullukla dolaylı olarak bağlantılı durumdadır. Çocukların okumak istememesinin ya da çalışıyor olmalarının özünde maddi yetersizliğe dayalı olduğu saptanmıştır.

Araştırmamıza katılan annelerin büyük bir çoğunluğu çocuklarının okula düzenli olarak gittiğini beyan etmiştir. Sayıları 355, oranları %87,9'dur. Kalan 49 kişi ise genellikle çocuklarına yemek ve yol masrafı için harçlık veremiyor oluşlarının zaman zaman okula gidememelerine sebep olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 4.37. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okul Başarı Durumları

	N	%
Çok Kötü	20	5,0
Kötü	76	18,8
Orta	150	37,1
İyi	110	27,2
Çok İyi	48	11,9
Toplam	404	100,0

Tablo 4.38. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Başarısızlık Nedenleri

	N	%
Bilmiyorum	44	45,8
İlgisizlik	16	16,7
İşitme Engelli	4	4,2
Psikolojik Sorunlar	3	3,1
Üzüntü	5	5,2
Yoksulluk	24	25,0
Toplam	96	100,0

Katılımcıların en büyük kısmı çocuğunun orta düzeyde başarılı olduğunu beyan etmiştir. Sayıları 150, oranları 37,1'dir. 110 kişi %27,2'lik oranla iyi düzeyde olduğunu, %11,9 kısmı çok iyi durumdadır. %18,8'lik dilim kötü, %5'lik kısım ise çok kötü durumda olduğunu beyan etmiştir.

Örnekleme dahil olan 404 çocuktan 96 tanesinin annesi çocuğunun başarı durumunun kötü ya da çok kötü olduğunu beyan etmiştir. Bu anneler kendilerine başarısızlığın nedeni sorulduğunda genelde cevap vermekte zorlanmışlardır. Büyük bir kısmı nedeni bilmediğini beyan etmiştir. Nispeten eğitim konusunda daha bilinçsiz olduğu görülen bu grubun sayısı 44, oranı ise 45,8'dir. %25'lik kısım ise yoksulluk nedeniyle çocuklarının başarısız olduğunu düşünmektedir. %16,7'lik kısım ise çocuğuyla yeterince ilgilenmediği için başarısız olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 4.39. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Eğitim Giderlerinin Karşılama Durumu

	N	%
Evet	21	5,2
Tam Karşılıyamıyorum	383	94,8
Toplam	404	100,0

Tablo 4.40. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Eğitim Giderlerinin Nasıl Karşılındığı

	N	%
Ben ve Ailem	97	25,3
Okul	93	24,3
Sydv/Belediye	189	49,3
Akrabalar ve Sosyal Çevre	4	1,0
Toplam	383	100,0

Katılımcıların %94,8'lik kısmı olan 383 kişi çocuğunun eğitim araç-gereçlerini, okul kıyafeti ve yol masraflarını karşılayamadığını beyan etmiştir. Kalan 21 kişi ise zor şartlarda karşıladığını ifade etmiştir. Pek çok anne özellikle kayıt dönemlerinde istenen katılım ücretlerinin ve aylık katkı paylarının ödenmesinde

zorluk çektiklerini, çocuklarının bu sebepten dolayı kötü muameleye maruz kaldığını beyan etmiştir.

Araştırmamıza katılan annelerin 383 tanesi eğitim masraflarını karşılayamadığını beyan etmiştir. İçlerinden %49,3 gibi yüksek bir orana sahip olanlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Belediyenin destekleri ile karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Vakıf tarafından bağlanan Şartlı Nakit Transferinin Desteğinin teşvik edici etkisi küçümsenmeyecek durumdadır. Pek çok anne yardımın kesilmemesi için çocuğunun ayda 4 gün ve daha fazla devamsızlık yapmamasına dikkat ettiğini belirtmiştir. Sultanbeyli Belediyesinin dönem başlarında yaptığı okul kıyafeti ve kırtasiye yardımları da yine pek çok annenin okul masraflarını azaltmaktadır. Akraba ve sosyal çevreden destek alanların sayısının yalnızca 4 olmasının da vakıf ve belediyenin eğitim desteklerinin olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. 93 kişi ise masrafların okul yardımı ile karşılandığı, okulun aylık katkı payı ya da katılım ücreti almadığını beyan etmiştir.

Tablo 4.41 Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Okulda Fiziksel Şiddet Görme Durumu

	N	%
Evet	3	,7
Hayır	401	99,3
Toplam	404	100,0

Katılımcı annelerin yalnızca %0,7 gibi küçük bir kısmı çocuğunun okulda şiddet gördüğünü beyan etmiştir. 3 kişinin hepsi çocuğuna öğretmeni tarafından birden fazla kez vurulduğunu beyan etmiştir. Kalan %99,3 çocuğunun okulda şiddet görmediğini ifade etmiştir. Ancak görüşmeler sırasında katılımcıların çocukların kendi aralarında kavga etmesini, çocuğunun bu yolla fiziksel bir zarar almasını şiddet olarak görmediği kanısına varılmıştır.

Tablo 4.42. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Eğitimine Yönelik Tutumu

	N	%
Okumasını İsterim	389	96,3
Çalışmasını İsterim	15	3,7
Toplam	404	100,0

Tablo 4.43. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Çalışmasını İsteme Nedenleri

	N	%
Meslek Öğrenmesi İçin	3	20,0
Paraya İhtiyacımız Olduğu İçin	12	80,0
Toplam	15	100,0

Tablo 4.44. Araştırmaya Katılan Annelerin Çocuklarının Okumasını İsteme Nedenleri

	N	%
Bilgili, Okumuş İnsanlar Olur	92	23,7
Meslek Edinir, İyi İş Bulur	282	72,5
Bana Bakar	15	3,9
Toplam	389	100,0

Her ne kadar literatürde yoksul anne-babaların çocuklarının eğitim görmesine karşı yeterli istek duymayıştından sıklıkla söz edilse de görüşmede elde edilen bulgular bu fikrin aksinedir. Araştırmamıza katılan 404 annenin 389 tanesi çocuğunun okumasını istediğini belirtmiştir. Oranı %96,3'tür. Çalışmasını istediğini belirten 15 kişi ise çaresizliğin kendilerini bu fikre ittiğini ifade etmişlerdir. Annelerin büyük bir çoğunluğu hem kendileri hem eşleri için çocuklarının okula devam etmesinin büyük önem arz ettiğini beyan etmiştir. Eğitimi yoksulluktan bir kurtuluş olarak gören bu anneler çocuklarının geleceklerinin ancak bu yolla garanti altına alınacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Çocuğunun çalışmasını isteyen 15 annenin 12 tanesi paraya ihtiyaç duydukları için mecburen çocuğunun çalışmasını istediğini, belirtmiştir. Bu annelerin çoğu soruyu ağlayarak yanıtlamıştır. 3 anne ise çocuğunun erken yaşta bir meslek öğrenmesi için çalışmasını istediğini ifade etmiştir.

Annelerin büyük çoğunluğu çocuğunun meslek edininip iş bulabilmesi ve yoksulluktan kurtulabilmesi için okumasını istemektedir. Oranları %72,5 iken sayıları 282'dir. Bu cevabı veren anneler görüşme sırasında "yoksulluktan kurtulsunlar, hayatlarını kurtarsınlar, bizim gibi olmasınlar" vb. ifadeler kullanmışlardır. Görüşmeler sırasında anlaşılmıştır ki yoksul anneler eğitimi yoksulluktan kurtuluş yolu olarak görmektedir. %23,7'si bilgili insan olmaları, %3,9'u ise ileride kendisine bakması için okumasını istediğini belirtmiştir.

Tablo 4.45. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Çalışma Durumu

	N	%
Çalışıyor/Çalıştı	87	21,5
Çalışmadı	317	78,5
Toplam	404	100,0

Literatürde sıklıkla bahsedilen yoksulluk ve çocuk işgücü ilişkisi edindiğimiz bulgularla da desteklenebilir durumdadır. Yoksul annelerin yaklaşık olarak dörtte biri çocuğunu daha önce çalıştırmış ya da çalıştırıyor. Bu annelerin pek çoğu aslında

çocuğunun okumasını istediğini, ancak zorlu ekonomik şartların onları çocuklarını çalıştırmak zorunda bıraktığını ifade etmişlerdir. Sayıları 87 iken oranları %21,5'tir. Çocuğunu daha önce çalıştırmamış olanlar ise 317 kişi ve %78,5 oranındadır.

Tablo 4.46. Çalışanların Yaş Gruplarına Göre İşgücü Durumu (Yüzde Dağılımı)

12-17	10
18-25	22
26-35	31
35-50	34
50-65	3
Toplam	100

Kaynak: Işık, Pınarcıoğlu, Nöbetleşe Yoksulluk, 1998'de Sultanbeyli'de 611 hane halkı ile yapılan anket sonuçları

Yukarıdaki tabloda ise 1998 yılından 611 kişi ile yapılan araştırmanın sonuçları görülmektedir. 12-17 yaş aralığında çalışan çocuk oranı %10'dur. Bizim bulgularımızda ise bu oran %21,5 görünmektedir. Ancak bizim örneklem seçiminde 6-18 yani daha geniş bir yaş aralığını tercih ediyor oluşumuz ve yoksulluk sınırı altındaki haneleri seçmemiz oranın daha yüksek görünmesini açıklamaktadır. Aradan geçen 20 yılda Sultanbeyli'nin gelişmesi ve iş sektörlerindeki çeşitliliğin artmasının da etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 4.47. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Yaptıkları İşler

	N	%
Sokakta Bir şey Satarak	17	19,5
Bir Mağaza Ya Da Dükkânda Çırac Vb. Olarak	20	23,0
Sanayide Çırac Olarak Çalışarak	14	16,1
Tekstil İşçisi	32	36,8
Diğer	4	4,6
Toplam	87	100,0

Tablo 4.48. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Çalışma Zamanları

	N	%
Yaz Tatilinde	31	35,6
Hafta Sonları	13	14,9
Okuldan Çıktıktan Sonra	11	12,6
Okula Gitmediği İçin Hafta içi Gündüz	32	36,8
Toplam	87	100,0

Tablo 4.49. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Çalışma Sırasında Şiddete Maruz Kalma Durumu

	N	%
Yaşadı	4	4,6
Yaşamadı	83	95,4
Toplam	87	100,0

Edindiğimiz bulgulara göre çalışmış ya da çalışan çocukların büyük kısmı tekstil işçisi olarak çalışmıştır. Ağır ve zarar verebilecek makinalarla çalışılan tekstil atölyelerinin tercih edilmesinin nedeni çalışma saatlerinin esnek oluşudur. Pek çok çocuk okul sonrasında bu atölyelerde çalışabilmektedir. Bir mağaza ya da dükkânda çalışanların sayısı ise 20'dir. Sokakta bir şeyler satan çocuklar ise 17 kişidir. Sokakta sağlıklarını tehlikeye atabilecek pek çok unsurla karşılaşan çocuklar yine çalışma saatlerini kendileri belirleyebildikleri için bu yolu seçmektedirler. Sanayide çalışan çocukların sayısı ise 14'tür. Yine bu çocuklar da tekstil işçileri gibi ağır makinalarla çalışmakta, sağlıklarını ciddi derecede etkileyen ağır kimyasalları solumakta hatta bazen bağımlı olmaktadır. Çocuğu sanayide çalışmış olan annelerin hemen hepsi kısa bir süre sonra farklı bir işe geçiş yaptırdıklarını beyan etmiştir. Zira çocukların hem çok fazla yorulduğunu hem de tehlikenin yüksek oluşunun kendilerini endişelendirdiğini ifade etmişlerdir.

Örnekleme dahil olan 87 çalışmış ya da çalışan çocuktan 32'si %36,8 oranla hafta içi gündüz çalışmıştır. Yaz tatilinde çalışanların sayısı da 31'dir. Tablodan da anlaşılacağı gibi çalışan çocukların yarısından fazlası eğitimine devam ederken bir işte çalışmıştır. Eğitimine devam edenlerin oranı etmeyenler karşısında yaklaşık olarak %64'tür. Okul başarılarını büyük ölçüde etkileyecek bu durum yoksulluğun pek çok farklı boyutta çocukların yaşamlarını zorlaştırdığını açıkça göstermektedir.

Çalışmış çocukların 83'ü herhangi bir şiddete maruz kalmamışken 4 tanesinin duygusal ve fiziksel şiddet gördüğü tespit edilmiştir. Patronları ya da ustabaşılar tarafından zaman zaman fiziksel ve duygusal şiddet gören bu çocukların annelerinin durumu normal karşılamakta olduğu fark edilmiştir. "Ustasıdır arada olur böyle şeyler, yapmıştır bir hata" vb. ifadeler kullanan annelerin şiddeti algılama biçimleri oldukça farklıdır. Bu tespitle hayır cevabı veren diğer annelerin de şiddeti algılama biçimlerinden doğan bir yanılgıya sebep olabilecekleri anlaşılmıştır. Ayrıca çocukların uğradıkları şiddeti anneleriyle paylaşmama ihtimalleri de hesaba katılırsa söz konusu verinin yanılgı payı olmadan edinilme olasılığı azalmaktadır.

Tablo 4.50. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sokak Çocuğu Olma Riski

	N	%
Çocuğumun Eve Gelmediği Günler Var	7	1,7
Çocuğumun Eve Gelmediği Gün Yok	397	98,3
Toplam	404	100,0

Tablo 4.51. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Sokakta Kalma Süresi

	N	%
Birkaç Gün	2	28,6
Bir Gün	5	71,4
Toplam	7	100,0

Sultanbeyli’de yaşayan yoksul çocukların sokak çocuğu olma riski incelendiğinde 7 çocuğun bu risk altında olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu 7 çocuğun hepsinin çadır, baraka vb. barınaklarda yaşadığı, 4 tanesinin yetim, 2 tanesinin hem öksüz hem yetim olup akrabaları ile yaşadığı görülmüştür. Yoksulluk ve sokak çocukları ilişkisini açıklarken değindiğimiz gibi aile bütünlüğünün parçalanmasının çocukları evden uzaklaştıran bir etken olduğu edindiğimiz bulgulara da görülebilmektedir.

Araştırmamıza katılan annelerden 7 tanesi çocuklarının zaman zaman geceleri eve gelmediğini beyan etmiştir. Dışarıda kalma süreleri sorulduğunda 5 anne bir gün, 2 anne birkaç gün kaldıklarını beyan etmiştir. Görüşmeler sırasında çocukların 7’sinin de evde ihmal edildiği kanısına varılmıştır. Kaldıkları haneler kalabalıktır ve kardeş sayıları fazladır.

Tablo 4.52. Araştırmaya Katılan Annelerin Yanlış Bir Şey Yapan Çocuklarına Tutumu

	N	%
Dövüyorum	65	16,1
Bağırıyorum/Kızıyorum	199	49,3
Ceza Veriyorum	48	11,9
Konuşuyorum	92	22,8
Toplam	404	100,0

Tablo 4.53. Araştırmaya Dahil Olan Babaların Yanlış Bir Şey Yapan Çocuklarına Tutumu

	N	%
Dövüyor	28	8,4
Bağırıyor/Kızıyor	132	39,6
Ceza Veriyor	12	3,6
Konuşuyor	85	25,5
Hiçbir Şey Yapmıyor	76	22,8
Toplam	333	100,0

Annelere çocukları yanlış bir davranışta bulunduğunda ya da yaramazlık yaptığını nasıl tepki verdikleri sorulmuştur. Annelerin yarısı bağırıp kızdığını ifade etmiştir. Sayıları 199’tur. 92 tanesi %22,8 oranla konuştuğunu, %16,1’i dövdüğünü, %11,9’u ise ceza verdiğini beyan etmiştir. Annelerin bağırmaı çocuk eğitiminde sıklıkla kullandığı fark edilmiştir. Çocuklarını döven annelerin sayısı da

küçümsenmeyecek durumdadır. Yoksulluğun oluşturduğu stres ve gerginlikle çocuklarına gösterebilecekleri tahammül azalan bu annelerin hemen hepsi dövme onaylamadıklarını ama stres hali neticesinde istemsizce sergiledikleri bir davranış olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Ancak çocuğunu dövdüğü halde bunu söylemekten imtina edip saklayan annelerin varlığı da düşünülmelidir. Yanlış davranış karşısında konuşma yolunu seçen anne sayısı ise beklenenin üzerindedir.

Annelere eşlerinin çocukları yanlış bir şey yaptığında nasıl tepki verdikleri sorulmuştur. 132 kişi bağırıp kızdığını ifade etmiştir. Oranları %39,6'dır. Döven babaların oranı ise annelere göre daha düşüktür. Oranları %8,4'tür. Konuşarak çözmeye çalışan baba oranıysa anneden daha fazladır. Sayıları 85, oranları %25,5'tir. Hiçbir şey babaların oranı ise beklenenden yüksek çıkmıştır. Oranları %22,8'dir. Görüşmeler sırasında annelerin hiçbir şey yapmayan babalardan dövenlere göre daha fazla yakındığı saptanmıştır. "o ilgilenmez ki, hiç yardım eder mi, umurunda bile değil" vb. ifadeler kullanan anneler en fazla eşlerinin ilgisizliğinden yakınmışlardır. Ceza veren 12 babanın ise genellikle tablet, bilgisayar yasağı koyduğu saptanmıştır.

Tablo 4.54. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Korunma Altına Alınma Durumu

	N	%
Annesi Korunma Talebinde Bulunanlar	12	3,0
Annesi Korunma Talebinde Bulunmayanlar	392	97,0
Toplam	404	100,0

Annelere çocuklarını Sosyal Hizmetlere bağlı olan Çocuk Esirgeme Kurumuna bırakmak için daha önce bir talepte bulunup bulunmadıkları sorulmuştur. Annelerin 12 tanesi yani %3'ü daha önce başvuru yaptığını beyan etmiştir. Ancak araştırmamıza katılan annelerden çocuğu hala kurumda kalan yalnızca bir anne vardır. İki çocuğunu da hiçbir maddi geliri olmaması nedeniyle kuruma bırakmak zorunda kaldığını ifade eden katılımcının eşi vefat etmiştir. Çocuklarını yalnızca hafta sonları yanına alan anne kendi geçimini de yardımlarla sağladığını ifade etmiştir.

Görüşmeler sırasında edinilen kaniye göre kalan 11 annenin sosyal hizmetin temel çalışma prensibini çözmüş ve aslında kendisine maddi destek bağlanabilmesi için çocuğunu kuruma bırakma talebinde bulunmuş kişiler olduğu saptanmıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse; sosyal hizmet kurumundan destek talep edip olumlu

sonuç alamayan bu anneler, çocuğunu kuruma bırakmak için gelen annelere son etapta çocuğunu kendi yanına alması koşuluyla çocuk adına aylık maddi destek teklif edildiğini öğrenmiş ve bu sebeple söz konusu talepte bulunmuşlardır. Bu annelerin çocuğu ilgili yaş grubunda olanlarının hepsinin SHÇEK(Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) desteği almakta olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız durumlar incelendiğinde elimizdeki veriler her ne kadar 12 annenin çocuğunu kuruma bırakmak istediğini gösteriyor olsa da aslında yalnızca 1 annenin gerçek manada bu talepte bulunduğunu söyleyebiliriz. Kalan 11 annenin kurnazlık olarak adlandırabileceğimiz başvurusu daha çok maddi destek sağlamak adınadır.

Tablo 4.55. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Suça İtilme Durum

	N	%
Daha Önce Suç Davranışı Sergilemiş	12	3,0
Daha Önce Suç Davranışı Sergilememiş	392	97,0
Toplam	404	100,0

Katılımcı annelere çocuğunun daha önce suç sayılabilecek herhangi bir davranışa yönelip yönelmediği sorusu yöneltmiştir. 392 anne %97 oranla hayır yanıtını verirken 12 anne evet yanıtını vermiştir. Suça yönelmiş çocukların daha çok 15 yaş ve üzeri oldukları saptanmıştır. Evet yanıtını verenlerin çoğu suçun adam yaralama olduğunu ifade etmiştir. Ancak hırsızlık gibi yüz kızartıcı suçları söylemekten imtina edilebileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Yoksulluğun çocukların suça itilmesinde bir etmen olarak görülmesi Sultanbeyli ilçesi için çok geçerli görünmemektedir.

Tablo 4.56. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Açık Olduğu Riskler

	N	%
Kaçırılma	105	26,0
Uyuşturucu/İçki	161	39,9
Suç Çetelerine Girme	70	17,3
Haraç Verme	0	0
Fiziksel Şiddete Uğrama	98	24,3
Taciz/Tecavüze Uğrama	109	27,0
Trafik Kazası Geçirme	45	11,1
Bir Tehlike Görmüyorum	185	45,8

*Birden fazla yanıt verilmesi nedeniyle satır yüzdesi alınmıştır. n=404

Annelerin neredeyse yarısının yaşadığı semtte bir tehlike görmediği saptanmıştır. Sayıları 185'tir. Sultanbeyli gibi suç sicili çok da temiz olmayan bir ilçenin sakinleri olarak bir tehlike görmeyişlerini tehlike algılarının seçeneklerimizde bulunanlardan farklı olduğu tespit edilmiştir. Pek çok annenin uyuşturucu çetelerini ya da çocuğunun uyuşturucu kullanıyor oluşunu ciddi bir tehlike olarak değerlendirmedeği görülmüştür. Aynı şekilde fiziksel şiddete maruz kalınmasını da sıradan mahalle kavgaları olarak değerlendiren anne sayısı oldukça fazladır. Pek çok annenin çocuğunun daha önce ciddi fiziksel şiddetler sonucu yaralandığı ya da adam yaraladığı ancak onların bunu ne bir tehlike ne de bir suç olarak görmediği tespit edilmiştir.

Sultanbeyli'de özellikle son 5 yılda çok fazla rastlanan uyuşturucu çeteleri ve kullanımı annelerden 161'ini yani %39,9'unu endişelendirmektedir. Bu annelerden pek çoğunun çocuğunun daha önce uyuşturucu madde kullandığı saptanmıştır. Özellikle okul ortamlarında uyuşturucuya yönelimin oldukça fazla olmasından yakınan annelerden birinin sırf bu sebepten çocuğunu okuldan almayı dahi düşündüğü tespit edilmiştir.

Diğer bir seçenek olan Taciz/Tecavüze uğrama toplamda 109 anneyi endişelendirmektedir. Oranları %27'dir. Yalnızca kız çocuk annelerinin değil, aynı zamanda erkek çocuk annelerini de endişelendirdiği saptanan tehlikenin özellikle son yıllarda ve medyanın etkisi ile yaygınlaştığı saptanmıştır. Kaçırılma tehlikesinden endişe edenler %26 iken, fiziksel şiddetten korkanlar %24,3 oranındadır.

Tablo 4.57. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri

	N	%
Yiyecek	175	43,3
Eğitim Masrafları	183	45,3
Bilgisayar	164	40,6
Cep Telefonu	100	24,8
Giyecek	296	73,3
Gezmek	123	30,4
Tatile Gitmek	33	8,2
Oyuncak	4	1,0
Oda	8	2,0

*Birden fazla yanıt verilmesi nedeniyle satır yüzdesi alınmıştır. n=404

Tablo 4.58. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri İçin Verdikleri Tepki

	N	%
Üzülüyor	248	61,4
Ağlıyor	110	27,2
Kendini Dışlanmış Hissediyor	20	5,0
Kıyaslama Yapıyor	81	20,0
Küsüyor	33	8,2
Utaniyor	25	6,2
Beni/Babasını Suçluyor	53	13,1
Sinirleniyor	81	20
Anlayışlı Davranıyor	170	42,1

*Birden fazla yanıt verilmesi nedeniyle satır yüzdesi alınmıştır. n=404

Giyecek, yüzde 73,3 ile karşılanamayan gereksinimler içinde ilk sırada gelmektedir. Özellikle arkadaş çevresi içerisinde çocukların kendilerini daha özgüvenli ve iyi hissedebilmelerini sağlayan bir unsur olarak kıyafetin bir eksiklik olmasının dışlanmadan alaya alınmaya kadar pek çok sonucu olabilmektedir. Kapitalizmin dayattığı tüketim kültürü neticesinde pek çok çocuğun kimliğini kıyafet üzerinden dışa vurma kaygısı taşıması bu eksikliğin ruhsal açıdan olumsuz etkileri olmasına sebep olmaktadır.

Giyeceğin ardından en yüksek oran %45,3 ile eğitim masraflarına aittir. Yoksul ailelerin çocuklarının okul kıyafeti ve malzemelerini dahi karşılayamazken okul idareleri tarafından zorunlu olmadığı halde dayatılan katılım bedeli ve aylık katkı paylarını ödemek zorunda kalışları yalnızca aileleri değil aynı zamanda okul ortamı içerisinde çocukları da zor durumda bırakmaktadır. Pek çok aile eğitim desteği aldığı halde birçok eğitim masrafına yetişemediğini beyan etmiştir.

Üçüncü sıra %43,3 oran ile yiyeceğe aittir. Toplamda 175 anne çocuğuna istedikleri yiyecekleri alamadıklarından yakınmışlardır. Daha çok ucuz tüketim malzemelerini temin ederek çocuklarını doyurabildiklerini beyan eden bu anneler çocukların gelişimi için son derece önemli olan pek çok gıda türünü evlerine alamadıklarını ifade etmişlerdir. Gerek okulda arkadaşları arasında gerekse televizyonda reklamlar yolu ile gördükleri, pek çok çocuğu etkisi altına alabilecek abur cubur ve diğer yiyecek türlerini alamadığını söyleyen annelerin bir çoğu göz yaşlarına mani olamamıştır.

Bilgisayar eksikliği hissedenlerin oranı %40, cep telefonu eksikliği hissedenlerin oranı ise 24,8'dir. Özellikle teknolojik gelişmelerin son yıllarda oyun

alanını işgal etmiş bulunması çocukların bilgisayar ve cep telefonuna olan ilgisini oldukça arttırmış durumdadır. Sokakta oynayacak kadar küçük yaşta çocukların dahi cep telefonuna sahip olduğu çağımızda, bilgisayar ve cep telefonuna sahip olmak artık çocuklar için ayrıcalık olmaktan çıkmış, eksikliği yadırganır olmuştur. Böyle bir tablo karşısında yoksul çocukların yine kıyas yoluyla kendileri eksik ve dışlanmış hissetmesi kaçınılmazdır

Annelerin %30,4'ü çocuklarının gezmenin eksikliğini hissettiğini ifade etmiştir. Çocuklarının aileleriyle birlikte farklı yerlere gitmek, gezmek gibi isteklerini babalarının sürekli olarak çalışması, çalışmayanların iş araması ya da hasta olması nedeniyle karşılayamadıklarını belirtmişlerdir. Tatile gitme eksikliği hissedenlerin oranı ise 8,2'dir. Araştırma esnasında yoksul çocukların pek çoğunun gezmek, tatile gitmek gibi aktivitelerden ihtiyacını hissetmeyecek kadar uzak oldukları saptanmıştır. Görüşmeler sırasında annelerinin yanında bulunan bazı çocukların tatil kelimesini okulların tatil olması ya da hafta sonuyla karıştırdıkları görülmüştür.

Yoksul çocukların ihtiyaç duydukları şeylere ulaşamaması karşısında ilk tepkileri üzülme olarak görülmektedir. Ağlamak, kıyaslama yapmak, ailelerini suçlamak da oranı yüksek olan seçenekler arasındadır. Anlayışlı davrandıklarını belirten annelerin de çoğunluğu “üzülüyor ama anlatınca anlıyor” şeklinde cevap vermiştir. Küsmeye, utanmaya, dışlanmış hissetme gibi duygular da çocukların bu durum karşısında hissettikleri arasındadır. Tüketim çağında tüketmeden var olmaya çalışan bu çocuklar, hiçbir sorumlulukları olmadığı halde yoksulluğun bedelini en ağır şekilde ödemektedirler. Sosyal çevreleri içinde eksikliğini hissettikleri bu şeylerin pek çoğunun aslında birinci derece ihtiyaç sayılmayacak şeyler olması çocukların daha çok görece yoksulluk içinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.59. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Arkadaşlarınca Dışlanma Durumu

	N	%
Sınıfında Dışlanıyor	86	21,2
Sınıfında Dışlanmıyor	318	78,8

Örnekleme dahil olan çocukların %21,2'sinin sınıflarında dışlanmakta oldukları saptanmıştır. Çocuğunun dışlandığı cevabını veren annelerin çoğunun özellikle okul kıyafeti eksikliği, eskiliği, kırtasiye malzemelerini tam

karşılayamayışları ve okulda yeterince beslenememeleri nedeniyle diğerk arkadaşları arasında ayrı kaldıklarını ifade etmiştir. Bir çocuğun yetişkinlik hayatı boyunca izlerini taşıyacağı bu durum ne yazık ki bazı eğitimciler tarafından da desteklenmekte, yoksul çocuklar masraflarını karşılayamadıkları etkinliklerde ayrı tutulmakta, ücretini vermedikleri gerekçesiyle ödev formları dahi dağıtılmamaktadır. Soruyu hazırlarken edinmeyi hiç planlamadığımız bu veri araştırmanın belki en şaşırtıcı yanını teşkil etmektedir.

Çocuğunun arkadaşlarınca dışlanmadığını ifade eden anneler çoğunluktadır. Oranları %78,8'dir. Görüşmeler sırasında edinilen kanıya göre Sultanbeyli'nin genel itibarıyla yoksul bir ilçe oluşu, örneklelimize dahil olan çocukların zaten kendileriyle benzer durumlarda çocuklarla aynı sınıfta oluşları dışlanmanın önüne geçmektedir. Araştırma sırasında pek çok annenin yaşam şartlarının daha kolay ve ucuz oluşu nedeniyle Sultanbeyli'de yaşıyor olduğu, daha önce buldukları ilçelerde çocuklarının yoksulluğu daha fazla hissettiği ve daha fazla kıyas yaparak üzüldüğü tespit edilmiştir. Buradan varacağımız kanı şudur ki; çocukların büyük kısmının dışlanmıyor oluşu daha az yoksul olmalarından ziyade sosyal çevrelerinin büyük kısmının yoksul olmasının bir sonucudur.

Tablo 4.60. Araştırmaya Dahil Olan Çocukların Mutluluk Değerlendirmesi

	N	%
Mutlu	138	34,2
Mutsuz	266	65,8
Toplam	404	100,0

Araştırmamıza katılan annelere son olarak “Sizce çocuğunuz mutlu bir çocukluk geçiriyor mu?” sorusunu yönelttik. Annelerin %65,8 gibi yüksek bir kısmı soruya hayır yanıtını vermiştir. Bu anneler çocuklarının yoksulluktan hem fizyolojik hem de psikolojik olarak olumsuz etkilendiğini, çocukluklarını yaşayamadıklarını ifade etmişlerdir. Soru karşısında pek çok anne ağlamış, çocuğuna sağlamakla mükellef olduğu mutlu bir çocukluğu sunamayışını çaresiz oluşuna bağlamıştır.

Çocuğunun mutlu olduğunu ifade eden annelerin oranı ise %34,2'dir. Bu annelerin küçümsenmeyecek kadar büyük bir kısmının çocuklarını gözlemlemek, davranış ve tutumlarını doğru şekilde okuyabilmek konularında bilinçsiz olduğu kanısına varılmıştır. Psikoloji konusunda nispeten bilinçli sayılacak pek çok annenin

aksi yönde cevap vereceği bir çocuk için kendi annesi mutlu olduğunu, ruhsal açıdan asla etkilenmediğini ifade edebilmektedir. Görüşmeler sırasında derinlemesine sorgulamalar yapıldığında bu annelerin depresyon belirtisi sayılabilecek pek çok davranışı dahi normal karşıladığı görülmüştür. Söz konusu durum hesaba katıldığında çocuğunun mutlu olduğunu düşünenlerin yüzdesinin olması gerekenden daha yüksek görüldüğü anlaşılmaktadır.

ÇAPRAZ TABLO ANALİZLERİ

Tablo 4.61. Annenin Medeni Durumu Değişkeni ile Çocukların Aşı Durumu Arasındaki İlişki

Medeni Durum		Aşı Durumları		Toplam
		Eksiksiz	Eksik	
Resmi Nikahlı Evli	N	245	4	249
	%	96,8%	3,2%	100,0%
Resmi Nikahsız Evli	N	24	0	24
	%	100,0%	0,0%	100,0%
Boşanmış	N	20	20	40
	%	50,0%	50,0%	100,0%
Eşinden Ayrılmış (Terk, Boşanma Aşaması)	N	20	8	28
	%	71,5%	28,5%	100,0%
Eşi Vefat Etmiş	N	16	14	30
	%	53,3%	46,7%	100,0%
Evli Fakat Eşi Cezaevinde	N	33	0	33
	%	100,0%	0,0%	100,0%
Toplam	N	358	46	404
	%	88,6%	11,4%	100,0%

$\chi^2:112,057$ $sd:5$ $p=,000$

Tablo 4.62. Annenin Medeni Durumu Değişkeni ile Çocukların Sağlık Hizmeti Alma Durumu Arasındaki İlişki

		Çocuk Hastalandığında Hastaneye Götürülme Durumu			Toplam
		Her Zaman	Bazen	Hiç	
Resmi Nikahlı Evli	N	220	33	0	253
	%	87,0%	13,0%	0,0%	100,0%
Resmi Nikahsız Evli	N	24	20	0	44
	%	54,5%	45,5%	0,0%	100,0%
Boşanmış	N	12	4	4	20
	%	60,0%	20,0%	20,0%	100,0%
Eşinden Ayrılmış (Terk, Boşanma Aşaması)	N	20	4	0	24
	%	83,3%	16,7%	0,0%	100,0%
Eşi Vefat Etmiş	N	16	14	0	30
	%	53,3%	46,7%	0,0%	100,0%
Evli Fakat Eşi Cezaevinde	N	16	17	0	33
	%	48,5%	51,5%	0,0%	100,0%
Toplam	N	308	92	4	404
	%	76,2%	22,8%	1,0%	100,0%

$\chi^2:129,987$ $sd:10$ $p=,000$

Tablo 4.63. Annenin Medeni Durumu Değişkeni ile Çocukların Ruhsal Durumu Arasındaki İlişki

		Ruhsal Sorun Yaşayanlar		Toplam
		Evet	Hayır	
Resmi Nikahlı Evli	N	104	149	253
	%	41,1%	58,9%	100,0%
Resmi Nikahsız Evli	N	20	24	44
	%	45,5%	54,5%	100,0%
Boşanmış	N	12	8	20
	%	60,0%	40,0%	100,0%
Eşinden Ayrılmış (Terk, Boşanma Aşaması)	N	16	8	24
	%	66,7%	33,3%	100,0%
Eşi Vefat Etmiş	N	8	22	30
	%	26,7%	73,3%	100,0%
Evli Fakat Eşi Cezaevinde	N	8	25	33
	%	24,2%	75,8%	100,0%
Toplam	N	168	236	404
	%	41,6%	58,4%	100,0%
$\chi^2:16,137$ sd:5 p=,006				

Tablo 4.64. Annenin Medeni Durumu Değişkeni ile Çocuklarına Olan Tutumu Arasındaki İlişki

		Annenin Yanlış Bir Şey Yapan Çocuğuna Tutumu				Toplam
		Dövüyorum	Bağırıyoru m/Kızıyoru m	Ceza Veriyorum	Konuşuyoru m	
Resmi Nikahlı Evli	N	36	125	24	68	253
	%	14,2%	49,4%	9,5%	26,9%	100,0%
Resmi Nikahsız Evli	N	4	32	0	8	44
	%	9,1%	72,7%	0,0%	18,2%	100,0%
Boşanmış	N	8	12	0	0	20
	%	40,0%	60,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Eşinden Ayrılmış (Terk, Boşanma Aşaması)	N	0	8	4	12	24
	%	0,0%	33,3%	16,7%	50,0%	100,0%
Eşi Vefat Etmiş	N	5	17	4	4	30
	%	16,7%	56,7%	13,3%	13,3%	100,0%
Evli Fakat Eşi Cezaevinde	N	12	5	16	0	33
	%	36,4%	15,2%	48,5%	0,0%	100,0%
Toplam	N	65	199	48	92	404
	%	16,1%	49,3%	11,9%	22,8%	100,0%
$\chi^2:105,933$ sd:15 p=,000						

Genel olarak aile bütünlüğü ile çocukların sağlık hizmeti alma hakkı arasında bir ilişki olup olmadığını ölçmek amacıyla yapılan çapraz tablo analizinin ki kare (ki kare değer: 112,057, serbestlik derecesi:5, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Çocuğunun aşuları eksik olan 46 anneden toplamda 42'si aile bütünlüğü olmayan (eşi vefat etmiş, boşanmış, terk

edilmiş) kişilerdir. Yalnızca 4 tanesi resmi nikahlı olan annelerin çocuklarıdır. Bu durum göstermektedir ki çocukların sağlık hizmetini tam alamayanları tek ebeveynli olup yoksulluğu daha derin hissedenlerdir.

Aile bütünlüğü ile çocukların sağlık hizmeti alma hakkı arasında bir ilişki olup olmadığını ölçmek amacıyla yapılan çapraz tablo analizinin ki kare (ki kare değer: 129,987, serbestlik derecesi:10, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Hastalandığında hastaneye götürülmeyen 4 çocuğun tamamı boşanmış olan annelerdir. Hastalandığından bazen hastaneye götürülen 92 çocuğun 32 tanesi aile bütünlüğü olmayan hanelerde yaşamaktadır. Resmi nikahlı evli olanların %87'si, resmi nikahsız evli olanların ise %54'ü her zaman cevabını vermiştir. Bu verilerden de anlayabileceğimiz gibi aile bütünlüğü olan hanelerde çocukların sağlık haklarına daha fazla dikkat edilmektedir. Gerek aşı yapılma durumu gerekse hastaneye götürülme durumu bu bulguyu desteklemektedir.

Yoksul çocukların yaşadıkları maddi yetersizlikler dolayısıyla ruhsal durumlarının olumsuz yönde etkilenebileceği düşüncesinden hareketle sorduğumuz bu soru ile aile bütünlüğü arasında bir ilişki olup olmadığını ölçmek amacıyla yapılan çapraz tablo analizinin ki kare (ki kare değer: 16,137, serbestlik derecesi:10, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülebilir. Çocuğunun yoksulluk nedeniyle ruhsal sorun yaşadığını söyleyen annelerin %60'ı, %66,7'si eşinden ayrıdır. Resmi nikahlı evli olanların %41'i, resmi nikahsız evli olanların %45'i evet yanıtı vermiştir.

Eşlerinden ayrı olan annelerin çocuklarına olan tutumlarının anlamlı şekilde değiştiği açıktır. Yukarıdaki çapraz tablo analizinin ki kare (ki kare değer: 105,933, serbestlik derecesi:15, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülebilir. Boşanmış olanların %100'ü çocuk eğitiminde bağırma/kızma ve ceza vermeyi tercih etmektedir. Henüz boşanmamış ama eşinden ayrı olanların %50'si çocuk eğitiminde bağırma/kızma ve ceza verme davranışı sergilemektedir. Eşi vefat edenlerin toplamda %87'si çocuğunu dövdüğünü, ona bağırıldığını ve ceza verdiğini ifade etmiştir. Eşi ceza evinde olanların ise %100'ü çocuğunu dövdüğünü, ona bağırıldığını ve ceza verdiğini belirtmiştir. Aile bütünlüğü olmayan tüm grupların toplamında çocuk eğitiminde konuşmayı seçenlerin oranıysa yalnızca %3'tür.

Tablo 4.65. Çocukların Ayrı Odası Olma Durumu ile Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki

			Çocukların Ayrı Odaya Sahip Olma Durumu		Toplam
			Odası olanlar	Odası olmayanlar	
Okul Başarısı	Çok Kötü	N	0	20	20
		%	0,0%	100,0%	100,0%
	Kötü	N	12	64	76
		%	15,8%	84,2%	100,0%
	Orta	N	21	129	150
		%	14,0%	86,0%	100,0%
	İyi	N	36	74	110
		%	32,7%	67,3%	100,0%
	Çok İyi	N	40	8	48
		%	83,3%	16,7%	100,0%
Toplam		N	109	295	404
		%	27,0%	73,0%	100,0%
$\chi^2:104,267$ sd:4 p=,000					

Tablo 4.66. Çocukların Ayrı Odası Olma Durumu ile Mutlu Olma Durumları Arasındaki İlişki

			Annelerin Çocukların Mutluluk Durumları Hakkındaki Fikri		Toplam
			Mutlu Olduğunu Düşünenler	Mutlu Olmadığını Düşünenler	
Ayrı Odası Olma Durumu	Evet	N	64	45	109
		%	58,7%	41,3%	100,0%
	Hayır	N	74	221	295
		%	25,1%	74,9%	100,0%
Toplam		N	138	266	404
		%	34,2%	65,8%	100,0%
$\chi^2:40,026$ sd:1 p=,000					

Genellikle daha küçük ve oda sayısı daha az konutlarda yaşamak durumunda kalan yoksul çocukların birçoğunun araştırmamızda da çıkan sonuçların desteklediği gibi kendilerine ait ayrı bir odası bulunmamaktadır. Bu verinin okul başarısına etkisini ölçmek için yaptığımız analizdeki ki kare (ki kare değer: 104,267, serbestlik derecesi:4, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu açıktır. Okul başarısı çok kötü olan 20 çocuğun hiçbirinin kendisine ait odası yoktur. Okul başarısı kötü olanların ise yaklaşık olarak %85'inin ayrı odası yoktur. Okul başarısı çok iyi olanların ise yaklaşık olarak %84'ünün kendisine ait odası vardır. Bu verilere göre diyebiliriz ki ayrı bir odaya sahip olma ihtimali çok düşük olan yoksul çocukların pek çoğunun okulda başarı gösterme ihtimalleri de düşmektedir.

Çocukların hem psikolojik durumlarını hem de okul başarılarını etkileyebileceği kabulüyle ayrı bir odaya sahip olma durumlarının mutluluklarıyla ilişkisi incelenmiştir. Ki kare (ki kare değer: 40,026, serbestlik derecesi:1, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Ayrı odaya

sahip olan çocukların yaklaşık olarak %59'unun annesi mutlu bir çocukluk geçirdiğini ifade ederken ayrı odası olmayan çocukların yaklaşık olarak %75'inin annesi mutlu bir çocukluk geçirmediğini belirtmiştir.

Tablo 4.67. Hane Halkının Konut Sahibi Olma Durumu ile Çocukların Ruhsal Açından Yoksulluktan Etkilenme Durumu Arasındaki İlişki

			Yoksulluk Sebebiyle Ruhsal Sorun Yaşama Durumu		Toplam
			Ruhsal Sorun Yaşayanlar	Ruhsal Sorun Yaşamayanlar	
Hane Halkının Mülkiyet Durumu	Kendi Evi	N	48	82	130
		%	36,9%	63,1%	100,0%
	Kira	N	92	126	218
		%	42,2%	57,8%	100,0%
	Kirasız Aile Evi	N	20	24	44
		%	45,5%	54,5%	100,0%
	Diğer	N	8	4	12
		%	66,7%	33,3%	100,0%
Toplam		N	168	236	404
		%	41,6%	58,4%	100,0%

$\chi^2:4,576$ sd:3 p=,206

Tablo 4.68. Hane Halkının Konut Sahibi Olma Durumu İle Çocukların Sağlık Hizmeti Alma Durumu Arasındaki İlişki

			Çocuk Hastalandığında Hastaneye Götürülme Durumu			Toplam
			Her Zaman	Bazen	Hiç	
Hane Halkının Mülkiyet Durumu	Kendi Evi	N	108	22	0	130
		%	83,1%	16,9%	0,0%	100,0%
	Kira	N	160	54	4	218
		%	73,4%	24,8%	1,8%	100,0%
	Kirasız Aile Evi	N	28	16	0	44
		%	63,6%	36,4%	0,0%	100,0%
	Diğer	N	12	0	0	12
		%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N	308	92	4	404
		%	76,2%	22,8%	1,0%	100,0%

$\chi^2:14,884$ sd:6 p=,021

Kendine ait bir konutu olmayıp kira gibi yüksek bir maliyeti de üstlenmek durumunda kalanların yoksulluğu daha derin hissedeceği kabulüyle mülkiyet durumu ile çocukların ruhsal sağlığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Ki kare (ki kare değer: 4,576, serbestlik derecesi:3, $p>05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur. Kira gideri olan hanelerin %57'sinde yaşayan çocuklar ruhsal bir sorun yaşamazken kendi evinde kalanların %63'ünün çocuğu ruhsal bir sorun yaşamamaktadır.

Kendine ait bir konutu olmayıp kira gibi yüksek bir maliyeti de üstlenmek durumunda kalanların yoksulluğu daha derin hissedeceği kabulüyle mülkiyet durumu ile çocukların sağlık hizmeti alma hakkının ilişkisi incelenmiştir. Ki kare (ki kare değer: 14,884, serbestlik derecesi:6, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Kendi ait evi olanların %84'e yakını çocuğunu her hastalandığında hastaneye götürürken çocuğunu hastaneye hiç götürmediğini beyan edenlerin %100'ü kirada yaşamaktadır.

Tablo 4.69. Hane Halkı Sayısı ile Çocukların Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki

			Hane Halkı Sayısı				Toplam
			2-4	5-7	8-10	11 Ve Üzeri	
Okul Başarısı	Çok Kötü	N	4	4	12	0	20
		%	20,0%	20,0%	60,0%	0,0%	100,0%
	Kötü	N	16	48	0	12	76
		%	21,1%	63,2%	0,0%	15,8%	100,0%
	Orta	N	40	92	18	0	150
		%	26,7%	61,3%	12,0%	0,0%	100,0%
	İyi	N	49	61	0	0	110
		%	44,5%	55,5%	0,0%	0,0%	100,0%
	Çok İyi	N	20	24	4	0	48
		%	41,7%	50,0%	8,3%	0,0%	100,0%
Toplam		N	129	229	34	12	404
		%	31,9%	56,7%	8,4%	3,0%	100,0%
$\chi^2:151,176$ sd:12 p=,000							

Tablo 4.70. Annenin Tutumu ile Çocukların Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki

Okul Başarısı		Annelerin Yanlış Bir Şey Yapan Çocuklarına Tutumu				Toplam	
		Dövüyorum	Bağırıyorum/ Kızıyorum	Ceza Veriyorum	Konuşuyorum		
Çok Kötü	N	0	16	0	4	20	
	%	0,0%	80,0%	0,0%	20,0%	100,0%	
Kötü	N	24	32	4	16	76	
	%	31,6%	42,1%	5,3%	21,1%	100,0%	
Orta	N	33	81	24	12	150	
	%	22,0%	54,0%	16,0%	8,0%	100,0%	
İyi	N	8	58	8	36	110	
	%	7,3%	52,7%	7,3%	32,7%	100,0%	
Çok İyi	N	0	12	12	24	48	
	%	0,0%	25,0%	25,0%	50,0%	100,0%	
Toplam		N	65	199	48	92	404
		%	16,1%	49,3%	11,9%	22,8%	100,0%
$\chi^2:93,353$ sd:5 p=,000							

Tablo 4.71. Çalışma Durumu ile Çocukların Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki

			Daha Önce Çalışmış/Çalışıyor Olma Durumu		Toplam	
			Evet	Hayır		
Okul Başarısı	Çok Kötü	N	12	8	20	
		%	60,0%	40,0%	100,0%	
	Kötü	N	20	56	76	
		%	26,3%	73,7%	100,0%	
	Orta	N	26	124	150	
		%	17,3%	82,7%	100,0%	
	İyi	N	13	97	110	
		%	11,8%	88,2%	100,0%	
	Çok İyi	N	16	32	48	
		%	33,3%	66,7%	100,0%	
	Toplam		N	87	317	404
			%	21,5%	78,5%	100,0%
$\chi^2:30,208$ sd:4 p=,000						

Tablo 4.72. Çocukların Mutluluk Durumları ile Okul Başarı Durumu Arasındaki İlişki

Okul Başarısı		Annelerin Çocukların Mutluluk Durumları Hakkındaki Fikri		Toplam	
		Mutlu Olduğunu Düşünenler	Mutlu Olmadığını Düşünenler		
Çok Kötü	N	4	16	20	
	%	20,0%	80,0%	100,0%	
Kötü	N	20	56	76	
	%	26,3%	73,7%	100,0%	
Orta	N	41	109	150	
	%	27,3%	72,7%	100,0%	
İyi	N	37	73	110	
	%	33,6%	66,4%	100,0%	
Çok İyi	N	36	12	48	
	%	75,0%	25,0%	100,0%	
Toplam		N	138	266	404
		%	34,2%	65,8%	100,0%
$\chi^2:42,581$ sd:4 p=,000					

Yoksul çocukların gerek kardeş sayısı fazlalığı gerekse akraba ya da yakınlarla birlikte yaşama ihtimalinin yüksekliği sebebiyle daha kalabalık hanelerde yaşadıkları kabulünden yola çıkarak bu durumun okul başarılarına olan etkisi ölçmek için gerçekleştirdiğimiz çapraz analizdeki ki kare (ki kare değer: 151,176, serbestlik derecesi:12, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülebilir. Ders durumu çok kötü olanların %60'ı 8-10 kişilik hanelerde yaşamaktadır. Okul başarısı kötü olanların %15'i 11 ve üzerinde kişi olan hanelerde yaşarken, okul başarısı iyi olanların %44'ü 2-4 kişilik, % 55'i 5-7 kişilik, çok iyi olanların %41'i 2-4 kişilik, %50'si 5-7 kişilik hanelerde yaşamaktadır. Bu tablodan da anlaşılacağı gibi hanedeki kişi sayısı arttıkça okul başarı durumu kötüye

gitmektedir. Yoksul çocukların pek çoğu kalabalık hanelerde kendilerine ait odaları olmadan yaşamaktadır.

Yoksulluk stresi altında kalan annelerin çocuklarına olan tutumlarının çocukların okul başarısına etkisi olup olmadığını ölçmek amacıyla gerçekleştirdiğimiz analizdeki ki kare (ki kare değer: 93,353, serbestlik derecesi:5, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülebilir. Çocuğunun okul başarısının çok iyi olduğunu beyan edenlerin %50'si sorunları konuşarak çözmeye çalışmakta olduğunu ifade etmiştir. Okul başarısı çok kötü olanların %80'iye yanlış bir davranış karşısında bağırıp kızıldığını beyan etmiştir. Okul başarısı kötü olan çocukların %31'inin annesi çocuğunu dövdüğünü, %42'si bağırıp kızıldığını, %5'i ise ceza verdiğini ifade etmiştir. Söz konusu veri göstermektedir ki annenin çocuğuna olan tutumu okul başarısıyla yakından ilgilidir. Daha pedagojik yöntemleri tercih edenlerin okul başarı durumu diğerlerinden daha yüksek görünmektedir.

Çocuk işçiliği ile yoksulluk ilişkisinin Sultanbeyli ilçesi için sınırlı düzeyde geçerli olduğunu ilgili sorularda analiz etmiştik. Ancak sınırlı da olsa çalışan ya da çalışmış çocukların okul başarı durumlarının çalışmalarıyla ilişkili olup olmadığını görebilmemiz ki kare testiyle mümkündür. Ki kare (ki kare değer: 30,208, serbestlik derecesi:4, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Çocuklardan okul başarısı çok kötü olanların %60'ı daha önce çalışmıştır ya da çalışıyordu. Okul başarısı çok iyi olanların %66'sı, iyi olanların ise %88'i daha önce hiç çalışmamış olanlardır. Okul saatleri dışındaki zamanlarda çalışan çocukların okul başarıları düşmektedir.

Yoksul çocukların mutlu bir çocukluk geçirme ihtimallerini değerlendirmek amacıyla sorduğumu bu sorunun okul başarıları ile olan ilişkisini ölçmek için yaptığımız analizdeki ki kare (ki kare değer: 42,581, serbestlik derecesi:4, $p<05$) değerine göre bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülebilir. Okul başarısı çok kötü olanların %80'i mutlu bir çocukluk geçirmemektedir. Çok iyi durumda olanların ise %75'i mutlu bir çocukluk geçirmektedir.

SONUÇ

Yoksulluk genel manada bireylerin ihtiyaç olarak atfettiği kaynaklara yeterince ulaşamaması halidir. Bu ihtiyaç kimi zaman, özellikle belli bölgelerde birincil derecede hayati gereksinimler şeklinde algılanabilir. Temiz suya ulaşım, ısınma, elektrik, sağlıklı yiyecekler tüketebilme, giysi gibi en temel gereksinimlere ulaşımında sorunlar yaşamak, ulusal veya bölgesel ulaşım ağının dışında kalmak gibi çağımızın problemleri olmaması gereken sorunlar bu tanımlama için geçerliliğini sürdürmektedir. Ancak günümüzde daha çok sosyal ve kültürel ihtiyaçlar üzerinden yoksulluk değerlendirmesi yapılmaktadır. Kanaatimizce de bu daha insani bir tercihtir. Yoksulluk, kimi zaman aile ve arkadaş çevresinden izole olmak, kimi zamansa umutsuz, güçsüz hissetmek ve günlük yaşantıyı etkileyen önemli kararlar üzerinde kontrol sahibi olamamak şeklinde belirir. Toplumdaki hizmet ve kaynaklara ulaşım konusunda sıkıntı yaşayan ve bu konuda bilgi sahibi olamayan bu insanlar beslenme, eğitim, barınma ve yaşam boyu öğrenim gibi en temel ihtiyaçların karşılanması konusunda da sorunlar yaşamaktadırlar.

Güvenli olmayan, yüksek suç oranlarının olduğu, kötü çevresel koşullarda, izole edilmiş şekilde yaşamının doğurduğu sosyal dışlanmayı en derin şekilde hissediyor oluşları toplumsal bütünleşmenin de önünde önemli bir engeldir. Söz konusu ayrıştırılma hali günümüzde yoksulluğun ele alınış biçimini daha yerinde ifade etmektedir. Bugün daha çok temel ihtiyaçlarını mutlak ölçüde karşılayabilen fakat kaynaklarının yetersizliği sebebiyle toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve sosyal açıdan da topluma katılımı sınırlı düzeyde olanlar yoksul kabul edilmektedir.

Çalışmamızda daha önce de değindiğimiz gibi yoksulluk pek çok boyutu olan ve her hane halkı bireyini ayrı ayrı hem fizyolojik hem de psikolojik açıdan etkileyen bir olgudur. Çocuk yoksulluğu da bu bağlamda yoksulluk olgusunun bir parçasıdır ve bu sebeple genel yoksulluk kavramından ayrı düşünülmemelidir. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisi yalnızca beslenme, giysi ya da barınma sorunlarından kaynaklananların çok ötesindedir. Yoksulluk ya da varsıllık üzerinde hiçbir sorumluluğu olmayan çocukların psikolojik olarak yoksulluğu en derinden ve kalıcı izler oluşturacak biçimlerde hissediyor oluşları yalnızca kendi geleceklerini

karartmakla kalmayıp bir parçası oldukları toplumun geleceğini de zedelemektedir. Bu durumun yoksulluğun yeniden inşasına ve kronikleşmesine ne şekilde hizmet ettiği sorusu, yoksulluğun devreden yapısını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu sebeptendir ki çocuk yoksulluğu, yoksulluğa çözüm arayışı içinde olan bilim ve siyaset dünyasının, üzerinde önemle durması gereken kritik bir noktadır diyebiliriz.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki olumsuz psikolojik etkilerini annelerinin gözünden araştırmayı hedefleyen çalışmamızın alan araştırması sonuçlarının analizi, çalışmamızda daha önce değindiğimiz yoksulluğun çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini somut olarak görebilmek adına yararlı olacaktır. Aşağıda alan araştırmamızın sonuçlarına dair yorumlara yer verilecektir.

Genel manada yoksulluğun çocuklara etkisini annelerinin gözünden araştırmayı hedefleyen çalışmamız Sultanbeyli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nda aktif dosyası bulunan yoksulları kapsamaktadır. Vakıfta yapılan görüşmeler neticesinde örneklem belirlenirken Şartlı Nakit Transferi Desteği alan annelerden 6-18 yaş aralığında çocuğu olanların seçilmesine dikkat edilmiştir. Tercihimizin nedeni söz konusu desteğin muhtaçlık sınırı altında olmak gibi kendine has şartlarının bulunuyor oluşudur. Okul çağı çocuklarını tercih edilmesi ise sosyal çevresi olan çocukların yoksulluğu yaşayış biçimlerini tespit edebilme amacımızdan kaynaklanmaktadır. Bu kapsamlarda yapılan görüşmeler vakıfta ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara görüşmenin herhangi bir yardım için yapılmadığı, bilimsel bir çalışma olduğu bilgisi verilmiştir. Fakat buna rağmen katılımcıların birçoğu yardım alabilme umuduyla yoksulluğunu daha iyi ifade edebilmek için çaba sarf etmiş, adeta yoksulluklarını kanıtlama gayreti göstermişlerdir. Her tür yardıma, her koşulda açık olduklarını gösteren bu durum çalışmamızı kimi zaman zorluğa sokmuş olmasına rağmen doğal bir refleks olarak algılanmıştır.

Görüşülen 404 annenin büyük bir kısmı maddi sıkıntılar ya da işsizlik nedeniyle Sultanbeyli'ye göç etmiş 31-45 yaş aralığında kadınlardır. Okul çağı çocuklarını tercih etmemizin doğal bir sonucu olan bu yaş aralığı, daha genç ve nispeten bilinçli annelere ulaşmamızı kolaylaştırmıştır. Ancak bu durumda dahi okuma yazma bilmeyen anne sayısı azımsanmayacak durumdadır. Yoksul çocukların ebeveynlerinin eğitim durumunun çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Annelerin okur-yazar ve ilkokul mezunu olanlarının sayısı okuma yazma bilmeyenlerin üç katı

kadar olsa da yaşları dolayısıyla zorunlu eğitim dönemine dahil olanların oranı hesaba katılınca okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı beklenenden yüksek çıkmıştır. Eşlerinin eğitim durumu beklediğimiz gibi annelere göre daha yüksek olmakla birlikte babalar arasında da okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı 40'ın üzerindedir. Ancak okuma-yazma bilmeyen babaların genellikle ileri yaşta olanlar olduğu saptanmıştır. Bu durumdan anlaşılmaktadır ki erkek çocuklarının eğitim almasına kızlardan daha fazla önem verilmiştir.

Görüşülen annelerin pek çoğu kirada yaşamaktadır. Kira bedelini ödemekte güçlük çekenlerin sayısı azımsanmayacak kadardır. Pek çoğunun birkaç aylık kira borçları mevcuttur. Yaşadıkları hanelerin çok azı sağlıklı koşullardadır. Büyük kısmı sobalı ve sağlıklı, derme çatma evlerde yaşamaktadır. Özellikle çadır ve barakalarda yaşayanların konut durumları yaşanabilecek düzeyde olmaktan çok uzaktır. Kirada yaşayanların kira bedeli gibi aylık gelirin büyük kısmını kapsayan bir giderinin olması yoksulluğu daha derin yaşamalarına sebep olmaktadır. Araştırmamızda elde ettiğimiz bulgular bu tür hanelerde yaşayan çocukların büyük bir kısmının yoksulluktan ruhsal açıdan olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir. Kirada yaşayanların aynı zamanda sağlık hizmetlerine ulaşımı da benzer bir sonuç ortaya koymaktadır. Hastalandığında çocuğunu hiç hastaneye götürmeyenlerin tümünün kirada yaşayanlar olduğu tespit edilmiştir. Bu durumlar açıkça göstermektedir ki gelirlerinin neredeyse yarısını kira bedeli olarak verenlerin yoksulluğu artmaktadır. Çocuklar en temel hakları olan sağlık hizmetine dahi ulaşamamakta ve olumsuz duygu durumlarına sahip olmaktadır.

Görüşme yapılan annelerden büyük çoğunluğu evli ve eşiyile birlikte. Eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrı olanların ise birlikte olanlara nispeten yoksulluğu daha derinden hissettiği görülmüştür. Yalnız olan bu annelerle görüşülürken yaşam mücadelelerinin yorgunluğu her manada hissedilmiştir. Pek çoğu eşleri tarafından terk edilmiş kadınlardır ve hayat telaşı içerisinde ruhsal sorunlarını fark etmenin bile lüks sayılabileceği bir mücadele içinde oldukları görülmüştür. Söz konusu yorgunluk ve stres halinin çocuklarıyla olan ilişkilerini ne derecede zedelediği, araştırmamız sırasında sorulan tutum sorularıyla elde edilen bulgularla da desteklenmektedir. Yoksulluğun ebeveynlerin çocuklarına karşı olan tutumlarını ve çocuk eğitimi konusunda bilinçlenebilme ihtimallerini olumsuz yönde etkilediğinden literatürde

sıkça bahsedilir. Çalışmamızın ilgili kısmında değindiğimiz bu durumun araştırma bulgularınca da destekleniyor olması oldukça önemlidir. Aile bütünlüğünün sarsılmasının yanında bir de yaşam mücadelesi içinde yalnız kalıp çocuklarına babalık da yapmak durumunda kalan bu annelerin streslerinin diğerlerine göre daha fazla olması beklenen bir sonuçtur. Araştırmamızda elde ettiğimiz diğer bir bulguya göre aile bütünlüğünün sarsılmasının yoksulluk ve yoksulluğa bağlı diğer nedenlerden kaynaklanmakta olduğu hesaba katılınca, ebeveynin tutumunu değiştiren unsurun da dolaylı olarak yoksulluk olduğu anlaşılmaktadır.

Çocukların okul başarısını da etkileyen ebeveynlerin çocuk eğitimi konusundaki tutumu farklı sonuçlar elde etmemizi de sağlamıştır. Araştırmamıza göre fiziksel ya da psikolojik şiddet gören çocukların okul başarısı, daha pedagojik yöntemlerle büyütülenlere göre oldukça düşüktür. Çocuğuna bağırın, ceza veren ya da fiziksel şiddet uygulayan annelerin büyük bir kısmının çocuğunun okul başarısı kötü ya da çok kötü durumdadır. Aile bütünlüğünün annenin tutumu üzerindeki etkisini de hesaba katarsak okul başarı durumunun aile bütünlüğü durumundan da dolaylı olarak etkilenmekte olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların çok azının hanesinde çocuk odası mevcuttur. Genelde küçük evlerde yaşayan bu insanlar çocuklarına en azından ders çalışabilmeleri için ayrı bir ortam sunmak istemesine rağmen oda verememektedir. Evinde 3 oda ve fazlası bulunanlar ise hanede kalabalık yaşadıkları gerekçesiyle çocuklarına ayrı oda veremediklerini beyan etmişlerdir. Kalabalık hanelerde yaşayan ve odaya sahip olmayan çocukların okul başarı düzeyinin bu durumlardan ne derece etkilendiğine, ilgili soruların analizlerinde değinmiştik. Daha kalabalık evlerde yaşayan çocukların eğitim başarılarının daha düşük olması, yoksul, kalabalık hanelerin çocuklar üzerindeki önemli olumsuz etkilerinden biridir.

Yoksulluk çalışmalarının büyük çoğunluğunda eğitim başarısının yoksul ebeveynlerce çok da önemsenmeyen bir olgu olduğundan bahsedilse de biz, araştırmamız sırasında yoksul annelerin hemen hepsinin çocuklarının eğitimine çok önem verdiğini, okumaları için ellerinden gelen her şeyi yapmaya hazır olduklarını ve fakat eğitim malzemesi sağlayamama, hanedeki kişi sayısı fazlalığı gibi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı çocukların okul başarılarının düştüğü tespit edilmiştir. Bu sonuç araştırmamızın en önemli sonuçlarından biridir. Eğitime çok önem

verilmesine rağmen başarı düzeyinin düşük olması kültürel sermayenin de önemini ortaya koymaktadır. Söz konusu anne ve babalar her ne kadar eğitimin devamı için çaba sarf etseler de kendi eğitim ve bilgi birikimlerindeki eksiklerin olumsuz etkilerini ortadan kaldıracabilmeleri mümkün olmamaktadır. Gerek rol model kabul edebilecekleri yakınlarının olmaması gerekse maddi kaynakların eksikliği eğitime önem verilmesine rağmen okul başarısının beklenenin altında kalmasına yol açmaktadır.

Son dönemlerde bilgisayar yardımı ile yapılan ödevlerin çok sık verilmesi de çocukların okul başarısı üzerinde etkilidir. Katılımcılarımızın çok büyük bir çoğunluğu hanesinde bilgisayara sahip değildir. Ayrıca kendine ait odası bulunan çocukların daha mutlu bir çocukluk geçirdiği bulgusu da ayrı odanın önemini vurgulamaktadır. Çocuklarının mutlu bir çocukluk geçirdiği kanısında olan annelerin büyük bir kısmının evinde çocuk odası mevcutken, odası olmayanların büyük bir kısmının annesi, çocuklarının mutsuz bir çocukluk geçirdiğini ifade etmiştir.

Çalışan çocukların okul başarı durumu da benzer şekildedir. Daha önce çalışmış ya da çalışıyor olan çocukların büyük kısmının okul başarı durumu kötü ya da çok kötüdür. Hiç çalışmamış olanların okul başarıları durumları ise çok iyi, iyi ve orta düzeydedir. Yoksulluğun en önemli toplumsal görünüşlerinden biri olan çocuk işçiliği, çocukların yalnızca eğitim hakkını gasp etmekle kalmıyor aynı zamanda çocukluklarını yaşamalarını da engelliyor. Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgulardan birinin okul başarısı ile mutlu bir çocukluk geçirme ihtimalinin doğru orantılı oluşu, çalışan çocukların mutlu bir çocukluk geçirme ihtimalinin de düşük olduğunu göstermektedir.

Yoksullukla sokak çocuğu olma ve suça itilme riskinin literatürde sıkça bahsedilen yakın ilişkisi Sultanbeyli için geçerli görünmemektedir. Katılımcılarımız arasında çocuğu sokakta yaşayan, belli zamanlarda sokakta kalan ve daha önce suç sayılabilecek davranışlar sergilemiş olan anne sayısı anlamlı düzeyde değildir. Çocuğunun kimi zaman eve gelmediğini belirten anne oranı tüm katılımcılar içinde yalnızca %1 gibi düşük bir paya sahiptir. Çocuğunun daha önce suç sayılabilecek herhangi bir davranışa yönelip yönelmediği sorusuna evet diyen anne sayısıysa yalnızca 12'dir. Suça yönelmiş çocukların daha çok 15 yaş ve üzeri oldukları saptanmıştır. Evet yanıtını verenlerin çoğunun suçu bir kavgaya karışma neticesinde

adam yaralama olduğu ifade edilmiştir. Ancak hırsızlık gibi yüz kızartıcı suçları söylemekten imtina edilebileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Yoksulluğun çocukların suça itilmesinde bir etmen olarak görülmesi Sultanbeyli ilçesi için çok geçerli görünmemektedir.

Katılımcıların çok büyük bir kısmının evinde 1 çalışan vardır. Zaten Şartlı Nakit Transferi Desteği alanlarla gerçekleştirdiğimiz araştırmamız, hanesinin kişi başı aylık geliri muhtaçlık sınırı olan 609,67 tl'nin altında olan kişilerle yapılmıştır. Çocuklar en fazla eğitim malzemeleri, giyecek ve çeşitli yiyeceklerin yoksunluğu yaşamakta, bu yoksunluk, en fazla üzüntü duyma hissine kapılmalarına neden olmaktadır. Ancak çocukların tutum ve davranışlarını ortaya koyabilmek adına sorduğumuz sorular neticesinde elde ettiğimiz bulgulara göre anlayışlı davranan çocukların sayısının da oldukça fazla olması, söz konusu çocukların henüz küçük yaşlardayken olgunlaşmak durumunda kaldıkları sonucunu ortaya koymaktadır. Pek çoğunun babası iş buldukça çalışmaktadır. Genelde inşaat işçiliği yapmaktadır. İnşaat sektörünün kış aylarında durgunlaşması neticesinde çok zor zamanlar geçirmektedirler. Bu aylarda yardım vakıflarına olan müracaat sayıları da artmaktadır. Çalıştıkları dönemlerde dahi kayıt dışı çalışıyor oluşları sosyal güvencesiz olmalarına sebep olmaktadır. Bu durum neticesinde emeklilik, izin gibi haklarla ilgisi bulunmayıp yalnızca sağlık güvencesi sağlayan yeşilkarta olan müracaat sayısı oldukça artmaktadır. Ancak bu durumun kişilerin çoğunlukla kendi tercihi olduğu, sosyal güvence edinmesi durumunda kesilecek yardımların yeşilkart almaları durumunda kesilmiyor oluşunun, yeşilkartı yoksul kişiler tarafından daha tercih edilir kıldığı saptanmıştır. Aldıkları az bir yardımı emeklilik gibi çalışamayacakları yaşlılık yıllarında hayat garantileri sayılacak bir gelire tercih etmeleri, bu kişilerin akılcı olmayan bir kurnazlıkla en başta kendilerine zarar vermelerine sebep olmaktadır. Bu durum araştırmanın önemli sonuçlarından biridir. Çalışanı olmayan hanelerin ise çok büyük bir kısmı geçimini yardım kurumları vasıtasıyla sağlamaktadır.

Çocukların sağlık hizmeti alma durumlarını öğrenebilmek adına edindiğimiz bulgulara göre pek çok çocuğun aşuları tam yapılmıştır. Hastalandığında hastaneye götürülen çocukların sayısı da oldukça fazladır. Hiç götürülmeyenlerin hepsi

boşanmış olan annelere aittir. Aile bütünlüğünün çocukların sağlık hakkını da etkilediği bu yolla saptanmıştır. Araştırma sırasında ortaya çıkan önemli sonuçlardan biriyse çocukların aşılarının ve yeni doğan rutin kontrollerinin neredeyse tüm katılımcılar tarafından eksiksiz yapılıyor olduğudur. Şartlı Sağlık Desteği almak için aşı kartlarını tam doldurtan ve kontrollere olması gerektiğinden de sık giden bu anneler sosyal politikaların yoksul çocuklar için ne denli önemli olduğunun kanıtıdır.

Araştırmamız sırasında yaşanan en büyük zorluklardan biri annelerin aslında bildikleri ama psikolojik olarak bastırıp görmezden geldikleri gerçeklerle sorularımız yoluyla yüzleşmek durumunda kalmalarıdır. Pek çok annenin görüşmeler sırasına gözleri dolmuştur. Özellikle çocuklarının mutlu bir çocukluk geçirip geçirmediği sorusunda pek çok anne gözyaşlarına mâni olamamıştır. Araştırmacı için de gerçekleştirmesi zor olan bu görüşmeler göstermektedir ki söz konusu anneler çocuklarının yaşadığı bu durumdan kendilerini sorumlu tutmaktadırlar ve fakat çaresizlik içinde yapabilecekleri hiçbir şey olmadığına inanmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- AHİOĞLU, Nihal, (2005), Yoksulluğun Çocuk Yüzleri. Kebikeç Dergisi, S.19.
- AKSAN, Gamze, “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012.
- AKTAN, C. Can, (2002), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- AKTAN, C. Can ve Vural, İ. Y., (2002),” Terminoloji, Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- ALTUNTAŞ, Betül, (2003), Mendile, Simite, Çöpe... Ankara’da Sokaklarında Çalışan Çocuklar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ALTUNTAŞ, H., (2002), Yoksullukla Mücadele ve Güçsüzleri Kimsesizleri Koruyup Gözetmek, Diyanet Aylık Dergi, Ankara.
- ARIKAN, Çiğdem, (2002), Yoksulluğun Kadın Üzerindeki Etkileri, Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt 13, Sayı 2.
- ATAUZ, Sevil, (1991), Sanayi Kesiminde Çalışan Çocuklar, *Çocuk İstismarı ve İhmali. Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi*, Ankara.
- AVŞAR KURNAZ, Şebnem, Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2009.
- BAŞBAKANLIK AİLE VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2010), Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü, Genel Yayın No:144, Yayın Serisi: Araştırma Serisi, Ankara.
- BALTA, Evren (2005). Bitmeyen Çocukluk, Erken Yetişkinlik ve Yeni Kapitalizm. Birikim Dergisi, S.192.
- BAUMAN Z., (1999), Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, (Çev.: Ü. Öktem), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- BERBEROĞLU, Berch, (2009), Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş, (Çev.: C. Cemgil), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- BERNER, Erhard, (2005), “Metropol İkilemi: Küresel Toplum, Yerellikler ve Manila’da Kent Arazisi İçin Yürütülen Mücadele”, Mekân, Kültür, İktidar, (Der: Ayşe Öncü/Petra Weyland), (Çev.: L. Şimşek/N. Uygun), İletişim Yayınları, İstanbul.
- BORLANDİ, Massimo/BOUDON, Raymond/CHERKAOUİ, Mohamed/VALADE, Bernand, (2011), Sosyolojik Düşünce Sözlüğü, (Çev.: B. Arıbaş), İletişim Yayınları, İstanbul.
- CASAS, R. P.-LATA, M. (2004), Working Poor in The European Union, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin. (Erişim) <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/esl/04/ef0467en>, 20.10.2018.
- ÇAKIR, Özlem, (2002), “Sosyal Dışlanma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı:3, İzmir. (Erişim)<http://www.sbe.deu.edu.tr/Dergi/cilt4.say%C4%B13/4.3%20caker.pdf>, 03.04.2018.
- ÇAMUR DUYAN, Gülsüm, (2006), Sosyal Hizmet Açısından Yoksul Kadınlar: Altındağ Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ÇUKUR, Cem Şafak, (2008), “Yoksulluğun Psikolojisi: Yoksulluğun Sosyal Bilişsel Olarak Yapılandırması ve Sosyal-Duygusal Sorunlar ile İlişkisi”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der.: N. Oktik), İzmir.
- DUMANLI, Recep, (1996), Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları, DPT Yayın No: 2449, Ankara.
- DUMANLI, Recep, (1995), “Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir Dağılımı İlişkileri, Yeni Türkiye.
- DURGUN, Özlem, Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, C.6, S.1
- DWP, (2003), Department for Work and Pensions, *Measuring Child Poverty Consultation*, UK.
- ERDEM, Tefvik, (2009), Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler, Lotus Yayınevi, Ankara.

- ERDOĞAN, Necmi, (2002), “Yok-sanma: *Yoksulluk, Mâduniyet* ve Fark yaraları”, Yoksulluk Halleri, (Ed.: N. Erdoğan), Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, İstanbul.
- EROL, N. (2006). “Gelişmekte Olan Ülke Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- FİLİZ, Nafi, (1999), “Türkiye’de Kayıt Dışı Çocuk İstihdamı.” Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- GIDDENS, Anthony, (2005), *Sosyoloji*, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- GUNN, BROOKS, Jeanne ve DUNCAN, Greg, (1997). The Effects of Poverty on Children, *The Future of Children- Children and Poverty*. Vol. 7, No 2.
- GÜL, Hüseyin, SALLAN GÜL, Songül, (2008), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları” *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der.: Oktik, Nurgün), Yakın Kitapevi Yayınları, İzmir.
- GÜREL KAYAOĞLU, Aysel, (2003), “Sefaletin Psikolojisi: Yoksulluk Üzerine Kuramsal İnknotlar”, *Kurgu Dergisi*, Sayı:20.
- HAUGHTON, J., KHANDKER, S.R. (2009). Handbook on Poverty and Inequality, USA: World Bank. (Erişim)<http://documents.worldbank.org/curated/en/docsearch?query=haughton> , 04.06.2018
- ILO, (1998), İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme. (Erişim) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/kadın_istihdami/ilo_belgeleri/sozlesmeler/138.pdf 04.01.2019
- IŞIK, Oğuz, PINARCIOĞLU, Melih, (2009), Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KAHRAMAN, Fatih, (2015), Türkiye’de İçgöç Ve Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- KALE, Nesrin, (2003), İnsan Hakları Bağlamında Yoksulluk, Yoksulluk. Deniz Feneri Yayınları, Cilt 1. Bilge: İstanbul.
- KARAKAŞ, Mehmet, (2010), “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.12, S.2.
- KAPAR, Recep, (2005), Çalışan Yoksullar, Sendikal Notlar Dergisi, S.29.

- BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI, (2009), Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu, Kentleşme Şurası, Ankara.
- KAYA, Sultan, (2018), Çocuk Yoksulluğu: Türkiye’de Mevcut Durum Analizi Ve Ülke Örnekleriyle Karşılaştırma, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.
- KHAN, H. M., (2000), ”Poverty in Developing Countries: Issues and Policies”, IMF Working Paper, IMF Institue. (Erişim) https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=10Ou6xbHoPQC&oi=fnd&pg=PA3&dq=mahmood+khan+rural+poverty+in+developing+countr ies&ots=IR13ZG9X_K&sig=ZF6RzokX0hW9RGU_oR2jDInmLGE&redir_esc=y#v=onepage&q=mahmood%20khan%20rural%20poverty%20in%20developing%20countries&f=false , 08.06.2018.
- KILIÇ, Fatma, (2009), Çocuk İşçiliği Ve Ailenin Rolü (Kütahya Örneği), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- KOZCU, Şeyda, (1991), Çıraklarla İlgili Bir Ön Çalışma, *Çocuk İstismarı ve İhmali, Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi*. Ankara.
- KÖSE, Begüm, (2009), Küreselleşen Dünyada Yoksulluk Olgusu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- MARSHALL, Gordon, (1999), *Sosyoloji Sozluğu*, (Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- MARX, Karl, ENGELS, Friedrich, (2008), Komünist Parti Manifestosu, Siyah Beyaz Yayıncılık, İstanbul.
- OKTİK, Nurgün, (2008), “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Ed.: Ayca Duru Sayıcı), Yakın Kitapevi Yayınları, İzmir.
- OKUROĞLU, Hümeyye, (2011). Türkiye’de Yoksulluk ve Siyasal Davranış: Serdivan Merkezli Bir Çalışma, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- ÖZGEN, Neşe, (2005). Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Politikaları Ve Bölgesel Kalkınmada Yeni Kavramlar, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, S.11(1).

- ÖZSOY, Esin, (2003), Kalkınma-Yoksulluk İkilemi ve Türkiye, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, (Erişim)<https://www.isguc.org/?p=article&id=44&cilt=5&sayi=1&yil=2003>, 13.05.2018.
- ÖZTÜRK, Aslıhan Burcu, (2008), Kentteki Çocuk Yoksulluğu: Keçiören Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÖZTÜRK, Şinasi, (2008) “Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.1, S.5.
- ÖZTÜRK, Şinasi, (2008), “Kırsal Yoksulluk”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der.: Nurgün Oktik), Yakın Kitapevi Yayınları, İzmir.
- ÖZYANIK, Ahmet, (1997), Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu, Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi Modeli, Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri Notları. T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı Yayınları Yayın No 3 :Ankara.
- UNDP, (2001), İnsani Gelişme Raporu Türkiye, Dumat Matbaası, Ankara.
- SEAMAN, Peter, (2006), “Relative Deprivation”, Encyclopedia Of World Poverty, (Ed: Mehmet Odekon), Sage Publications, Usa. (Erişim)https://Books.Google.Com.Tr/Books?İd=Rcz1awaaqbj&Pg=Pa907&Lpg=Pa907&Dq=Peter+Seaman+Relative+Deprivation&Source=Bl&Ots=Ntxdzsmbt_&Sig=Ncnblqp1u0wpqqs6_Pm6innaae&Hl=Tr&Sa=X&Ved=2ahukewiq4dwt87_Fahxpywkhrbobbq6aewahoecauqaq#V=Onepage&Q=Peter%20seaman%20relative%20deprivation&F=False , 24.08.2018.
- SENCER, Muzaffer, IRMAK, Yakut (1984), Toplumbilimlerinde Yöntem, 2. Baskı,İstanbul: Say Yayınları.
- SEYYAR, Ali, (2007), “İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri”, *Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- SIRMA, Şenol, (2016), Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Çalışan Yoksullar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- SLATTERY, Martin, (2003), Sosyolojide Temel Fikirler, Sentez Yayıncılık, İstanbul.

- ŞENSES, F. (2009). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Zeynep, EROL, Neşe, (2006), Yoksulluk: Çalışan Çocuklarda Yeterlik Alanları Davranış ve Duygusal Sorunlar, *Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003* (2. Cilt).
- TEMİZ, Hasan Ejder, (2008), “Dünya’da Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, C.2, S.17.
- TOPÇUOĞLU, Abdullah ve AKSAN, Gamze, (2014). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele, Sosyal Yardımlar ve Kadınlar”. (Ed. A. Topçuoğlu, G. Aksan, D. Alptekin), *Yoksulluk ve Kadın, Ayrıntı Yayınları: İstanbul*.
- TORAN, Mehmet, (2010). “Yoksul Çocukların Kaderi”. (Der.: Kemal İnal), *Türkiye’de Çocuk Emegi*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- TURNER, Bryan S., (2001), Statü, Ütopya Yayınları, Ankara.
- TÜİK, (2012), Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları. (Erişim) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>. 27.04.2019
- TÜİK, (2009) Yoksulluk Çalışması Sonuçları. (Erişim) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365> 25.04.2019
- UNICEF (2000), A League Table of Child Poverty in Rich Nations, *Innocenti Research Centre Report Card*. Issue 1, June 2000. Italy. (Erişim) <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/repcard1e.pdf>. 30.05.2018
- UNICEF, (2005). “Dünya Çocuklarının Durumu: Çocukluk Tehdit Altında”, (Erişim) <http://www.unicef.org/turkey/pdf/dcd05.pdf>, 16.06.2018.
- UNDP (2018), Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi, *İnsani Gelişme Raporu*, USA. (Erişim) http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/human-development-report-20161.html. 14.02.2018.
- USER, İnci, (2006), Görelî Yoksulluk ve Ruh Sağlığı: Büyük Kentlerde Yaşayan Yüksek Riskli Gençler, *Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003* (2. Cilt). 61-79.
- ÜNAL, Halime, (2008), Yoksul Olmak Suç İşlemek İçin Yeterli mi?, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der.: Nurgün Oktik), Yakın Kitapevi Yayınları, İzmir.

- WEBER, Max, (2006), *Sosyoloji Yazıları*, (Çev.: Taha Parla), 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- WEINGER, Susan (1998). Poor Children “Know Their Place”: Perceptions of Poverty, Class and Public Messages, *Journal of Sociology and Social Welfare*, June 1998. Volume 25, Issue 2.
- YILMAZ, Cevdet, (2008), “Kentsel yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der.: Nurgün Oktik), Yakın Kitapevi Yayınları, İzmir.
- YILMAZ, Mevlüt, (2012), “Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik Bir Perspektif”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.4.
- ZENGİN ÜNVERDİ, Hayat, ERDİN, Hilmi Evren, ARICAN, Berin, ALTINÖRS, Ayşegül, YÖRÜR Neriman, (2008), “Varlık-Yokluk Ekseninde bir Deneyim Alanı: Onur Mahallesi Örneği”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der.: Nurgün Oktik), Yakın Kitapevi Yayınları, İzmir.
- ZENGİNGÖNÜL, Oğul, (2007), *Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme*, Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları, İzmir.
- ZÜLFİKAR, Berna Şafak, (2010), “Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Yöntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşımla Sosyal Riski Azaltma Projesi’nin Başarı Değerlendirmesi: Ankara İli Örneği”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

EK:ANKET

1. Kaç yaşındasınız?
2. Eğitim durumunuz nedir?
 - 1) Okur-yazar değil
 - 2) Okur-yazar
 - 3) İlkokul mezunu
 - 4) Ortaokul ve dengi mezunu
 - 5) Lise ve dengi okul mezunu
 - 6) Yüksekokul / üniversite mezunu
3. Eşinizin eğitim durumu nedir?
 - 1) Okur-yazar değil
 - 2) Okur-yazar
 - 3) İlkokul mezunu
 - 4) Ortaokul ve dengi mezunu
 - 5) Lise ve dengi okul mezunu
 - 6) Yüksekokul / üniversite mezunu
4. Medeni durumunuz nedir?
 - 1) Resmi nikâhlı evli
 - 2) Resmi nikâhsız evli
 - 3) Boşanmış
 - 4) Eşinden ayrılmış (terk, boşanma aşaması)
 - 5) Eşi ölmüş
 - 6) Evli fakat eşi cezaevinde
5. (Eşinden ayrı olanlar için) Eşinizden ayrılmanızı en çok hangi sorun etkiledi?
 - 1) Maddi sıkıntı/ İşsizlik
 - 2) Şiddet
 - 3) İçki, uyuşturucu, kumar gibi alışkanlıklar
 - 4) Başkasıyla ilişki
 - 5) Diğer
6. Evinizin mülkiyet durumu nedir?
 - 1) Kendimizin
 - 2) Kira
 - 3) Kirasız Aile Evi
 - 4) Diğer (Lütfen belirtin
7. Evinizde kaç kişi yaşamaktadır?

1)2-4	2)5-7	3)8-10	4)11 ve üzeri
-------	-------	--------	---------------
8. Evinizde sizinle birlikte yaşayan akraba, hemşehri var mı?
 - 1)Evet
 - 2)Hayır
9. Evinizde salon dışında kaç oda bulunmaktadır?

1)1 oda	2)2 oda	3)3 oda
---------	---------	---------
- 4)Başka oda yok

10. Çocuklarınızın ayrı odaları var mı?

- 1)Evet 2)Hayır

11. Evinizde aşağıdaki eşyalardan hangisi yoktur?

- 1) Buzdolabı 2) Televizyon 3) Çamaşır makinesi
4)Bilgisayar 5) Telefon

12. Kaç senedir Sultanbeyli' de oturuyorsunuz?

13. Sultanbeyli' den önce yaşadığınız yerden neden ayrıldınız?

- 1) Maddi sıkıntıdan / işsizlikten dolayı
2) Kentin olanaklarından dolayı (eğitim, sağlık, çalışma olanakları...)
3) Evlilikten dolayı
4) Diğer (Belirtin)

.....

14. Ailede çalışan üyelerin yaptıkları işler nedir?

Çalışan kişi Ne iş yaptığı

- 1)
2)
3)
4)

15. İşsiz olan kişiler kimlerdir, işsizlik süresi nedir?

İşsiz kişi Ne süredir işsiz olduğu

- 1)
2)
3)

16. (Ailede kimse çalışmıyorsa) Ailenin geçim kaynağı nedir?

- 1) Kurumlardan alınan sosyal yardım
2) Akraba desteği
3) Dileniyorum/çocuklar dileniyor.
4) Diğer (Lütfen belirtin

17. Kaç çocuğunuz var?

.....

18. Çocuklarınızın yaşları kaçtır?

- 1) 2) 3) 4) 5) 6)
7) 8) 9) 10)

19. Çocuklarınızın aşıları tam olarak yapıldı mı?

- 1) Evet 2) Hayır

20. Çocuklarınızın sağlık sorunu olduğunda, sağlık kuruluşuna götürüyor musunuz?

- 1) Her zaman 2) Bazen 3) Hiç götürüremiyorum

21. Çocuklarınızın önemli bir hastalığı var mı?

1) Evet (belirtin)

.....

...

2) Hayır

22. Çocuklarınızın tedavi edilmemiş hastalığı var mı?

1) Evet

(belirtin).....

.....

2) Hayır

23. Fiziksel ya da zihinsel engelli çocuğunuz var mı?

1) Evet

2) Hayır

24. Kaç tane engelli çocuğunuz var?

1) Fiziksel engelli (Sayı)

2) Zihinsel engelli (Sayı)

25. Çocuklarınız kaç öğün yemek yemektedir?

1. Sabah 1) Evet

2) Hayır

2. Öğle 1) Evet

2) Hayır

3. Akşam 1) Evet

2) Hayır

26. Çocuklarınızın et yeme sıklığı nedir?

1) Haftada üç kez 2) Haftada bir 3) Ara sıra 4) Nadiren 5) Sadece Bayramlarda 6) Hiç

27. Çocuklarınızın meyve yeme sıklığı nedir?

1) Her gün 2) Haftada üç kez 3) Haftada bir 4) Ara sıra

5) Nadiren 6) Hiç

28. Çocuğunuzun duygusal/psikolojik olarak yaşadığı bir sorun var mı?

1) Evet 2) Hayır

29. Çocuklarınız ilkokula zamanında başladılar mı?

1) Evet 2) Hayır

30. Zorunlu eğitim çağında olup (6-18 yaş), okula gitmeyen çocuğunuz var mı?

1) Evet 2) Hayır

31. (Eğitime devam etmeyen çocuklar için) Eğitime devam etmeme nedeni nedir?

1) Maddi gücümüz yetmiyor 2) Okumak istemiyor 3) Çalışıyor 4)

Diğer

32. Çocuklarınız eğitime düzenli olarak devam ediyor mu?

1) Evet 2) Hayır (açıklayın)

.....

33. Çocuklarınızın eğitim için gerekli araç-gereç, okul kıyafeti, yol masrafı gibi ihtiyaçlarını karşılayabiliyor musunuz?

1) Evet 2) Tam karşılayamıyorum.

34. Karşılayamıyorsanız çocukların eğitim ihtiyaçları kim ya da hangi kuruluş tarafından karşılanıyor?
- 1) Ben ve ailem
 - 2) Okul
 - 3) SYDV/Belediye
 - 4) Vakıf ve dernekler
 - 5) Çocuğum çalışarak
 - 6) Komşular, akrabalar ve sosyal çevre
35. Çocuklarınız okulda fiziksel şiddet görüyor mu?
- 1) Evet
 - 2) Hayır
36. Çocuklarınızın okumasını mı yoksa çalışmasını mı tercih edersiniz?
- 1) Okumasını isterim
 - 2) Çalışmasını isterim
37. Çocuklarınızın okuması yerine çalışmasını neden tercih ediyorsunuz?
- 1) Meslek öğrenmesi için
 - 2) Paraya ihtiyacımız olduğu için
 - 3) Diğer.....
38. Çocuklarınızın eğitiminin gelecekte onlara ve ailenize ne gibi katkısı olacağını düşünüyorsunuz?
- 1) Bilgili, okumuş insan olurlar
 - 2) Meslek edinir, iyi iş bulur
 - 3) Bana bakarlar
39. Çocuklarınız eve gelir getirmek için hiç çalıştı mı /çalışıyor mu?
- 1) Evet
 - 2) Hayır
40. Nerede, ne iş yaparak para kazandı /kazanıyor?
- 1) Sokakta bir şey satarak (simit, mendil, kalem vb.); ayakkabıcılık, tartıcılık vb. yaparak
 - 2) Bir mağazada, dükkânda çırak vb. olarak
 - 3) Sanayide çırak olarak
 - 4) Diğer (Lütfen belirtin
.....)
41. Ne zaman çalıştı /çalışıyor?
- 1) Yaz tatilinde
 - 2) Hafta sonları
 - 3) Okuldan çıktıktan sonra
 - 4) Okula gitmediği için hafta içi gündüz
42. Çalışırken çocuğa kötü bir şey yapıldı mı? Fiziksel, duygusal ya da cinsel şiddet uygulandı mı/ uygulanıyor mu? (dayak, küfür, cinsel taciz vb.)
- 1) Evet
 - 2) Hayır
43. Çocuğunuz çalışırken ne tür kötü muameleye maruz kaldı?
- 1) Fiziksel
.....

2) Duygusal

3) Cinsel

44. Çocuklarınızın habersiz olarak eve gelmediği, sokakta kaldığı günler oluyor mu?

1) Evet 2) Hayır

45. Eve habersiz olarak gelmediği süre ne kadar oluyor?

1) Bir- iki ay 2) Bir-iki hafta 3) Birkaç gün
4) Bir gün

46. Çocuklarınız yanlış bir şey yaptığında veya yaramazlık yaptığında genellikle ne yapıyorsunuz?

1) Dövüyorum 2) Bağırıyorum, kızıyorum 3) Ceza veriyorum 4) Konuşuyorum

47. Eşiniz çocuklarınız yanlış bir şey yaptığında veya yaramazlık yaptığında genellikle ne yapıyor?

1) Dövüyor 2) Bağırıyor, kızıyor 3) Ceza veriyor 4) Konuşuyor 5) Hiçbir şey yapmıyor

48. Korunma altına alınmış (Çocuk Yuvası'nda kalan) ya da evlat edinilmiş çocuğunuz var mı / oldu mu?

1) Evet a) Kız (Sayı) b) Erkek (Sayı)
2) Hayır

49. Çocuklarınız suç sayılabilecek, hatalı davranışlara yöneldi mi/ yöneliyor mu? (adam yaralama gibi)

1) Evet 2) Hayır

50. Çocuklarınızın yaşadığınız şehirde hangi tehlikelere açık olduğunu düşünüyorsunuz?

1) Kaçırılma
2) Uyuşturucu kullanma, İçki içme
3) Suç çetelerine katılma
4) Haraç verme
5) Fiziksel şiddete uğrama
6) Taciz/Tecavüze uğrama
7) Trafik kazası geçirme
8) Bir tehlike görmüyorum
9) Diğer (Lütfen belirtin)

.....)

51. Çocuklarınız sizin karşılayamadığınız hangi şeyleri istiyorlar, neyin eksikliğini duyuyorlar?
- 1) Yiyecek
 - 2) Eğitim (eğitim malzemesi, dersane, çeşitli kurslar vb.)
 - 3) Bilgisayar
 - 4) Cep telefonu
 - 5) Giyecek
 - 6) Gezmek
 - 7) Tatile gitmek
 - 8) Diğer (Lütfen belirtin)
52. Çocuklarınız isteklerini karşılayamadığınızda ne gibi tepkiler veriyor?
- 1) Üzülüyor
 - 2) Ağlıyor
 - 3) Kendini dışlanmış hissediyor
 - 4) Kıyaslama yapıyor, karşılaştırıyor
 - 5) Küsüyor
 - 6) Utanıyor
 - 7) Beni/babasını suçluyor
 - 8) Sinirleniyor, kızıyor
 - 9) Anlayışlı davranıyor
 - 10) Diğer (Lütfen belirtin)
53. Aşağıdaki ifadelerden hangisi sizin için daha doğrudur?
- 1) Çocuğum maddi yoksunluktan dolayı sınıf arkadaşları arasında dışlanmaktadır.
 - 2) Çocuğum sınıf arkadaşları arasında dışlanmıyor.
54. Cevabınız 1 ise bu durumun çocuğunuzda oluşturduğu duygu durumu nedir?
- 1) Üzülüyor
 - 2) Ağlıyor
 - 3) Kendini dışlanmış hissediyor
 - 4) Kıyaslama yapıyor, karşılaştırıyor
 - 5) Küsüyor
 - 6) Utanıyor
 - 7) Beni/babasını suçluyor
 - 8) Sinirleniyor, kızıyor
 - 9) Anlayışlı davranıyor
 - 10) Diğer (Lütfen belirtin)
55. Sizce çocuğunuz mutlu bir çocukluk geçiriyor mu?
- 1) Evet
 - 2) Hayır